

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

RŪTA GROTUZIENĖ

**JAUNIMO ŽARGONO APRAIŠKOS
INTERNETO POKALBIŲ SVETAINĖSE**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas
prof. habil. dr. **Kazimieras Romualdas Župerka**

Šiauliai, 2010

TURINYS

IVADAS.....	2
1. ŽARGONO SAMPRATA IR TYRIMAI.....	5
1. 1. ŽARGONAS KAIP BENDRINĖS KALBOS UŽRIBIS.....	8
1. 1. 1. ŽARGONO RADIMOSI IR VARTOJIMO PRIEŽASTYS.....	10
1. 2. ŽARGONO TYRIMAI LIETUVOJE IR UŽSIENYJE.....	13
2. DABARTINIO LIETUVIŲ JAUNIMO ŽARGONAS IR ŽARGONYBĖS.....	16
2. 1. ŽARGONYBIŲ RŪŠYS.....	17
2. 1. 1. SKOLINTINĖS ŽARGONYBĖS.....	18
2. 1. 2. SEMANTINĖS ŽARGONYBĖS.....	23
2. 1. 3. DARYBINĖS ŽARGONYBĖS.....	27
2. 1. 4. FRAZEOLIGINĖS ŽARGONYBĖS.....	31
2. 2. ŽARGONYBIŲ SEMANTINIAI LAUKAI.....	36
2. 2. 1. ASMENŲ PAVADINIMAI.....	36
2. 2. 2. JAUNIMO „VERTYBIŲ“ PAVADINIMAI.....	43
2. 2. 3. SU MOKSLO REALIJOMIS SUSIJĘ PAVADINIMAI.....	49
2. 3. JAUNIMO ŽARGONO ORTOGRAFIJOS YPATUMAI.....	50
IŠVADOS.....	54
SUMMARY.....	57
LITERATŪRA.....	58
PRIEDAI.....	63

IVADAS

Žargonybių kilmės, raidos ir vartojimo problemos lietuvių kalbotyroje vis dar nėra susilaukusios išsamesnio tyrinėjimo. Iki šiol kalbininkai daugiausia dėmesio skyrė bendrinei kalbai tirti (fonologijai, morfologijai, sintaksei). Tai lėmė tiek istorinės aplinkybės, tiek požiūris į žargoną – šią labai įvairiai vertinamą (dažniausiai kaip neigiamą reiškinį – kalbos šiukšlės) periferinę kalbos atmainą¹.

Žargoninę leksiką laikydami ir vertindami kaip iškraipytos ir bendrinės kalbos normoms nepaklūstantį leksikos sluoksnį, būdingą įvairioms visuomenės grupėms, keliame tikslus nustatyti, ar įmanoma žargoninę leksiką susisteminti. Atsižvelgiant į žargoninės leksikos semantinių laukų gausą (jų, matyt, beveik tiek pat, kiek ir bendrinės kalbos) ir siekiant, kad tyrime atsispindėtų kuo išsamesnės ir įvairesnės raiškos galimybės ir variantai, darbe pasirinkta aptarti interneto svetainėse jaunimo vartojamas žargonybes.

Pastaruoju metu į Lietuvą plūstelėjus naujoms technologijoms, pastebimai keičiasi ir žmonių bendravimo stilius – bendravimą laiškais, tiesioginį kalbėjimąsi dabar keičia vis labiau populiarėjantis bendravimas internete. Akivaizdu, kad naujovėms visada yra imliausi jauni žmonės. Vis daugiau jaunimo (ir ne tik) susižavi interneto teikiamomis, rodos, neribotomis galimybėmis, iš kurių viena – galimybė bendrauti įvairiose pokalbių svetainėse. Tai leidžia internete fiksuoti unikalią rašytinę kalbą.

Tyrimą paskatino ir tai, kad ši tema mūsų kalbotyroje nėra išsamiai tyrinėta, o didėjant tiek kalbotyros, tiek socialinių mokslų svarbai, jaunimo žargoną, kaip unikalų reiškinį, reikia tirti ir įvertinti įvairiais aspektais. Įvertindami, kad žargonybių reikšmių ir raiškos diapazonas labai platus, turime galimybę atskleisti, kas lemia jo atsiradimą, formavimąsi ir vartojimą, o tai savo ruožtu teikia informacijos ne tik apie kalbotyros (kalbos kultūros, etimologijos) mokslus, bet ir kitų disciplinų, kaip sociologija, psichologija, istorija ir kultūrologija, poveikį šiai leksikai funkcionuoti.

Darbo **objektas** yra lietuviškose pokalbių svetainėse atsispindintis jaunimo žargonas. Nors bendravimas pokalbių svetainėse yra iš dalies anonimiškas (pasirenkami slapyvardžiai, neaiški dalyvių lytis, amžius ir pan.), tačiau pagrindiniai interneto pokalbių svetainių lankytojai yra palyginti jauni žmonės. Kaip teigia kalbininkė A. Kupčinskaitė-Ryklienė, apytikriais skaičiavimais

¹ Pasak E. Zaikausko, Lietuvoje tokia padėtis susiklostė todėl, kad tarybinėje santvarkoje žargonas buvo ne tik neigiamas kalbos, bet ir neigiamas socialinis reiškinys, nes žargonas – valdžios nekontroliuojamos kultūros kalba, taigi nuo jo turėjo atsiriboti ir mokslininkai. Antra vertus, daugiau kaip šimtmetį pagrindinis gramatikų, leksikologų, leksikografų tyrimų objektas buvo tarmės, jas siekta kuo geriau ištirti ir aprašyti, o žargonui gal tiesiog pritrūkę jėgų. Pastaruoju metu, kada visuomenėje gerokai padidėjo socialinių mokslų svarba, vis labiau išryškėja būtinybė aprašyti ir tirti lietuvių kalbos žargoną (Zaikauskas 2004).

asmeninių interneto puslapių autorių amžiaus vidurkis yra 21 m., naujienų grupėse dalyvaujantys asmenys – tai 23,8 m. jaunuoliai (Kupčinskaitė-Ryklienė 2000, 65). Tai leidžia manyti, kad ir pokalbių svetainėse dalyvauja panašaus amžiaus jaunimas. Remiantis empirine patirtimi iškeliamas **hipotezė**, kad jaunimas, bendraudamas interneto pokalbių svetainėse, vartoja savitą, žargoninę leksiką, kuri neatitinka bendrinės kalbos normų.

Darbo **tikslas** – surinkti, suklasifikuoti pasirinktose interneto pokalbių svetainėse vartojamas jaunimo žargonybes ir aptarti jų vartosenos bei raiškos ypatumus.

Siekiant užsibrėžto tikslo, keliami tokie **uždaviniai**:

- apžvelgti žargono ir žargonybės sampratą;
- aptarti žargonybių darybą, kilmę, semantiką;
- išskirti būdingas jaunimo žargonybes į semantinius laukus;
- aptarti interneto pokalbių svetainėse rašybos ypatumus.

Tyrimo metodai:

- **Aprašomasis**, kuriuo remiantis atliekama Lietuvos jaunimo žargono analizė.
- **Analitinis** – taikoma sukaupėtų duomenų lingvistinė analizė, Lietuvos jaunimo žargono nagrinėjimas.
- **Sisteminis** – žargonybės pagal reikšmę grupuojamos į semantinius laukus.
- **Statistinis** – renkami, dorojami ir analizuojami kiekybiniai duomenys.

Šis darbas **aktualus** ir reikšmingas kaip dar netyrinėtos interneto pokalbių svetainėse jaunimo žargoninės kalbos apžvalga.

Anketiniu būdu², apklausus įvairaus amžiaus ir išsilavinimo jaunuolius, buvo nustatytos šešios populiariausios interneto pokalbių svetainės: www.cha.lt, www.blogas.lt, www.frype.lt, www.ore.lt, www.panele.lt, www.bmx.lt.

Šios internetinės svetainės yra naudojamos lietuvių dalyvių, galima bendrauti su visais, t. y. nereikia susikurti savo draugų rato, nereikia mokėti nario mokesčio. Svetainėse diskutuojamos aktualios temos, iš kurių dominuojanti yra informacija, susijusi su paauglių aktualijomis.

Darbo autorės tikslas buvo stebėti internetinį bendravimą ir registruoti žargoninės kalbos vartojimą. Per visą tyrimo laikotarpį (nuo 2009 m. sausio iki 2010 m. sausio) pavyko užregistruoti per 2000 žargonybių. Atrenkant žodžius buvo tikrinama, ar jie tikrai nėra įtraukti į lietuvių kalbos žodynus, o jeigu įtraukti, kad nebūtų žodynuose užregistruota mus dominanti reikšmė.

² 100 anketų buvo išdalintos 4 skirtingose mokymo įstaigose (Ginkūnų Sofijos ir Vladimiro Zubovų pagrindinė mokykla, Lieporių gimnazija, Vakarų Lietuvos verslo kolegija, Šiaulių universiteto socialinių mokslų fakultetas). Anketas pildė 14–21 metų jaunuoliai. Anketos tikslas – išsiaiškinti jaunimo žargoninės kalbos vartojimo vietą, kuriose interneto svetainėse (forumuose) dažniausiai lankosi ir bendrauja jaunuoliai.

Kokybinė tyrimo dalis buvo atlikta internetinėje aplinkoje išlaikant visišką dalyvių anonimiškumą. Konkrečios lankytojų demografinės savybės nebuvo fiksuojamos. Tirtų svetainių lankytojai, sprendžiant iš pokalbių konteksto, buvo tiek moteriškos, tiek vyriškos lyties. Tyrime buvo naudojamas stebėtojo metodas, kuriuo buvo siekiama nustatyti pagrindinį internetinių svetainių lankytoją. Darbo autorė kas antrą dieną dalyvavo internetinėse svetainėse, bet neatskleidė dalyviams savo buvimo ar tikslų, nedalyvavo bendravimuose, neklausė klausimų, nereikalavo paaiškinimų ir nevykdė interviu. Stebėjimo metu darbo autorė vedė detalius internetinio bendravimo užrašus.

Surinkti **pavyzdžiai sisteminti** pagal darybą, kilmę, semantiką, vėliau sudarytas žodynėlis pagal abėcėlę.

Darbą sudaro įvadas, 2 skyriai, išvados, literatūros sąrašas ir du priedai. Pirmajame skyriuje aptariama žargono samprata, žargoninės sistemos tyrimai Lietuvoje ir užsienyje, pagrindiniai terminai (*žargonas*, *slengas* ir *argo*), žargono radimosi ir vartojimo priežastys. Antrojoje dalyje aptiriamos jaunimo žargonybių rūšys, skirstomos į semantinius laukus, apžvelgiami ortografijos ypatumai. Darbas baigiamas apibendrinant išvadomis, santrauka užsienio kalba, literatūros sąrašu ir 2 priedais (1 priedas – apklausos anketa; 2 priedas – surinktų jaunimo žargonybių žodynas).

Jaunimo nuomonė apie žargoną. Tiriant jaunimo lankomiausias internetines svetaines buvo apklausta 100 įvairaus amžiaus ir išsilavinimo jaunuolių (50 studentų ir 50 moksleivių, 16–23 metų amžiaus). Anketoje respondentams buvo pateikti atviri ir uždari klausimai. Darbo autorė pateikia apibendrintus atsakymus į nedidelės anketos klausimus. Į klausimą *Ar naudojate internetu, pokalbių svetainėmis?* 98 % jaunuolių atsakė teigiamai. Į klausimą *Ar vartojate žargoninę kalbą?* 97 % jaunuolių atsakė teigiamai. Taigi žargonybes vartoja beveik visi jaunuoliai. Į klausimą *Kur dažniau vartojate žargoninę kalbą?* 62 % jaunuolių nurodė, kad dažniau vartoja bendraudami interneto svetainėse, o 48 % – bendraudami tiesiogiai su draugais. Tai rodo, kad jaunuoliai bendraudami interneto svetainėse, jaučiasi nevaržomi. Pagal anketą nustatytos 6 lankomiausios svetainės: www.cha.lt (78 %), www.linksmai.lt (67 %), www.frype.lt (62 %), www.panele.lt (56 %), www.ore.lt (46 %), www.bmx.lt (24 %), kitose 2 -ose (www.alfa.lt (7 %), www.linksmai.lt (5 %)) lankosi palyginti nedaug respondentų. Paprašius nurodyti kuriose, be minėtų interneto pokalbių svetainių, dar lankosi, buvo nurodyta: www.facebook.com, www.one.lt. Šios svetainės skirtos bendrauti tarp draugų grupės, todėl tyrimui buvo netinkamos. Paprašyti nurodyti žargono vartojimo motyvus respondentai dažniausiai minėjo, kad žargonybės geriau išreiškia jų nuotaiką, yra įdomesnės, ekspresyvesnės bei vartojamos nenorint išsiskirti iš bedraamžių. Kai kurie respondentai nurodė ir norą mėgautis, žaisti kuriant naujus žodžius: „Su savo draugais turime susikūrę tik mums

suprantamų žodžių ar žodžių junginių, kurie mus tarsi vienija, pvz.: *labanaktenko* „labanaktis“, *papino* „tėtis“ ir kt. Keletas respondentų parašė, kad „žargonas – neatsiejama studentų dalis“, „nes studentiškas žargonas tai lyg mūsų savita kalba“.

1. ŽARGONO SAMPRATA IR TYRIMAI

Žvelgdami į kalbą kaip į reiškinių, kuris neatskiriamas nuo visuomenės, galime sakyti, kad kalba tokia pat marga kaip ir visuomenė. Ji kiekvieną žmogų sieja su kokiomis nors visuomenės grupėmis ar sluoksniais – geografiniu, amžiaus, išsilavinimo, lyties, vertybinių nuostatų ir pan. Taigi kalba yra neatskiriama žmogaus vidinio pasaulio dalis, galinti, kaip ir išorė – judesiai, apranga, – daug ką apie žmogų pasakyti ir net nejučia išduoti tai, ką kitais būdais gali būti mėginama paslėpti. Kitaip tariant, kalba paprastai yra žmogaus, visuomenės sluoksnio ar grupės įvaizdžio viešumoje dalis. Žmogus, tapatinantis save su kokia nors grupe (pvz., muzikos, sporto ir pan.), stengiasi ir kalbėti tokiai grupei būdinga kalba, laikytis jos normų.

Žargonas (pranc. *jargone*) – tai socialinė šnekamosios kalbos atmaina, vartojama nedidelės visuomenės grupės, jungiančios tam tikros profesijos, amžiaus, padėties ar verslo žmones (LKE 1999, 724). Pagal tradicinį šio termino supratimą žargonas yra tam tikrų socialinių grupių, pavyzdžiui, kalinių, moksleivių, sportininkų, slaptakalbė, t.y., kad nesuprastų kiti žmonės.

Reikėtų akcentuoti ir aiškiai atskirti, kas yra įvardijama žargonu, o kas – žargonybe (žargonizmu³). „Siauresne prasme žargoną galima laikyti sistema, kurią sudaro žodžiai, jų darybos ir reikšmės nenorminio, netaisyklingo, tarimo ir kirčiavimo variantai. Žargonybės – antriniai, neoficialūs, be sistemos vartojami žodžiai, t.y. kurio nors žargono žodis ar žodžio junginys, pvz.: *bachūras* „berniukas, jaunuolis“, *chebra* „būrys, kompanija“, *egzas* „egzaminas“, *žlobas* „nevykėlis“, *ševeliūra* „šukuosena, plaukai“, *stukačius* „skundikas“ ir t.t. Žargono ribose žargonybė gali būti toleruojama, nes sudaro vientiso kalbinio komplekso (žargono) dalį, dažnai turi specifinę prasmę, kurią gali būti sunku pakeisti įprastiniais žodžiais (pvz.: *arkliai* „specialus siūlas, naudojamas rašteliams siuntinėti įkalinimo įstaigose“, *kirvis* „reiklus mokytojas“). Vadinasi, sakyti *jaunimo žargonas* reikia tuomet, kai kalbama apskritai apie jų netaisyklingą, svetimybėmis užterštą kalbą. O kai kalbame apie konkrečius kokio žargono pavyzdžius, juos reikia vadinti jaunimo leksikos, frazeologijos, darybos, kirčiavimo žargonybėmis, žargoniniu kirčiavimu ir pan.“ (Drotvinas 1986, 32).

Yra skiriamos dvi žargono atmainos: argo (argotizmai) ir slengas. Argo (kitose kalbose: angl. *cant*; rus. *apzo*, pranc. *argot*, ispan. *caly*, port. *calão*, vok. *rotwelsch*, ital. *furbesco*) –

³ VLKK (Valstybinė lietuvių kalbos komisija) pirmenybę teikia *žargonybės* terminui, kuris ir bus vartojimas darbe.

terminas, apibūdinantis žodžius, kuriuos paprastai vartoja konkrečios socialinės grupės nariai, siekdami savo tikslų, dažniausiai – slaptos komunikacijos.

„Kalbotyros terminų žodyne“ labai artima reikšmė nurodyti *žargono* ir *argo* terminai, plg., „žargonas yra tam tikrų socialinių grupių (dažniausiai asocialių, pavyzdžiui, vagių, kalinių) slaptakalbė, <...> įvairių socialinių grupių <...> kalba, kuria skiriamasi nuo bendrosios tautos kalbos (Gaivenis, Keinys 1990, 238). Argo – „socialinių ar profesinių grupių šneka, besiskirianti nuo bendrinės kalbos dažniausiai savitais žodžiais ar posakiais, kuriuos supranta tik tos žmonių grupės“: nurodomi tokie jaunuolių argotizmai: *auklyba* „auklėtoja“, *cvaibalas* „dvejetas“, *fuginti* „bėgti iš pamokų“, *matieka* „matematika“ (Gaivenis, Keinys 1990, 25). A. Pupkis teigia, kad lietuviai nėra sukūrę specifinio argo (Pupkis 2005, 23).

V. Vaitkevičiūtės žodyne šis terminas apibrėžiamas kaip „neišsilavinusių ir neišprususių žmonių profesinis žargonas; nuo bendrinės kalbos skiriasi žodžiais ir posakiais, suprantamais tik jiems“ (Vaitkevičiūtė 1999, 114). Šio apibrėžimo pirmąją dalimi galima suabejoti, o patyrinėjus *argo* istoriją ir rašytinius šaltinius – ir paneigti, pavyzdžiui, seniausi tekstai su argotizmais yra poetų rašytinis palikimas⁴. Taigi teiginys, kad tai yra tik neišsilavinusių ir neišprususių žmonių profesinis žargonas, teisingas tik iš dalies: juk jeigu turi profesiją, tai esi ir išsilavinęs. Kitas teiginys, tai yra „suprantamas tik jiems“ (žmonių grupėms – *aut. past.*), tiksliai įvardija pagrindinę *argo* funkciją – kalbėti taip, kad kiti (nepriklausantys grupei) nesuprastų.

Argo vartojamas įvairių visuomenės grupių, kurios siekia turėti savo leksiką, nesuprantamą kitiems žmonėms. Tai, kad argo vartoja (ir supranta) tik tam tikros grupės nariai, skiria jį nuo slengo, tai yra žodžių, kurie vartojami ir suprantami daugelio. O poreikį kalbėti savaip (slaptai), koduoti kalbą daugiausia lemia socialinės priežastys (nusikalstamo pasaulio kalba). Pavyzdžiui, apie 1920 -uosius JAV, įvedus „sausąjį įstatymą“, kūrėsi pagrindinės kontrabandininkų grupuotės, kurioms ypač svarbu buvo slaptumas (kad nesuprastų įstatymo sargai), taip pat Amerikos gangsterių kalba, kurią savotiškai išpopuliarino Holivudas⁵. V. Drotvino teigimu, „argotizmai – socialiai ribotos vartosenos žodžiai, emocionaliai ir ekspresyviai išreiškiantys tai, kas stilistiškai neutraliai nusakoma bendrinės kalbos žodžiais“ (Drotvinas 1986, 57). Vadinasi, jie ne pagrindiniai, o paraleliniai tikrovės reiškinių pavadinimai, stilistiniu atžvilgiu suteikiantys kalbai ekspresyvumo.

⁴ Pirmasis rašytinis tekstas su argotizmais – italų Dž. F. Sordžio ir humanisto F. Feliciano sonetai (apie 1460 m.). Prancūzų kalbos argo yra išgarsinęs XV a. poetas Fransua Vijonas. Pirmieji anglų rašytiniai šaltiniai yra 1517-ųjų R. Copland knyga „The Hey Waye to the Spyttel House“. Rusų argo kalbos rašytiniai šaltiniai siekia XVII a. pradžią.

⁵ <http://www.krugosvet.ru/articles/85/1008582/1008582a1.htm>

Slengas (angl. *sleng* < *soldiers language* „kareivių kalba“) lietuvių kalboje taip pat neturi ilgesnės tradicijos. Įvairių šalių literatūroje *slengo* terminas apibrėžiamas nevienodai. Anglų kalboje šis terminas įsitvirtino seniai ir įvardijamas tikslingiausiai.

Remiantis „Oxfordo“ žodynu, *slengas* pirmą kartą paminėtas 1756 m. ir apibrėžtas kaip specialus žodynas, kurį vartoja prastos reputacijos žmonių grupė. Slengas – kasdienės reikšmės žodžiai arba pasakymai, įprasti šnekamojoje kalboje, tačiau nepriimtini formalioje aplinkoje. Pagal vartojimą slengas skirstomas į įvairias grupes, pvz., studentų, jūrininkų, dailininkų. Slengo reikšmė per ilgą laikotarpį kito, palaipsniui įgaudama atskiroms socialinėms grupėms būdingų bruožų. Todėl dabar slengas dažniausiai charakterizuojamas atsižvelgiant į jo nenormalumą, žaismingumą ir nesuvaržymą (Oxford Advanced Learner's Dictionary 1995, 1111).

Čekų kalbininkai *slengo* terminą vartoja žargono reikšme, rusai – sinonimiškai su *žargonu* (Большой энциклопедический словарь 1998, 461)⁶.

Lietuvių „Kalbotyros terminų žodyne“ pateikiamas toks slengo apibrėžimas: „kurios nors profesinės arba socialinės žmonių grupės šnekamosios kalbos elementai, kuriais tokia grupė skiriasi nuo pavyzdinės literatūrinės kalbos. Slengui būdingas šiurkštumas, pašiepiamasis ar juokaujamasis atspalvis“ (Gaivenis, Keinys 1990, 188). Šis slengo apibrėžimas nėra pakankamai tikslus, kad būtų galima tiksliai nusakyti žargono ir slengo skirtumus (Pupkis 2005, 23). Lietuvių kalbininkai, kaip teigia A. Pupkis, slengu pavadina švelnesnę leksiką, o žargonu – šiurkštesnę. Panašiai slengas apibūdinamas ir „Literatūros teorijos apybraižoje“⁷.

J. Šukys slengą įvardija kaip „kalbą su žodžiais ir posakiais, vartojamais tam tikrų profesijų (jūrininkų, sportininkų, dailininkų ir kt.) arba tarpsluoksnių žmonių – paauglių, jaunimo. Jei slengas per daug neužterštas svetimybėmis (be *krūtas* vyrukas, *tūsas* ir t.t.), laisvuosiuose stiliuose jis toleruojamas, nes kalbą gyvina, daro spalvingesnę. Slengą kartais pavartoja rašytojai, vertėjai“ (Šukys 2003, 28).

J. Pikčilingis slengą apibrėžia kaip leksiką, kuri turi įvairių socialinių žymių. Kiekvienos socialinės grupės ar profesijos žmonių kalboje rasime žodžių, kuriuos sąlygoja specifiniai bei profesiniai interesai: rasime tam tikrą leksikos bei frazeologijos fondą. Todėl kartais tarp slengo ir žargono sunku įžvelgti skirtumą. Jei kalbama apie žodžius, turinčius tų žymių, dažniausiai vartojami du terminai: *žargonas* ir *slengas*, kurie apima dvi atitinkamas žodžių grupes, esančias už literatūrinės kalbos ribų: žargonybes, arba žargonizmus, ir slengo žodžius (Pikčilingis 1971, 137). Kuo *žargonas* ir *slengas* panašūs ar skiriasi, tvirtesnio atsakymo nėra, bet nuomonių yra įvairių.

⁶ Slengas (angl. *slang*) – 1) tas pat, kaip ir žargonas. 2) Visuma žargonizmo, sudarančių sluoksnį šnekamosios kalbos, išsiskiriančios šiurkščiu familiarumu, kartais šmaikščiu posakiu.

⁷ Slengas – tai šnekamosios kalbos atmaina, žargoniškos prigimties kalbėjimo būdas, stačiokiškas, kandus, spalvingas, operuojantis daugybe žodžių, prasilenkiančių su bendrinės kalbos norma, todėl vartotinas saikingai.

Manytume, kad šie terminai vartotini norint atskirti, kas tam tikroje žodyno dalyje yra visuotina ir kas dar tebėra individualu. Pavyzdžiui, I. Galperinas skiria dvi slengo rūšis: bendrąjį slengą ir specialųjį. Bendrasis slengas yra visuotinai suprantamas kalbos sluoksnis šnekamojoje kalboje, o specialųjį slengą kai kurie autoriai (I. Arnold, O. Achmanova) vadina žargonu, t.y. žodžius, žodžių junginius, esančius vienoje ar kitoje specialioje arba profesinėje leksikoje: karių, sportininkų, aktorių, studentų ir kt. Šių žodžių visumą, specialią įvairių socialinių grupuočių leksiką, pvz., miesto ir kaimo varguomenės „dialektą“, vagių, kortininkų „kalbą“. Tad žargonas – tai profesinis ar socialinis slengas, tai šnekamoji kalba, besiformuojanti kurioje specialioje srityje, o slengas – žargoniškos prigimties žodžiai, peržengę socialines ir profesines ribas, turintys pabrėžtinį šnekamosios kalbos atspalvį (Pikčilingis 1971, 138). Slengą nuo leksikos žargonybių skiria tik platesnis slengo žodžių paplitimas, vartojimas ne vien uždaroje grupėje.

Taigi žargoną apibrėžiame kaip iškraipytą, nuo bendrinės kalbos nutolusią atskirą visuomenės sluoksnio kalbą, turinčią ryšių su slengu ir argo.

Darbe bus laikomasi nuostatos, kad *argo* ir *slengas* yra žargoninės leksikos dalis, todėl ji bus įvardijama tik žargono sąvoka, neišskiriant į atskiras kategorijas.

1. 1. Žargonas kaip bendrinės kalbos užribis. Žargonybės samprata

Pasak V. Drotvino, „Socialinės diferenciacijos požiūriu, skiriama bendroji visos tautos ir ribotoji leksika“ (Drotvinas 1986, 56). Ribotoji – tai tarminė ir socialiniu atžvilgiu žymėta leksika, kuriai priskiriami profesionalizmai ir argotizmai. Žargonas yra viena iš kalbos atmainų, kaip ir tarmės. Tik tarmė yra savarankiška kalbos sistema, o žargonas – labiau socialinis aspektas.

Atsižvelgdami į pateiktą žargono apibrėžimą, galime nustatyti ir šios sistemos vietą mūsų kalboje. Tokią klasifikaciją pateikęs E. Zaikauskas teigia, kad „bendrinės kalbos normos požiūriu (peiktinas – galimas – teiktinas kalbos reiškiny) žargonas vertinamas kaip žemiausia pakopa hierarchinėje struktūroje „prestižinė bendrinė kalba – šnekamoji bendrinė kalba – slengas – žargonas“ (Zaikauskas 2004). Vadinasi, pateikdami žargoną kaip sistemą, bendrinės kalbos požiūriu esančią ant žemiausio hierarchinės struktūros laiptelio, turime akcentuoti, kad ji tirtina tik kaip semantinis ir frazeologinis periferinės leksikos sluoksnis, nes fonetinės ir gramatinės sistemos neturi. Nors, kaip teigia A. Paulauskienė, „ir jiems [žargonybėms] būdingos kai kurios darybos ypatybės. Iš jų ryškiausios – trumpinimas, prastinimas, iškraipymas, svetimų darybos priemonių (priešdėlių ar priesagų) vartojimas“ (Paulauskienė 2001, 74–75).

Stilistiniu požiūriu vieni (A. Pupkis) šį leksikos sluoksnį vertina neigiamai: slengas ir žargonybės – tai žodžiai parazitai, tai kalbos šlamštas. Jų gausumas kalboje tikrai rodo nepakankamą kalbinę žmogaus kultūrą. Bet yra kalbų, kur šis leksikos sluoksnis yra gana reikšmingas bendrinės kalbos tiekėjas. J. Pikčilingis užsimena, kad kitose kalbose žargonas papildo, t.y. plečia bendrinės kalbos žodyną, pvz., į anglų bendrinę kalbą iš žargono pateko tokie žodžiai kaip *jazz* „džiazas“, *buzz* „skristi labai arti prie kito lėktuvo), *hip* „priklausymas grupei, vertai jaunuolių pritarimo“ ir kt. Į vokiečių kalbą – *philister* „filisteris“, *scharwenzeln* „meilikauti, pataikauti ir kt. (Pikčilingis 1975, 135–140). Kiti kalbininkai (V. Drotvinas, A. Paulauskienė, E. Jakaitienė), nagrinėjantys žargoną, kaip socialinių grupuočių leksiką, teigia, kad leksikografų dėmesį jau senokai traukia ta gyvosios kalbos leksikos dalis, kuri lieka už kalbos normos ribų, laikoma žemesnio lygio, netinkanti viešajam bendravimui, ignoruojama ar net draudžiama vartoti (Jakaitienė 2005, 254).

Kartais kalbėjimas žargonu rodo tam tikrą manieringumą. Pasak Zaikausko, žargonas įdomus tuo, kad žmonės stengiasi kurti, šnekėti stilingai. Žargono kaip savarankiškos kalbos juk nėra, tik atskiri žodžiai. Kalbant žargonu vartojama bendrinės kalbos gramatika, fonetika, tik į kalbą prikašiotą daugybė neįprastų žodžių. Net politikų kalboje, reklamoje, televizijoje galima rasti žargonybių. Vis dėlto, palyginti su kitų tautų, pavyzdžiui, rusų žargonu, lietuvių žargonas nėra kūrybiškas. Tai rodo ir mažos tautos nevisavertiškumo kompleksą. Mes daug žargonybių skolinamės. Bet net pasiskolintos žargonybės, vartojamos tinkamu metu tinkamoje vietoje, gali būti įdomios, turėti savito žavesio (Zaikauskas 2007). Kalbos specialistai „visada teigė, kad bendrinės kalbos leksikos papildymo šaltinis gali būti tik tarmės, žargonas tam netinka. Štai ir išeina, kad žargonas pas mus – visa tai, ko nėra „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ ir ko nėra tarmėse“. (Zaikauskas 2007).

Vis dažniau žargonybių pasitaiko ir lietuvių kalbos grožinėje literatūroje, siekiant kalbą padaryti kandesnę, spalvingesnę, išplėsti metaforų ribas ir pan., t.y. padeda individualizuoti arba tipizuoti veikėjų kalbą ir tą socialinę aplinką, kurioje jie gyvena. Tai, kad žargonybės dabar vartojamos grožinėje literatūroje be kabučių, t.y. suprantamos iš konteksto ir nereikalauja vertimo į bendrinę kalbą, reiškia tai, kad jau pasidarė kasdieniu dalyku intelektinėje visuomenėje, demonstruoja savitą išraišką ir teisę išsirinkti bet kokių išraiškingų priemonių. A. Paulauskienė knygoje „Lietuvių kalbos kultūra“ rašo: „Rašytojai grožinės literatūros kūrinių dialoguose, norėdami atspindėti tikrovę, į savo veikėjų lūpas dažnai įdėdą žargono. Šiuo atveju žargono vartojimas yra reikalingas ir pateisintas“ (2001, 75). E. Jakaitienė, be grožinėje literatūroje vartojamų žargonybių, pateisina ir semantines žargonybes: „Šio tipo žargonybės, saikingai ir vietoje vartojamos, iš tiesų pagyvina, pajvairina kalbą“ ir nurodo tokius pavyzdžius: *ardytis* „iš kailio

nertis, labai stengtis“, *nusiplauti, nusimuilinti* „pabėgti, išeiti“ ir kt. (1980, 77). Tikėtina, kad laikui bėgant kai kurios žargonybės, ypač žargoniški frazeologizmai, iš neteiktinų žodžių sąrašo gali persikelti į bendrinę kalbą, nes yra suprantami ir vartojami daugelio lietuvių, pvz., *kabinti makaronus (ant ausų)* „meluoti, išsisukinėti“, *vėjus šnekėti* „nusikalbėti“ ir pan.

Kalbotyros specialistai kritiškai, nepalankiai vertina jaunuolių norą vartoti žargoninę leksiką. Sunku paaiškinti, kodėl jaunas žmogus nesiekia kalbėti taisyklinga bendrine kalba, kodėl į jaunimo kalbą labai sparčiai veržiasi įvairūs, neatitinkantys bendrinės kalbos normų žodžiai ir posakiai. Galbūt todėl, kad paaugliams kalbėti taisyklingai yra nepriimtina, ši kalba juos kausto, verčia būti nenatūralius, o vartodami žargoninę kalbą siekia atsiriboti nuo kitų visuomenės grupių, kartu žargonas tampa tam tikru savos grupės narių atpažinimo kodu. Be to, pasak R. Miliūnaitės, jauni žmonės dar nėra įėję į visuomenės gyvenimą tiek, kad jiems būtų reikalinga bendrinė kalba. Internetu jie nevaržomai gali bendrauti nors ir žargonu, savita šiai terpei būdinga kalbos forma, namie paprastai pakanka buitinės, toli gražu nebūtinai bendrinės kalbos, o mokykloje oficialaus bendravimo bendrine kalba įgūdžiai tik klostosi. Taigi aplinka daliai jaunimo dar nekelia bendrinės kalbos poreikio. Vėliau tas poreikis, priklausomai nuo interesų, ima atsirasti (Miliūnaitė 2006, 42).

Darbo autorė mano, kad žargonybių rinkimas, tyrimas svarbus ne tik lietuvių kalbai, bet tai puiki priemonė jaunuolių tėvams, seneliams, psichologams, mokytojams, policijos pareigūnams ir t.t. Kaip jau minėta, žargonas – tai užkoduota kalba, kurios nesuprasdami negalime suvokti vaikų minčių, jausmų, ketinimų. Pastaruoju laikotarpiu tėvai vis mažiau dėmesio skiria savo atžaloms. Vaikai tampa uždaresni, daugiau bendrauja su bendraamžiais, mintimis dalijasi interneto forumuose. Todėl atsiranda tėvų ir vaikų bendravimo bei santykių spraga, kuri gali būti užpildyta tėvų internetinio žargono saviugda ir mokymusi tarp kartų. Dėl internetinės kalbos nuolatinio kitimo būtina tyrinėti ir sudarinėti jaunimo žargono apžvalgas bei žodynus. Nors daugelis tėvų žino populiariausius internetinius jaunimo žargono posakius, tačiau kiti terminai, dažnai vartojami paauglių, tėvams nėra suprantami ir pažįstami. Internetinio žargono ir technologijų žinių lygių neatitikimas ženkliai padidina šią bendravimo ir santykių spragą.

Pasak E. Zaikausko, kurti žargono žodynus svarbu ir dėl to, kad, praėjus kelioms dešimtims metų gyvensiantiems skaitytojams, padėtų įveikti kai kuriuos šiuolaikinės literatūros kūrinius (Zaikauskas 2007).

1. 1. 1. Žargono radimosi ir vartojimo priežastys

Žargono istorija siekia XVII amžių, jis nuėjo ilgą raidos kelią, kol tapo globaliu visuomenės reiškiniu.

Žargonui atsirasti dažniausiai turi įtakos kitos kalbos, iš kurių ateina savai kalbai nepriimtini skoliniai, taip pat vertiniai, neteiktinos konstrukcijos. Įtakos žargonui atsirasti turi ir tarmės. Taip pat bendrinės kalbos žodžiams žargone dažnai suteikiamos naujos, neįprastos perkeltinė reikšmės. Žargonybės yra labai nepastovus leksikos sluoksniu, greitai besikeičiantis. Dažniausiai žargonybės vartojamos norint patraukti dėmesį, sustiprinti įspūdį, dėl to žargonybės pasižymi emociniu ekspresiniu atspalviu. Dėl šios savybės jos labai greitai plinta kalboje.

Leksikologijoje pabrėžiama, kad žargonas, lemiant psichologiniams ir socialiniams veiksniams, išauga palyginti uždarytą bendruomenių (mokinių, studentų, medžiotojų, sportininkų, jūrininkų, kariškių), taip pat asocialių asmenų (alkoholikų, kalinių ir narkomanų) aplinkoje. Galima teigti, kad iš pradžių žargonybės susiformuoja uždaroje grupėje, o vėliau kai kurios plačiau paplinta (žinoma, tai susiję tik su kai kuriomis sritimis, pvz., mokyklos realijos), todėl žargonybių randama visų kurių nors kalbą vartojančių žmonių leksikoje.

Derėtų atsižvelgti į dar vieną svarbų veiksni. Šiame technologijų amžiuje pastebimas ryškus žargoninės leksikos vienetų skverbimasis į šnekamąją kalbą. Vadinas, galima teigti, kad didėjant informacijos srautams ir esant geram prieinamumui (ypač dėl interneto), didėja ir žargono vartojimo laukas. Didelį poveikį žargoninei leksikai plisti turi masinio informavimo priemonės (televizija, radijas, internetas, spauda), pvz., žargonybė *jamam* „imame“ išpopuliarėjo televizijos laidoje „Ragai“, o atėjo iš tarmės. Žargoninį posakį *viskas čiki* išpopuliarino Erica Jennings „Tele2“ reklamoje. I. Talutytė akcentuoja ir jaunimui skirtų knygų leksiką: „Svetimų kalbų leksikos vartojimo atžvilgiu nyksta riba tarp jaunimui skirtų leidinių kalbos ir jaunimo šnekamosios kalbos. Leidiniuose paprastai imituojama kasdienė jaunimo kalba arba kitaip – gatvės kalba, kurioje gausu įvairių svetimybų“ (Talutytė 2003, 40).

Žargono vartojimas, žodžių reikšmės pakitimai glaudžiai susiję su socialinėmis priežastimis. Kalba yra socialinis faktas, kuris atspindi socialines egzistavimo sąlygas: koks kalbos santykis su visuomenės sluoksniais, kokią įtaką kalbai daro jos vartotojai, vartojimo sąlygos. Lietuvoje nėra vienos homogeniškos jaunimo kultūros, nes ji susideda iš daugybės subkultūrų⁸. Jaunimo subkultūra skirtingais istorijos laikotarpiais gali pasireikšti skirtingais siekais, moralės normomis, elgesio tipais, net kitokiomis aprangos detalėmis ar kalbos manieromis („žargonu“). Kiekviena subkultūrinė grupė savaip formuoja kalbą. Sociolingvistai pažymi, kad „daugumai

⁸ *Subkultūra* – tai gyvenimo būdas, turįs daug bendro su dominuojančia kultūra, tačiau išsiskiriantis ir savitais skirtumais. Subkultūroje, be dominuojančios kultūros vertybių, yra ir savų vertybių, ir papročių, turinčių lemiančios įtakos jos narių gyvenimui ir lemiančių išskirtinumą. Subkultūros gali susiformuoti pagal lytį, amžiaus grupę, seksualinę orientaciją, etninę kilmę ir pan. (Liubinienė 2002, 40).

šiuolaikinių subkultūrų nebūdinga kalbos diferenciacija į daugiau ar mažiau uždaras, neprieinamas posistemes: socialinė ir kultūrinė kalbos sritys viena kitą veikia, todėl vienos grupės kalbos elementai gali pereiti iš vienos į kitą“ (Крысин 1994, 45).

Šiame darbe laikomasi nuomonės, kad žargonas yra tokia sistema, kurios elementai iš konkrečios socialinės grupės leksikos gali pereiti į šnekamąją kalbą. Turėkime omenyje, kad, kaip profesinės ar socialinės grupės leksika, žargonas yra pastovus reiškiny, tačiau atskiri jo elementai labai greitai kinta (dažnai žargonybės vartojamos specialia paskirtimi, dirbtinai keičiamos). Žinoma, šis teiginys taip pat turi daug išimčių, pvz., žargonybės *salaga*, *lochas*, *mentas*, *babkės*, *baksai* mūsų žargoninėje leksikoje naujumo žymės, ko gero, neužsitarnautų. Tai yra „ilgaamžės“ žargonybės, jos nepasensta ir iš žargoninės leksikos neišsina netgi keičiantis kartoms. Be to, jos vartojamos ir suprantamos daugelio asmenų, ne tik uždarų grupuočių.

Dabartiniu metu pastebimą gausenį skolinių vartojimą tarp mokinių, I. Talutytės teigimu, lemia ir „intensyvesnis visuomenės kultūrinis, politinis, ekonominis gyvenimas, bendravimas su kitomis valstybėmis, kultūromis, kalbų sąveikos, natūralus naujų reiškinių ir daiktų įvardijimo poreikis. Antra, jaunimas visais laikais siekia išsiskirti: elgesiu, išvaizda, kalba. Tam ir susikuria įvairių socialinių grupių žargonai“ (Talutytė 2003, 44).

Beveik visos šios priežastys su tam tikromis išlygomis lemia žargono formavimąsi. „Žargonui leksinių bei konceptualių spragų „užkaišymas“ ypač aktualus, nes žargono vartotojui reikalingos leksikos bendrinėje kalboje dažnai iš viso nėra, kalbant ne tik apie ekspresyviuos, emocionaliuos žodžius, bet ir tam tikras gyvenimo realijas, kurioms apibūdinti bendrinė kalba priemonių neturi“ (Zavjalova 2001, 172). Vadinasi, jei kita svetima, bet iš dalies artima kalba (rusų, latvių, lenkų, baltarusių) tokias priemones yra sukūrusi, tai didelė tikimybė, kad mūsų žargono vartotojai jomis pasinaudos.

Žargonybių vartojimą lemia ir psichologinės priežastys – pirmiausia siekiama įvairovės, efekto, ekspresijos, noro ypatingiau išreikšti mintį, nes neutralus, stilistiškai apgludintas žodis neturės poveikio. Taip pat labai aktualus aspektas – parodyti priklausymą grupei. Žinoma, žargonybių vartojimas priklauso ir nuo komunikacinės situacijos, juk, pavyzdžiui, mokiniai vienaip šnekės mokykloje su mokytoju, o kitaip – su bendraamžiu, draugu. Be to, mūsų manymu, tai ne dirbtinis nusistatymas tam tikroje vietoje šnekėti būtent žargoniškai, paprastai vartotojas kalbos toną (bendrinė / žargoniška kalba) pakeičia pats to nejausdamas, todėl „pastangos „perauklėti“ žargono vartotojus, įkalbėti jo atsisakyti paprastai esti bergždžios“ (LKE 1999, 725).

M. Zavjalova išskiria dar vieną priežastį: „noras pasipriešinti kalbos standartizacijai, kurią dažniausiai propaguoja intelektualai – tai savotiškas „anti-intelektualinis“ elgesys“ (Zavjalova 2001, 170). Specifiniais atvejais žargonas padeda efektyviau bendrauti tam tikra (pvz., kompiuterių,

medicinos) tema, gali turėti daug tikslesnius reikšmių apibrėžimus, apimti didesnę vienos ar kitos srities sąvokų spektrą. Kai kada žargonas nepamainomas profesinėje ar mokslinėje veikloje, tačiau žargono poveikis bendrinei kalbai laikytinas neigiamu visų pirma dėl didelio kiekio svetimybų.

Pastaruoju metu skelbiama straipsnių (J. Girčienės, D. Blažinskaitės, V. Rinkevičiūtės, M. Zavjalovos ir kt.), kuriuose kalbama apie slengo ir žargono neatsiejamumą nuo bendrinės kalbos. Remiantis V. Rinkevičiūte, „negalima teigti, kad slengas ir žargonas visuomenėje nevartotini, apie juos nutylėti negalima, nes tai egzistuojantys visuomenėje reiškiniai“ (Rinkevičiūtė 2005, 4).

Darbo autorė taip pat nemano, kad žargonas laikytinas tik neigiamu reiškiniu, mūsų manymu, jis, vartojamas laiku ir vietoje, praplečia vartotojo saviraiškos priemonės ir žodyną.

1. 2. Žargono tyrimai Lietuvoje ir užsienyje

Lietuvių žargono tyrimai, kaip pastebėta, yra skurdoki. Vieną iš pirmųjų, pabandžiusių fiksuoti lietuvių kalbos žargoną, galima įvardyti knygnešį, tautosakininką Aleksandrą Fromą (slapyvardis Gužutis). Jis XIX a. viduryje Raseinių pavieta yra užrašęs elgetų (ubagų) žargono žodžių. Dalis jų pateko į knygą „Baisioji gadynė“⁹, pvz.: *lipkis* (ubagas), *valata* (arklys), *gutlis* (žydas). Taip pat minėtinas daktaras Jonas Basanavičius, kuris gimtajame Ožkabalių kaime, o vėliau – ir Vilkaviškio, Joniškio bei Žagarės apylinkėse, rinko elgetų kalbos žodžius (Drotvinas 1986, 58).

Ne vienas turbūt esame skaitę P. Cvirkos satyrinį romaną „Frank Kruk“ apie graborių Praną Krukėlį, kuris prieš Pirmąjį pasaulinį karą išvyko į Ameriką laimės ieškoti. Antrajame rašytojo raštų tome (1983 m.) prie šio romano pridėtas ir K. Vairo-Račkausko amerikonizmų žodynėlis, pavadintas „Amerikos lietuvių žargono žodynėliu“¹⁰. Peržvelgus žodynėlį matyti, kad jį sudaro aplietuvinti anglų kalbos žodžiai. Jų daryba nesudėtinga, be to, skoliniai išlaiko ir pirminę reikšmę. Daugiausia tai yra pagalbinę funkciją atliekantys ir svarbiausias gyvenimo sferas įvardijantys žodžiai, pvz.: *nais* (angl. *nice*) – puikus, puiku; *orait* (angl. *allright*) – gerai, viskas gerai; *nau* (angl. *now*) – dabar. Jais siekta ir kuo autentiškiau perteikti Amerikos lietuvių kalbos raidą atsidūrus kitoje kalbinėje situacijoje, ir, žinoma, komiškumo. Kaip, pavyzdžiui, šiek tiek jau prakutusio P. Krukelio laiškas motinai: „*Uskiuzmi* man, motina, kad esu lietuviškai šnekėt ir rašyt užmiršęs ir galiu tau tik angliškai į *postkartę* parašyt. *Gudbai*, tavo sūnus nepražuvo“¹¹.

⁹ Fromas-Gužutis, A. *Baisioji gadynė*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955.

¹⁰ Cvirka, P. Frank Kruk. *Raštai*. Vilnius: Vaga, 1983, t. 2, p. 453–455.

¹¹ Ten pat, p. 129.

Sovietmečiu prie žargono tyrimų buvo tik prisiliesta, daugiau dėmesio skirta žargono apibrėžimams ir jo vietai leksikologijoje. Pavyzdžiui, žargono vietą kalbos sistemoje apžvelgė J. Pikčilingis, mokinių žargono leksinės ypatybės yra aptaręs V. Drotvinas, žargono (taip pat argo, slengo) apibrėžimus teikė E. Jakaitienė, A. Paulauskienė, pavienius žodžius aiškino K. Eigminas ir kt.

Su šia problema tiesiogiai susidūrė ir vertėjai. Jų teigimu, „į žargonizmus ir keiksmažodžius literatūros kūrinių kalboje buvo žiūrima kaip į neigiamą ir nepageidautiną reiškinį. Žargonybės buvo laikomos parazitiniais žodžiais, kalbos šlamštu, o jų gausumas rodęs nepakankamą asmens kalbinę kultūrą. Todėl ankstesniuose vertimuose iš užsienio kalbų žargono pavartojimo atvejai vertėjų būdavo apeinami arba pakeičiami barbarizmais ir archaizmais“ (Kazijevaitė, Mikutytė 2004, 19). Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, atgauta ir žodžio laisvė, ir ši kalbos sritis, iki tol buvusi tabu, atrodo, turėjo sulaukti išsamaus tyrinėjimo. Vis dėlto akivaizdesnių postūmių pastebėta tik naujajame tūkstantmetyje. E. Zaikausko teigimu, tai lėmė gerokai padidėjusi socialinių mokslų svarba, be to, „vis labiau išryškėja būtinybė aprašyti ir tirti lietuvių kalbos žargoną, pirmiausia kaip socialinį reiškinį, kartu ir kaip kalbos fenomeną“ (Zaikauskas 2007).

Prie sistemiškesnių darbų priskirtinas 2001 m. M. Zavjalovos straipsnis „Skoliniai iš rusų kalbos dabartiniame lietuvių žargone: jų semantinė „aura“ ir likimas“, kuriame apžvelgta rusų kalbos žargonybių vieta mūsų kalbos periferijoje. 2002 m. J. Lėgaudaitės disertacijoje¹² nagrinėjamas jaunimo slengas, t. y. – jaunimo dialektas, artimas bendrinės kalbos sąvokai, kurio analizė orientuota į tikslą – nustatyti jaunimo slengo pasikartojimo dažnumą Kauno regione ir sugretinti su Londono jaunimo slengu. Vilniaus universiteto dėstytojas E. Zaikauskas, kaupęs kelerius metus žargono duomenų bazę, 2007 m. išleido „Lietuvių žargono žodynėlį“. Estai tokį žodyną išleido jau prieš 15 metų¹³, o „Latvių žargono žodynas“¹⁴ išleistas 1990 metais, „Latvių slengo žodynas“¹⁵ išleistas 2006 metais. Jį sudaro per 8000 leksikos vienetų.

Reikėtų akcentuoti ir naujų technologijų padiktuotą žargono kaupimo (iš dalies – ir sisteminimo) vietą – interneto prieigas. Pavyzdžiui, interneto tinklalapiuose publikuojami narkomanų¹⁶, hipių¹⁷, muzikantų¹⁸, įvairių žargonybių¹⁹ žodynėliai. Kaupiant žargono duomenų bazines ir rengiant žodynus, šie šaltiniai būtų nemenka paspartis, net ir turint omenyje, kad juos paprastai sudarinėja ne lingvistai ir rimto mokslinio aptarimo čia nerasime. Tačiau žinant, kad

¹² Lėgaudaitė, J. *Jaunimo slengas – psichosocialinis fenomenas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002.

¹³ Loog, M. *Esimene Eesti Slängi Sõnaraamat*. Tallin, 1991.

¹⁴ Mirovics, I.; Dubaus, A. *Latviešu žargonas vārdnīca*. Rīga: Rīgas Paraugtipogrāfija, 1990. lpp 268.

¹⁵ Bušs O; Ernstone V. *Latviešu valodas slenga vārdnīca*. Rīga: Norden, 2006. lpp. 574.

¹⁶ *Narkomanų žargono žodynėlis* – www.legalus.net

¹⁷ *Ilgaplaukių mados ir žargonas* – www.gitara.lt/pries-plauka/11.html

¹⁸ Šinkūnas, M. *Žargonizmai, susiję su muzika* – <http://zinkevicius.dtiltas.lt/ms/muzzargonas.htm>

¹⁹ *Žargono žodynėlis* – http://www.cha.lt/2008/03/15/xxxxxl_zargono_zodynas.html

žargonas yra greičiausiai kintanti kalbos atmaina, kaip ir pati kalba, šie žodynėliai jau vienaip ar kitaip yra rašytinis šaltinis. Žinoma, iškyla ir problemų – kartais terminas *žargonas* vartojamas apibūdinant arba netaisyklingos darybos žodžius, arba kiek kitokį semantinį atspalvį turinčias sąvokas, pvz., internete publikuojamas straipsnis „Krikščionių žargonas“²⁰, tačiau čia pateikiami bendrinės kalbos žodžiai, kurie religiniuose tekstuose vartojami šiek tiek kita reikšme (pvz.: *išgelbėjimas, nusidėjėlis, naujas gimimas*).

Taigi atsižvelgdami į tai, kad lietuviškoji tyrimų visuma aprėpia tik nedidelę dalį žargono vartojimo sričių ir tai, kad lietuviškų žodžių mūsų žargone aptinkama nedaug, kaip pastebėjo E. Zaikauskas, „lietuviškas žargonas yra nelabai tautiškas“ (Zaikauskas 2007), o dauguma nagrinėjamų žodžių atėjo iš rusų ir anglų kalbų, manytume, reikia trumpai apžvelgti šių šalių išleistus žargono žodynus.

Mūsų kaimynai rusai tirdami žargoną yra nužengę toli į priekį. Rusijoje žargoną tirti pradėta XIX a. Pirmieji darbai buvo skirti nusikaltėlių pasaulio (kalėjimo) žargonui, pvz.: 1908 m. pasirodęs Трахтенберг В. Ф. „Блатная музыка (Жаргон тюрьмы)“; 1927 m. išleistas „Словарь жаргона преступников“, autorius – Потапов С. М. Per kelioliką potarybinio laikotarpio metų yra išleista keliasdešimt rusų kalbos žodynų, o 2000 m. pasirodė per 30 000 leksikos vienetų „Великий словарь русского жаргона“ (plg. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“ sudaro apie 50 000 žodžių lizdų). Šiuo metu rusai yra išleidę didžiulius, visą žargoninę leksiką apimančius žodynus, taip pat apie atskirų grupių (jaunimo, nusikaltėlių, kareivių, hipių, homoseksualistų) žargoną, pvz., 2 tomų vagių žargono žodyną išleido Балдаев Д. С. „Словарь блатного воровского жаргона“ (1997); Козловский В. М. 4 tomų „Русский сборник словарей уголовного жаргона“; Дьягок М. Т. „Русское солдатское арг“; Рожанский Ф. И. „Сленг хиппи“; Козловский В. М. „Арг русской гомосексуальной культуры“; Никитина Т. Г. „Словарь молодежного сленга 1980–2000 гг.“ (2007 m.)²¹.

Anglų kalbos žargono žodynų istorija sena ir turtinga. Pirmieji žodynai, pasirodę dar XVII a., taip pat fiksavo valkatų, nusikaltėlių ir kitų asocialių asmenų (grupių) kalbą. Vien per praėjusį dešimtmetį išleista labai daug įvairių žodynų, pvz., 2002 m. išleistas „Dictionary of SLANG and unconventional English“ žodynas (redaktorius Eric Patridge), kurį sudaro apie 500 slengo žodžių. Įdomu tai, kad šis žodynas nėra didelis, bet slengo žodžiai daugiau yra istoriniai, vartoti net prieš 400 metų. 2005 m. išleistas „The Partridge Dictionary of SLANG and Unconventional English“ (redaktoriai: Tomas Dalzell, Terry Viktoras), jį sudaro 2 tomai. Šiame žodyne slengo žodžiai rinkti iš JAV, Didžiosios Britanijos, Australijos, Naujosios Zelandijos, Kanados, Indijos, Pietų Afrikos,

²⁰ Krikščionių žargonas – <http://ei.church.lt/zargonas.html>

²¹ Rusų žodynai – www.ivis.ru/resources/exel/Dictionaries_&_Encyclopaedias.xls

Airijos ir Karibų. Slengo žodžiai apima įvairias realijas. 2007 m. išleistas antrasis, pataisytas ir papildytas „The concise new Partridge Dictionary of SLANG and Unconventional English“ (redaktoriai: Tomas Dalzell, Terry Viktoras), su daugiau nei 60 000 slengo žodžių visame angliškai kalbančiame pasaulyje. 2007 m. išleistas narkotikų, alkoholio, korupcijos slengo žodynas „XICE SLANG“ (redaktoriai: Tomas Dalzell, Terry Viktoras). Jame pateikta 3000 slengo žodžių iš įvairių informacijos šaltinių. Tais pačiais metais išleistas ir „Sex slang“ žodynas (redaktoriai: Tomas Dalzell, Terry Viktoras), kuriame pateikta per 3000 slengo žodžių, susijusių su lytinėmis realijomis. 2008 metais išleistas „Modern American SLANG“ žodynas (redaktorius Tomas Dalzell), kurį sudaro 25 000 slengo žodžių su pavyzdžiais iš populiariosios literatūros, laikraščių, žurnalų, filmų, televizijos laidų, muzikos tekstų, interneto vartotojų posakių²².

2. DABARTINIO LIETUVIŲ JAUNIMO ŽARGONAS IR ŽARGONYBĖS

Pagrindiniai internetinio žargono vartotojai yra paaugliai, kurių daugumos tėvai šios kalbos nesupranta ir nevartoja. Pasak psichologų, paauglystė – ypatingas periodas žmogaus gyvenime, kuriam būdingi ne vien fiziologiniai pokyčiai, nes šiuo laikotarpiu kinta ir jų kalba (Lapinas 2000, 4-9). J. Šukys teigia, kad kovoti su paauglių ar jaunimo darkyta kalba nėra didelio reikalo: jaunieji jį visada turėjo ir turės, kad atsiskirtų nuo senesniųjų. Vėliau daugelis išauga, kaip išaugama iš trumpų kelnaičių (Šukys 2003, 28).

Mokyklinės žargoninės leksikos sąvoka apibrėžiama kaip mokyklinės tematikos žargonybės, kurių nevartoja kito amžiaus ir kitų socialinių grupių lietuviškai kalbantys žmonės (Drotvinas 1986, 63). Mokinių žargonybėms būdingas kalbinis žaislingumas, emocinė ekspresinė žodžių ir žodžių junginių spalva. Žargonybės yra stilistiškai emociškesnės nei bendrinės kalbos žodžiai. Kurdami ir vartodami žargonybes, moksleiviai parodo savo išradingumą, taip pat kritišką požiūrį į mokyklos rutiną, perdėtą mokytojų reiklumą, priekabumą (Drotvinas 1986, 71). Mokyklinio jaunimo žargonui labai būdingas ir vulgarumas, ir kandumas. Moksleivių žargonas yra gana smarkiai veikiamas kriminalinio žargono, nes tokio amžiaus jaunuoliams norisi pasirodyti šauniems, o šaunumas neretai suprantamas kaip sąmoningas visuomenės normų nepaisymas ir to demonstravimas. Vulgaria ir kandžia kalba puikuojamasi prieš draugus, panašiai kaip puikuojamasi įžūliu elgesiu. Tokia kalba suteikia vartotojui tam tikras socialines privilegijas: paprastai šiurkščiausiai, vulgariausiai šneka grupės lyderiai, iš dalies tokia kalba įtvirtindami savo padėtį (Zaikauskas 2004).

²² http://www.routledge.com/books/subjects/Slang_&_Jargon_LA01

Studentų, aukštosiose mokyklose studijuojančių jaunuolių, žargono pagrindas – ta pati iš mokyklos bei paauglių grupuočių atsinešta jaunimo realijų ir bendroji leksika, tiesa, jau gerokai švelnesnė, nes dažniausiai nebelikę asocialumo poreikio (išsilavinimas pratina prie visuomenės normų), o vulgarybės vartojamos greičiau iš įpročio. Studentų žargonas papildytas profesine leksika, susijusia su studijų specifika: su akademine aplinka, pvz.: *stipkė, benderis, fuksas, dėstytuvas*, todėl suprantamos ir vartojamos daugelio studentų; su studijuojamu dalyku, būsima profesija. Savitą jaunimo žargono dalį sudaro žargonybės, susijusios su: įvairiausiomis muzikos, muzikavimo sąvokomis; informacinėmis technologijomis; transporto inžinerijos ir pan.

Baigus universitetą ir pradėjus dirbti, kalbos ir kalbos etiketo normos šiek tiek keičiasi. Aukštojoje mokykloje ugdomas atsakomybės jausmas už savo kalbą padeda studentams išlikti neabejingiems, kai tenka rašyti reikalų raštus, kurti savo įmonės interneto tinklalapius, reklamos lankstinukus, nes šiuo metu technikos reklamos kalba yra labai prasta. Pasak E. Zaikausko, „Menkesnio išsilavinimo žmonės ne taip kūrybingai keikiasi ir vartoja žargoną. Kuo žmogus labiau išsilavinęs, tuo kūrybingiau sugeba žiūrėti į savo kalbą, tuo labiau paiso savo įvaizdžio. Jo kalba tampa savotiškai išdailinta, stilizuota. Ji rodo tam tikrą žmogaus lygį. <...> 10-mečiui dar per sunku suvokti, kad kalba gali būti ir savito stiliaus kūrimo priemonė” (Zaikauskas 2007).

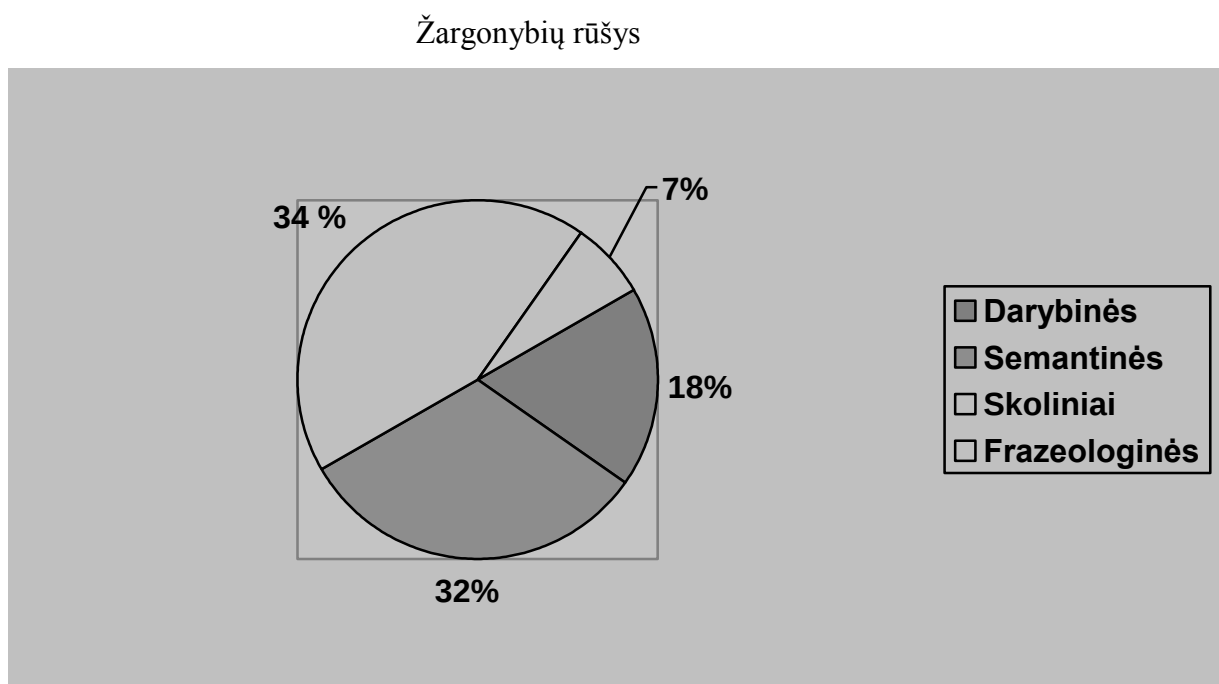
2. 1. Žargonybių rūšys

Kiekvienoje socialinėje grupėje žargonybių yra daug. Žargonybių yra keletas rūšių. V. Drotvinas skiria žargonybes pagal kilmę ir pagal darybą. Jis teigia, kad kilmės atžvilgiu lietuviškos žargonybės nėra vienodos. Pagal kilmę skiria dvi grupes: 1) lietuviškus žodžius ir 2) nelietuviškus žodžius, dar vadinamus skoliniais, kurie gali būti kilę iš rusų, anglų, vokiečių, prancūzų, lenkų kalbų. Kita rūšis yra darybinės žargonybės (Drotvinas 1987, 54). Su jomis susiję žodžių trumpinimas, paliekant tik lietuviško ar skolinto žodžio šaknį, įvairių priesagų (vartotinių, nevartotinių) pridėjimas, dažniausiai nelaukta jas derinant ar jungiant. Taip pat žargoninės darybos būdas gali būti sandūra. Be šių rūšių, E. Jakaitienė išskiria ir semantines žargonybes, kurios nėra dar specialiai tyrinėtos. Tai visuotinės leksikos žodžiai, vartojami savotiška žargonine reikšme (Jakaitienė 1980, 77). Kitaip tariant, tai savas žodis, bet pavartojamas svetimais, anksčiau neturėta reikšme.

Jaunimo, kaip ir kitų socialinių grupių, žargonybės yra klasifikuojamos pagal kilmę, semantiką, darybą, taip pat atskirai aptariamos ir frazeologinės žargonybės.

Jaunimo žargone vyrauja skoliniai (per 800), semantinės (650) ir kiek mažiau darybinės (370) žargonybės. Dvigubai mažiau – frazeologizmų (140) (žr. 1 diagramą). Išvada tokia, kad jaunimo žargonybės sudaromos įvairiai: skolinantis, pritaikant kitokias reikšmes ir sudarant iš esamų žodžių trumpinius.

1 diagrama

2. 1. 1. Skolintinės žargonybės

Kilmės požiūriu mūsų žargone dominuoja iš kitų kalbų posistemų (arba jų pagrindu sudarytos) perimtos (pasiskolintos) žargonybės ir mūsų kalbos žodžių keitimas įvairiomis semantinėmis ir darybos priemonėmis. Tyrinėtojai išskiria tokius skolinimą skatinančius veiksniai:

1) konceptualios spragos skolinančios kalbos kognityvinėje sistemoje, kai skolinį atitinkančios sąvokos kalboje išvis nėra;

2) leksinės spragos besiskolinančioje kalboje, kai skolinys leidžia išreikšti sąvoką, kuria arba sunku išreikšti savosios kalbos priemonėmis, arba skolinys ją tiesiog geriau įvardija;

3) kai norima kalbai suteikti atitinkamą stilistinį efektą;

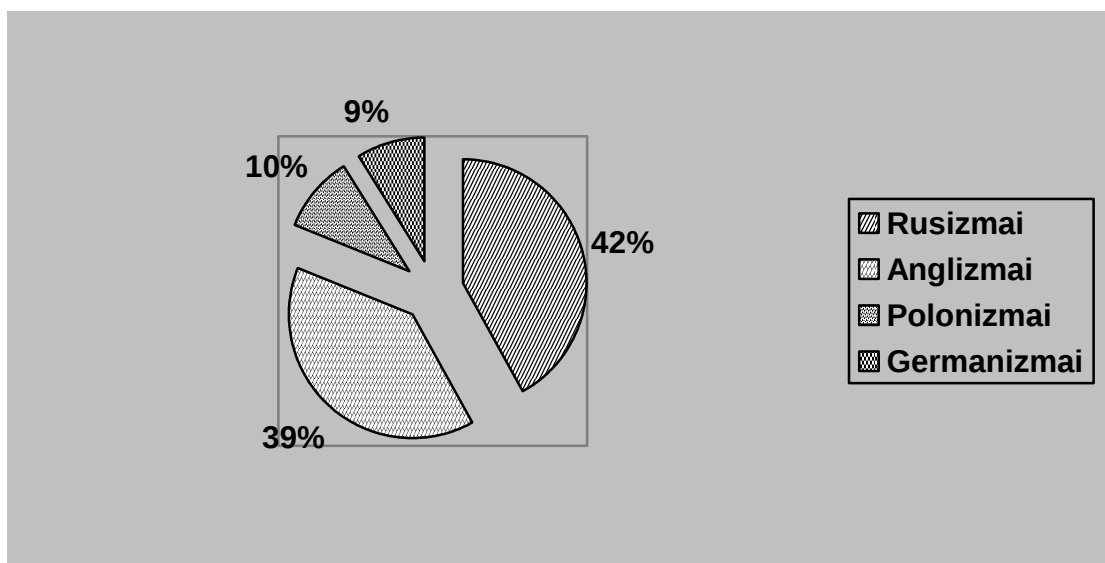
4) kai norima leksemai suteikti teigiamas (arba neigiamas) konotacijas, kurių neturi atitinkamas pasiskolintos kalbos žodis.

„Paprasčiausias skolinių kelias į lietuvių kalbą – tiesioginis perkėlimas iš vienos sistemos į kitą“ (Zavjalova 2001, 174). Tai žodžiai, kurie į lietuvių žargoninę leksiką pateko nepakeitę savo pradinės reikšmės. Kai kurios žargonybės į kalbą atkeliavo netgi iš tos pačios vartojimo sferos, pvz.: *mentai* „policininkai“ (šiuo atveju iš kriminalinio žargono). Tarp jų – ir dauguma šiuolaikinių iš anglų kalbos atėjusių žargonybių, pvz., *geimeris* „žaidžiantis kompiuterinius žaidimus“, *hakeris* „įsilaužiantis į kitus kompiuterius“, *čyteris* „kuris sukčiauja žaisdamas“. Be to, pastebėta, kad anglų kalbos skoliniai turi daugiau teigiamą atspalvį, tuo jie skiriasi nuo slavizmų. „Tai būtų galima paaiškinti aukštu anglų kalbos statusu – stengiamasi gerai ją išmokyti ir įsisavinti tikrąsias jos žodžių prasmes“ (Zavjalova 2001, 172).

Darbe skolintinės žargonybės yra skirstomos pagal tai, iš kurios kalbos ar giminių kalbų grupės jos yra pasiskolintos, pavyzdžiui, anglizmai, germanizmai, lotynizmai, polonizmai, slavizmai ir t. t. Didžiausią dalį vis dar sudaro rusizmai (350), anglizmai – (320), žymiai mažiau polonizmų – (70), germanizmų – (60). (žr. 2 diagramą).

2 diagrama

Skoliniai

Anglizmai. A. Sabaliauskas teigia, kad pirmiausiai anglų kalba tiesioginę įtaką padarė Amerikos lietuvių kalbai. Per Amerikos lietuvių knygas ir laikraščius su dalimi anglicizmų susipažįsta ir lietuviai, gyvenantys Lietuvoje. Tačiau čia jie vartojami retai, dažniausiai tik kalbant apie Amerikos lietuvių gyvenimo dalykus (Sabaliauskas 1990, 279). Šiandien kiekvienas pirmokėlis žino bent dešimtį angliškų žodžių. Ši kalba daugelyje mokyklų mokoma jau nuo antros klasės. Skaitmeninė televizija transliuoja kanalus anglų kalba, įtakos turi jaunimo klausoma užsienio muzika, filmai. Moksleivių artimieji dažnai keliauja po pasaulį, ieško Anglijoje, Amerikoje

bei kitose šalyse uždarbio ir ten būdami pradeda vartoti svetimžodžius. Anglizmai sudaro 38 % skolinių, pvz., *barbė* (angl. Barbie) „graži mergina“, *banglas* (angl. *bangle*) „jaunuolis, apdribusiais drabužiais“, *barklajus* (angl. „Barkley“) „cigaretės“, *begas* (angl. *bag*) „krepšys, kuprinė“, *bengas* (angl. *bang*) „vakarėlis“, *bridžai* (angl. *bridge*) „mot. ¾ ilgio kelnės“, *brikas* (angl. *brick*) „skustagalviai“, *buferiai* (angl. *buffer*) „moters krūtinė“, *cool* (angl. *cool*) „jėga!“, *čiki* „viskas gerai“, *čyzas* (angl. *cheese*) „šypsena“, *davidovas* (angl. „Davidoff“) „cigaretės“, *densai* (angl. *dance*) „šokiai“, *džiaukas* (angl. *joke*) „juokas, sąmojis, išdaiga“, *elemas* (angl. „L&M“) „cigaretės“, *esemesas* (angl. SMS „Short Message Sender“) „trumpoji žinutė“, *fainas* (angl. *fine*) „geras, gražus, puikus“, *fainai* „puikiai, šauniai, gražiai“, *fysnas* (angl. *fine*) „geras, gražus“, *forsas* (angl. *force*) „skustagalviai“, *jakas* (angl. *fuck*) „lytiškai santykiauti“, *geimeris* (angl. *game*) „žaidžiantis kompiuterinius žaidimus“, *hardas* (angl. *hard*) „standusis diskas“, *harlajus* (angl. „Harley“) „motociklas“, *kandonas* (angl. *condom*) „prezervatyvas“, *kapriai* (angl. *capri*) „moteriškos kelnės“, *koka* (angl. *Coke, Coca-cola*) „gėrimas“, *kūl* (angl. *cool*) „jėga“, *kvit* (angl. *quit*) „galas, pabaiga“, *maybe* (angl. *maybe*) „gal būt“, *meetas*, *mytas* (angl. *meet*) „susitikimas“, *pabas* (angl. *pub*) „baras“, *printinti* (angl. *print*) „spausdinti“, *rolikai*, *rūlikai* (angl. *roller-skate*) „riedučiai“, *redvaitas* (angl. „Red&White“) „cigaretės“, *skeitas* (angl. *skateboard*) „riedlentė“, *spamas* (angl. *spame*) „reklama, siunčiama į el. paštą“, *stringai* (angl. *string*) „apatinės kelnaitės su juostele“, *timas* (angl. *time*) „laikas“, *vau* (angl. *wow*) „oho, tai bent“, *vebas* (angl. *web*) „internetas“ ir kt.

Pastebėta, kad interneto pokalbių svetainėse jaunuoliai vis dažniau pradeda vartoti ne vien pavienius anglizmus, bet ir ištisus jų posakius, pvz., *far as I know* „mano žiniomis (kiek teko girdėti...)“, *also known as* „dar žinomas ir kaip... (dar vadinamas...)“, *as soon as possible* „tuoj pat, kai tik bus įmanoma“ ir pan. Nors tai nėra žargonybės, bet rodo, kad anglų kalbos įtaka sparčiai didėja ir vis daugiau jaunuolių ją vartoja, menkindami lietuvių kalbą.

Rusizmai. Rusų kalbos įtaka vis dar jaučiama. Skolinių iš rusų kalbos jaunimo kalboje turi nežymią persvarą palyginti su anglų kalbos skoliniais (42 %), pvz.: *ačkarikas* (rus. *очкарик*) „žmogus, nešiojantis akinius“, *atmaskė* (rus. *отмашка*) „kažko nedarymas“, *babkės* (rus. *банки*) „pinigai“, *barakas* (rus. *барак*) „bendrabutis“, *bašliai* (rus. *баулик*) „pinigai“, *bazaras* (rus. *базар*) „pokalbis, kalba“, *biesintis* (rus. *бесить*) „nervintis“, *bratkis* (rus. *брат*) „brolis“, *buchintis* (rus. *быхаться*) „vartoti alkoholinius gėrimus“, *bumčikas* (rus. *бумчик*) „primytivi ritminė muzika“, *chata* (rus. *хата*) „kambarys, butas“, *čiotkai* (rus. *четкий*) „šauniai“, *čiuvakas* (rus. *чувак*) „vaikinas, priklausęs draugų ratui“, *čyrikas* (rus. *чупик*) „10 litų“, *dubasinti* (rus. *дубасить*) „mušti kitą asmenį“, *družbanas* (rus. *дружба*) „draugas“, *duchas* (rus. *дух*) „pastumdėlis“, *dvoikė* (rus. *двойка*) „dvejetas“, *faras* (rus. *фар*) „policininkas“, *kačialintis* (rus. *накачанный*) „sportuoti“, *karoče*

„vienu žodžiu“, *krūtas* [krūtas] (rus. *крытой*) „puikus, geras“, *lievas* (rus. *левкой*) „prastas“, *majakas* (rus. *маячить*) „trumpas skambutis“, *maklia* (rus. *макли*) „nelegalus verslas“, *mentas* (rus. *менты*) „policininkas“, *mobiliakas* (rus. *мобиляк*) „mobilus telefonas“, *naglas* (rus. *наглый*) „1. įžūlus; 2. gražus“, *nalogas* (rus. *налог*) „bauda“, *namiokas* (rus. *намёк*) „užuomina“, *navaras* (rus. *навар*) „pelnas“, *navarotai* (rus. *наварот*) „priedai, pagerinimai“, *ramoikė* (rus. *помойка*) „pataikūnas“, *parintis* (rus. *парить*) „nervintis, jaudinti“, *pazorinti* (rus. *позор*) „daryti gėdą“, *pitakas* (rus. *пятак*) „penketas“, *prikolas* (rus. *прикол*) „juokelis, juokingas atsitikimas“, *putiovas* (rus. *путный*) „gražus, linksmas“, *sistra* [systra] (rus. *сестра*) „sesuo“, *stakanas* (rus. *стакан*) „stiklinė“, *stavkė* (rus. *ставка*) „kaina“, *stopudovas* (rus. *стопудовый*) „užtikrintas, garantuotas“, *strielkės* (rus. *стрелка*) „muštynės“, *stukačius* [*stūkačius*] (rus. *стукач*) „skundikas“, *šaiiba* (rus. *шайба*) „dvejetas“, *šaiika* (rus. *шайка*) „būrys“, *špera* (rus. *шпарить*) „paruoštukė“, *štuka* (rus. *штыка*) „tūkstantis“, *šustras* (rus. *шустрый*) „pasikėlęs jaunuolis“, *tačka* (rus. *мачка*) „automobilis“, *troikė* (rus. *тройка*) „trejetas“, *trojaka* (rus. *троякий*) „trejetas“, *tupas* (rus. *тыной*) „kvailys“, *tūsintis* (rus. *номасовка*) „linksmintis, leisti gerai laiką“, *tūsas*, *tūsovė* (rus. *номасовка*) „vakarėlis“, *zajebys* (rus. *заявить*) „puku“, *zubryla* (rus. *зубрить*) „daug besimokantis žmogus“, *zubryti* (rus. *зубрить*) „mokytis“ ir kt.

Polonizmai. Žymiai mažesnę dalį (12 %) slaviškos kilmės žodžių sudaro polonizmai, arba skoliniai iš lenkų kalbos, pvz., *bachūras* „lenk. bachur vaikas, vaikėzas, vyrukas“. Šis žargono žodis yra kilęs iš hebrajų kalbos. Hebrajų *bāhūr* reiškia „jaunuolis“. Pirmiausia pateko į Europos žydų jidiš kalbą. Jidiš *Bocher* reiškia „jaunuolis ir mokinys“. Šį žodį pasiskolino ir slavų kalbos. Lenkų kalboje yra tokie variantai: *bachur*, *bachor*. Baltarusių kalboje *bachur* reiškia „mergišius, meilužis; storapilvis“ (Eigminas 2002, 15). *Dziadas* (lenk. *dziad*) „dėdė, vyresnio amžiaus vyras“, *chebra* „draugų ar pažįstamų būrys“, bet pats žodis *chebra*, patyrinęjus jo kilmę, į mūsų kalbą pateko iš rytų kraštų, per kitas kalbas, pvz., hebrajų *haḇēr* „draugas, bičiulis“ pateko į Europą ir jidiš kalbą *chawer* taip pat reiškia „draugas, bičiulis“. Lenkai taip pat turi tos pačios kilmės žodžius *chawres* „dalyvis, bendrininkas“. K. Eigminas daro prielaidą, kad galiausiai žargonybė *chebra* pateko į mūsų kalbą iš lenkų kalbos (Eigminas 2002, 13). *Chebrantas* „draugas“, kilmė ta pati kaip ir žargonybės *chebra*, *cash* (lenk. *cash*) „pinigai“. *Cvekas* „esminis dalykas“ (lenk. *cwiak* „vinis“), *čainykas* (lenk. *čainik*) „arbatinukas“, *kavenskas* (lenk. *kowiansky*) „kaunietis“, *siostra* (lenk. *siostra*) „sesuo“, *stanikas* (lenk. *stanik*) „liemenėlė“. Sunku nustatyti, iš kurios kalbos ši žargonybė kilusi, nes randamas ir lenkų, ir baltarusių kalboje.

Germanizmai. Vokiečių kalbos įtaką galima pastebėti iš tokių žodžių, pvz.: *bajeris* „pokštas“, *shaizen* (vok. *scheisse*) „blogai“, *chamas* (vok. *scham*) akiplėša, *šlangė* (vok. *schlange*)

„kvailelis“, šulė [šūlē] (vok. *schule*) „mokykla“ ir kt. Jie sudaro pačią mažiausią skolinių grupę (8 %).

Visus leksinius vienetus galima suskirstyti ir pagal reikšmių sutapimą:

Pirmas skolinių prisitaikymo etapas yra paprastas perkėlimas iš literatūrinės kalbos į kitą ir atitinka gerą jų reikšmės suvokimą (ir kalbos mokėjimą), praktiškai bilingvizmą, nes pasiskolinti žodžiai tarsi lygiagrečiai gyvena dviejose kalbinėse sistemose, vienoje ir kitoje struktūroje užimdami vienodą padėtį, pvz., *kandonas* (angl. *condom*, taip pat) „prezervatyvas“, *nalogas* (rus. *налог*, taip pat) „mokestis“, ir kt.

Kitas žodžių prasmės pasikeitimo etapas – skolinimas iš literatūrinės kalbos į žargoną su tam tikromis konotacijomis, kurios papildo ir iškreipia pradinę žodžio reikšmę. Šis etapas rodo neigiamo požiūrio į skolinių kalbą atsiradimą, kai išlieka gana geras tos kalbos mokėjimas (aišku, neigiamas požiūris nepadaeda geriau įsisavinti kalbos, o greičiau trukdo adekvačiai ją suvokti), pvz., *bielka* (rus. *белый* „baltas“) „šviesiaplaukis“, *pabas* (angl. *pub* šnek. „alinė, smuklė“) „baras“, *stringai* (angl. *string* „virvė, virvelė“) „apatinės kelnaitės su juostele“, ir kt.

Trečias skolinių integracijos etapas susijęs su iš dalies iškraipytu žodžių semantikos lauku – pagrindinė reikšmė išstumama į periferiją ir pritaikomos naujos reikšmės. Paskutinis skolinių suvokimo etapas susijęs su visiškai išblėsusiu semantiniu žodžio įvaizdžiu, kai žodis praranda savo pradinę reikšmę ir svarbiausiais jo reikšmės požymiais tampa papildomos asociacijos, susijusios su jo fonetine forma arba panašiais girdėtais žodžiais, pvz., *bielkė* (rus. *белый* „baltas“) „degtinė“, *buferiai* (angl. *buffer* „priekinė automobilio dalis“) „moters krūtinė“, *krutas* (rus. *крытой* „stiprus“) „kietas, šaunus“, *strielkės* (rus. *стрелка* „iešmas“) „muštynės“.

Jaunimui, vis silpniau bemokančiam rusų kalbą, tikslios žodžių reikšmės nerūpi ir gali būti lengvai iškraipomos bei pakeičiamos. Žinoma, yra ir tokių žodžių, kurie ir ilgą laiką būdami žargoninėje leksikoje, išlaiko pagrindinę reikšmę ir formą. Veikiausiai taip atsitinka dėl patogios žargonybių darybos ir nesenstančios jų reikšmės. Kaip teigia T. Nikitina, nors keičiantis kartoms keičiasi ir pasaulėžiūra, pagrindiniai žargoninės leksikos objektai (pvz., mados, muzika), kaip ir „vertybės“ (alkoholis, narkotikai, seksas), išlieka aktualūs, nekinta (Никитина 2003, 6).

Skolintinės žargonybės sudaro antrą pagal dydį grupę, 34 % visų žargonybių. Didžiausią dalį (42 %) skolintinių žargonybių sudaro skoliniai iš rusų kalbos. Nors rusų kalba vis mažiau bevartojama (jauniausios kartos atstovai jos jau nebemoka), bet jos įtaka tebėra didelė. Skolinių iš anglų kalbos yra truputį mažiau (39 %), tačiau neginčijamai didėjantis anglų kalbos populiarumas leidžia daryti prielaidą, kad ateityje jaunimo žargonybių, pasiskolintų iš anglų kalbos, bus daugiau. Vis didėjanti anglų kalbos įtaka jaučiama ir mūsų televizijoje, spaudoje, ypač periodinėje, daugėja angliškų citatų – neišverstų žodžių ar ištisų junginių, nelinksniuojamų žodžių.

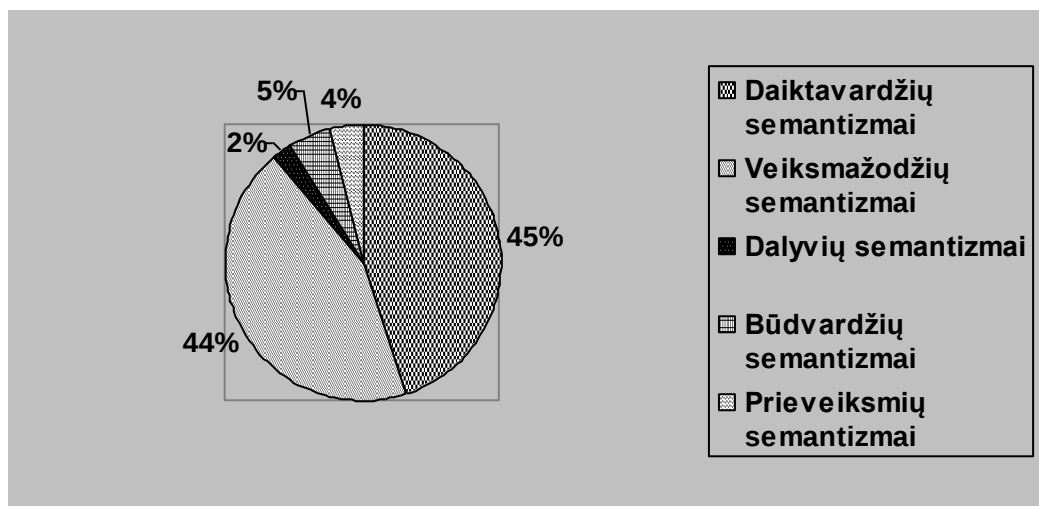
2. 1. 2. Semantinės žargonybės

Didelę lietuviškos kilmės žodžių grupę sudaro semantinės žargonybės. Tai žodžiai, kurių struktūra tokia pat kaip ir bendrinės kalbos žodžių, tačiau jie yra įgiję kitokią reikšmę. E. Jakaitienė teigia, kad semantizmai „tiksliau įvardija tikrovės objektus, negu bendrinės kalbos žodžiai, todėl yra ekspresyviūs“ (Jakaitienė 1988, 55). Joms „būdingas formos (raiškos plano, žymiklio) sutapimas ir reikšmės (turinio plano, žyminio) skirtumas“ (Drotvinas 1987, 54). V. Drotvinas juos išskiria kaip „lietuvių kalbos daugiareikšmius žodžius, paprastai vartojamus šnekamojoje kalboje ir turinčius ryškų stilistinį, emocinį, dažniausiai menkinamąjį atspalvį“ (Drotvinas 1987, 54). Žinoma, tie žodžiai galėtų būti priskiriami ir šnekamosios kalbos sluoksniui, tačiau reikėtų pabrėžti nuostatas, kurių laikomasi ir sudarinėjant rusų žargono žodynus: riba tarp šnekamosios kalbos ir žargoninės leksikos yra gana trapi, todėl į žodynus traukiamos semantinės žargonybės, turinčios kitą, negu pateikiama bendrinės kalbos žodynuose, reikšmę. Kaip teigia V. Drotvinas, šnekamoji kalba yra specifinės žargoninės reikšmės žodžių šaltinis (Drotvinas 1987, 54). Todėl galima teigti, kad pagrindinis dalykas, kodėl tie žodžiai laikomi žargonybėmis – emocinis komponentas, žodynuose neregistruota reikšmė ir tai, kad jie ta reikšme vartojami tik konkrečios socialinės grupės (šiuo atveju jaunimo).

Semantines žargonybes galima išskirti pagal tai, kuriai kalbos daliai jie priklauso, nes daiktavardžiais pavadinami asmenys ir daiktai, būdvardžiais apibūdinami asmenys, veiksmažodžiais atskleidžiami veiksmai ir būsenos (žr. 3 diagramą). Į smulkesnes grupes semantinės žargonybės neskirstomos, nes kitame skyriuje įvairios jaunimo žargonybes grupuojamos pagal semantinį lauką.

3 diagrama

Semantinės žargonybės

- Didžiausią grupę sudaro daiktavardiniai semantizmai (~290), pvz., *aguona* „narkotikai, pagaminti iš aguonų“, *agrastas* „homoseksualas, gėjus“, *agurkas* „1. senas „Mersedess“ automobilis; 2. policininkas“, *asilas* „kvailys“, *atidarytuvas* „žmogus su atsikišusiais dantimis“, *baklažanas* „asmuo, kuris pasielgia nenusipėjamai“, *balandis* „žmogus, renkantis maistą ar nuorūkas nuo žemės“, *bananas* „vyriškas lyties organas“, *bandelės* „moters krūtinė“, *barsukas* „apsukrus jaunuolis“, *barščiai* „kraujus“, *batai* „sunki padėtis, blogai“, *bauda* „skola, duoklė“, *bebras* „žmogus su atsikišusiais dantimis“, *benagis* „vyriškos lyties organas“, *blondinė* „kvailė“, *bokštas* „aukštas žmogus“, *britva* „sportinis motociklas“, *bulka* „Audi 80“ automobilis, *būda* „mokykla“, *cepelinas* „Audi 80“ automobilis“, *chemija* „narkotikai“, *dalyvis* „pasilinksminimas“, *dėžė* „1. televizorius 2. stiprintuvas“, *dugnas* „menkysta“, *dviratis* „1) marihuanos platintojas, prekiautojas, 2. stiprintuvas“, *erelis* „pasipūtėlis“, *fanera* [faniera] „pinigai“, *gabalas* „1. muzikos kūrinys; 2. tūkstantis“, *gaidys* „1. homoseksualas, gėjus; 2. marihuana“, *galvos* „narkotikai“, *gelda* „senas automobilis“, *geniai* „tėvai“, *genys* „moksliukas“, *grybai* „nesąmonė“, *grybas* „nestilingas, tylus paauglys“, *gulbinas* „dvejetas“, *guzas* „daina“, *jėga* „puiku“, *kablys* „kai norima dar išgerti“, *kadras* „vaikinas“, *kapai* „blogai“, *karvė* „1. stora mergina; 2. „Volga“ automobilis“, *keturakis* „1. žmogus, nešiojantis akinius; 2. „Mersedess“ automobilis“, *kibiras* „pilkos spalvos nedidelis automobilis“, *kirvis* „griežtas mokytojas, dėstytojas“, *klizma* „blogai“, *kmynas* „homoseksualas, gėjus“, *krepšis* [krepšys] „krepšinis“, *krūmas* „menkysta“, *kuolas* „vienetas“, *ledas* „aukštos klasės, labai geras“, *lėlytė* „gražuolė“, *lenta* „mergina, maža krūtinė“, *liūtas* „ilgaplaukis“, *lopas* „nevykėlis“, *malkos* „blogai“, *maskaradas* „Moskvič“ automobilis“, *mikrobas* „mikroautobusas“, *mišios* „blogai“, *ožys* „1. skundikas“, *pedalas* „homoseksualas, gėjus“, *peilis* „blogai“, *pieva* „nesąmonė“, *platformos* „bateliai stonais padais“, *plyta* „senas, didelis mobilus telefonas“, *plotas* „vieta, kur jaunimas linksminasi be suaugusiųjų (tėvų)“, *plūgas* „nevykėlis“, *popieriukai* „cigaretės“, *ragas* „blogai“,

ragelis „mobilus telefonas“, *rankena* „degtinės butelis su rankena“, *ratai* „1. narkotikai; 2. automobilis“, *ratukai* „narkotikai“, *ropė* „kvailė“, *samtis* „žmogus, neturintis dantų“, *sargis* „prezervatyvas“, *seniai* „tėvai“, *silke* „Audi 100“ automobilis“, *skiauterė* „skiauterės formos šukuosena“, *skylė* „pigus, prastas baras“, *snukis* „priekinė nuimamoji magnetolos dalis“, *spyglys* „policininkas“, *spinta* „raumeningas vaikiną“, *stabdis* „kuris nepalaiko draugų“, *stalčius* „automobilinė magnetola“, *stogas* „100 litų“, *šakės* „blogai“, *šuo* „policininkas“, *trintukas* „melagis“, *triušis* „žmogus su atsikišusiais dantimis“, *uoga* „puiku, gražu“, *vabalas* „nevykėlis, kvailys“, *vanga* „nesimpatiška mergina“, *variklis* „esminis dalykas“, *viščiukas* „silpnas, bailys“, *zuikis* „žmogus su atsikišusiais dantimis“, *žiogas* [*žiagas*] „Žiguliai“ automobilis“, *žiurkė* „bjauri mergina“, *žolė* „marihuana“ ir kt.

Šiai grupei taip pat priklauso:

- a) žargoniniai eufemizmai, pvz., *plaštakė* „prostitutė“, *katytė*, *pupytė* „graži mergina“;
- b) iš tikrinių žodžių sudarytos žargonybės, pvz., *alfonsas* „vaikinas, neturintis pinigų“, *genutė* „nesimpatiška mergina“, *stasikė* „apkūnus, storas žmogus“, *sabonis* „aukštas žmogus“ (beje, įdomu, kad rusų žargone mūsų krepšinio pasididžiavimo Arvydo Sabonio pavardė reiškia ką kita: *сабонус* „didelis degtinės butelis“ (0,75 l) (Елинстратов 2002). *Ferari* „moteris, turinti didelę krūtinę“, *landsberginis* „Mersedes“ automobilis“.

Surinktų daiktavardinių semantizmų medžiaga rodo, kad semantinių žargonybių kategorijoje semantiškai motyvuoti yra (~150) ir semantiškai nemotyvuoti (~130), pvz., semantiškai motyvuoti: *kirvis* „griežtas mokytojas, dėstytojas“, žodyne pareikiamos kelios reikšmės: „įrankis kam kirsti, tąšyti“, „grubus, stačiokas žmogus“ (*LKŽe*), o žargonybė *sukirsti* reiškia „padaryti, kad neišlaikytų egzamino“. Ši kirvio savybė kirsti ir bus davusi pagrindą žargoninei reikšmei atsirasti. *Trintukas* „melagis“, žodyne pateikiama: „trinamoji guma“ (*LKŽe*). Žargoninei reikšmei galėjo turėti įtakos atsirasti trintuko savybė trinti, nes trintuku ištrinama tai, ko nenorima parodyti kitiems, o melagis meluoja norėdamas nuslėpti teisybę nuo kitų. Nemotyvuoti, pvz., *gabalas* „šiuolaikinės muzikos kūrinys“, žodyne *gabalas* aiškinamas kitaip: „atskira daikto dalis, luitas, lustas, gumulas“ (*LKŽe*). *Kadras* „vaikinas“, žodyne pateikiama: „atskira nuotrauka, scena kino filmo juostoje“ (*LKŽe*). *Lopas* „nemėgstamas asmuo“, žodynas nurodo, kad tai: „1. audeklo ar odos gabalėlis, kuriuo užlopoma prakiurusi vieta; 2. kitos spalvos dėmė; 3. plotas, sklypas; 4. gniužulas (*LKŽe*)“.

- Truputį mažesnę grupę sudaro veiksmažodžių semantizmai (~280): *ardytis* „netekus kantrybės šūkauti, nervintis atvirai tai išreiškiant“, *atsijungti* „pavartojus alkoholio ar narkotinių medžiagų netekti sąmonės“, *čiulpti* „užtilti“, *dalyvauti* „linksmintis“, *dėti* (*skersą*) „nerūpi, tas pats“, *dulkintis* „lytiškai santykiuoti“, *dusti* „užtilti“, *eina(si)* „puiku“, *grybauti* „1. nusišnekėti; 2. vartoti narkotikus“, *įkalti* „išgerti“, *įkirsti* „suprasti“, *įmūryti* „primušti“, *įsikalinėti* „užsisipirti,

nepasiduoti“, *išdurti* „apgauti“, *išglamžyti* „gudriai sugalvoti“, *išjungti* „primušti iki sąmonės netekimo“, *iškirsti* „primušti“, *išlankstyti* „įmantriai pasakyti“, *išlįsti* „išeiti (į kiemą)“, *išsidirbinėti* „maivytis“, *išsikalbinėti* „maivytis, išsidirbinėti“, *kaltis* „muštis“, *kramtyti* „galvoti“, *laižytis* „bučiuotis“, *liuobti* „daug gerti (alkoholio)“, *lūžti* „juoktis“, *nuknisti* „pavogti“, *nusikalti* „pavargti“, *nusiplauti* „pabėgti, dingti“, *nusitampyti* „nusišnekėti“, *nusodinti* „sužlugdyti“, *nušviesti* „papasakoti“, *nuvemt* „nusišnekėti“, *nusimuilinti* „pabėgti iš pamokų“, *padaryti* „lytiškai santykiuoti“, *papešti* „parūkyti“, *plaukioti* „prastai atsakinėti“, *pūsti* „rūkyti“, *prakalti* „parduoti“, *padusinti* „vartoti alkoholinius gėrimus“, *pakabinti* „susipažinti“, *pareiti* „sugesti“, *parišti* „liautis, baigti“, *pasirašyti* „sutikti“, *pavaryti* „gerai atlikti“, *pažaliuoti* „supykti“, *pilti* „gerti“, *prakišti* „parduoti“, *prasikalti* „išmokti, išstobulinti“, *prastumti* „parduoti“, *primesti* „įsivaizduoti“, *raukti* „suprasti“, *rautis* „kabinėtis“, *ryškinti* „aiškinti“, *seilėtis* „bučiuotis“, *skaldyti* „pasakoti“, *skiest* „meluoti“, *slysti* „dingti“, *smigti* „užmigti išgėrus“, *spangti* „nusišnekėti“, *suknisti* „sugadinti“, *sumesti* „sužaisti“, *supakuoti* „sugauti“, *suploti* „sumokėti“, *supti* „labai patikti“, *susičiulbėti* „susidraugauti“, *sukirsti* „padaryti, kad neišlaikytų egzamino“, *susimauti* „suklysti“, *susišaudyti* „gauti“, *susivaryti* „nepasisiekti“, *susivartyti* „susierzinti“, *svaigti* „svajoti“, *šiaušti* „eiti“, *šliaužioti* „vaikštinėti be tikslo“, *šokti* „pykdyti“, *tampytis* „draugauti“, *trankyti* „vaikštinėti be tikslo“, *traukti* „rūkyti“, *trinti* „meluoti“, *trintis* „vaikštinėti be tikslo“, *užkalti* „uždirbti pinigų“, *užkibti* „pakliūti“, *užknisti* „atsibosti“, *užpjauti* „atsibosti“, *užraukti* „užbaigti“, *užsidaryti* „užsičiaupti“, *užsimesti* „pavartoti narkotikų“, *užsiversti* „vartoti alkoholinius gėrimus“, *užveikti* „atsibosti“, *varyti* „eiti, važiuoti“, *vežtis* „vartoti narkotikus“, ir kt.

Surinktų veiksmažodinių semantizmų medžiaga rodo, kad semantiškai motyvuoti yra (~130) ir semantiškai nemotyvuoti (~150), pvz., semantiškai motyvuotos: *papešti* „parūkyti“, žodyne: „patraukti įskaudinant“ (*DŽe*). Rūkydamas žmogus traukia į savo plaučius dūmus, o norėdamas papešti žmogus irgi turi atlikti veiksmą, kuris panašus į traukimą, pvz.: timpltelėti už plaukų. *Pūsti* „rūkyti“, žodyne aiškinama, kad tai: „leisti, varyti, išduoti oro srovę“ (*LKŽe*). *Traukti* „rūkyti“, *LKŽe* viena iš 55 reikšmių – „suėmus ar paėmus už ko jėga stengtis artinti savęs link, verst

- *ka shende galvoji weikt?*, - *ai, nzn, gal reiks į kiema varyt, nes tingiu sende varyt kaši zhaist*²³.

Žymiai mažesnes grupes sudaro:

- Būdvardiški apibūdinimai (~50), pvz., *kiauras* „taiklus metimas“, *daužtas* „keistuolis“, *kosminis* „keistas“, *metalinė* „metalo muzika“, *nemirtingas* „įspūdingas, nepaprastas“, *pliki* „skustagalviai“, *riebus* „pornografinis“, *žali* „JAV doleriai“, *žydras* „homoseksualas, gėjus“, *šeštas* „pastumdėlis, vykdančias visus paliepimus“ ir kt.
- Dalyvių semantizmai, pvz., *pačiuožęs* „kvailys“, *padėjęs* „nesirūpinantis, ramus“, *pakalęs* „nesirūpinantis, ramus“, *priplaukęs* „keistas“ ir kt.
- prieveiksmių: *juodai* „labai“, *ryškiai* „greičiausiai“, *žiauriai* „labai, ypatingai“ ir kt. Pavyzdžių reikšmės semantiškai nemotyvuotos.
- Emociniai jaustukai: *dzin* „nesvarbu“, žodyne pateikiama, kad *dzin* yra „skambėjimas nusakomas kartojant“ (*LKŽe*).

Dauguma semantinių žargonybių reikšmių semantiškai motyvuotos. Jos turi ryškų stilistinį, emocinį, kartais ir menkinamąjį atspalvį. Kaip matyti iš pavyzdžių, dalis daugiareikšmių žodžių žargoninė reikšmė arba jos atspalvis žodynuose nenurodomas. Keletas žargoninių reikšmių nurodo daikto ar asmens išorinį panašumą, tai reiškia, kad toks apibūdinimas yra metaforinis.

2. 1. 3. Darybinės žargonybės

Darybinės jaunimo žargonybės suskirstytos į priesagų, priešdėlių, galūnių darinius ir dūrinius (žr. 4 diagramą).

Trumpiniai dažniausiai susidaro žargoninėje kalboje, praleidžiant jau esamo žodžio dalį. Savo loginiu turiniu trumpinys nesiskiria nuo ilgojo žodžio, tačiau skiriasi vartojimu. Jis atsiranda ne kaip norminis bendrinės kalbos žodis ir išlaiko žargoninio žodžio atspalvį. „Trumpinimas nepaiso morfemų ribų, nėra gramatinio pobūdžio procesas ir todėl yra ne kalbos, o kalbėjimo reiškinys“ (Urbutis 1978, 300). Pats trumpinių susidarymas nėra pavaldus darybos taisyklėms.

Prie darybinių žargonybių priskiriami ir dūriniai. Dūriniai, kitaip – sudurtiniai žodžiai, yra sudaromi iš dviejų žodžių kamienų, kurie dažnai sutampa su šaknimis, bet gali ir nesutapti, o

²³ Darbe pavyzdžiai pateikiami netaisyta autentiška kalba.

buvusio antrojo žodžio, jeigu jis daiktavardis, galūnė pakinta. Žargoninius dūrinius gali sudaryti ir daugiašakniai (3 žodžių) dūriniai, bet jie jaunimo žargone vartojami labai retai.

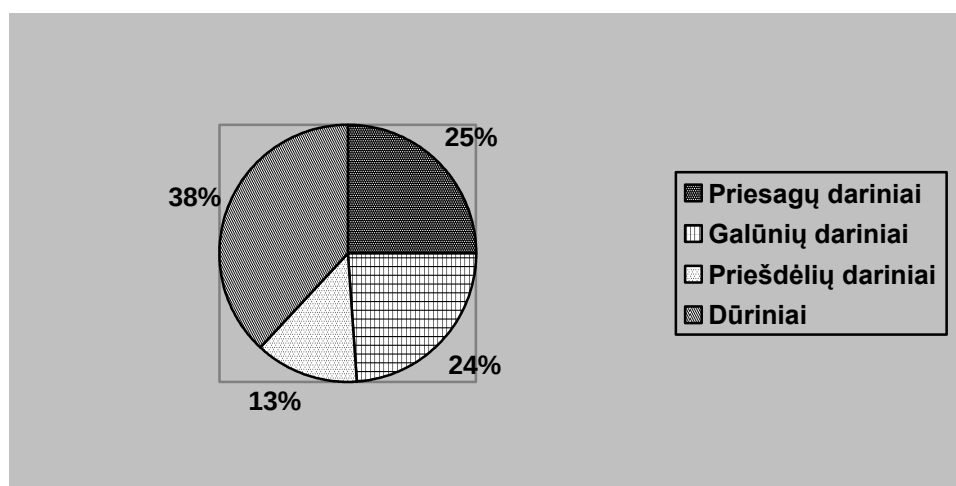
Priesagų dariniai

Jaunimo žargonybės sudaromos trumpinant – paliekant dalį pamatinio žodžio ir pridedant priesagas. Darbe išskirtos dažniausiai pasitaikančios priesagos. Jas galima skirti į dvi grupes: lietuviškos ir slaviškos kilmės, pvz.:

-kė, -ka: *beisbolkė* „beisbolo lazda“ (: *beisbolas*), *botkė* „botanikos sodas“ (: *botanika*), *chemikė* „chemijos mokytoja“ (: *chemija*), *chruščiovkė* „penkiaaukštis, daugiabutis namas“ (: *Chruščiovas*), *čiužkė* (: *čiuožykla*), *fotkė* „nuotrauka“ (: *fotografija*), *fizkė* (: *fizika*), *gimkė* (: *gimimo diena*), *kafkė* (: *kava*), *kalonkė* „garso kolonėlė“ (: *kolonėlė*), *kartonkė* „butas“ (: *kartonas*), *kultūrkė* (: *kultūros [namai]*), *kunkė* (: *kūno [kultūra]*), *labdarkė* „dėvėtų drabužių parduotuvė“ (: *labdara*), *lietka, lietkė, litkė* (: *lietuvių [kalba]*), *maršrutkė* „maršrutinis mikroautobusas“ (: *maršrutas*), *matiekė, matkė* (: *matematika*), *mobilkė* (: *mobilus [telefonas]*), *pažymkė* „pažymių knygelė“ (: *pažymys*), *puskė* „pusėsėrė“ (: *pusė [sesuo]*), *polkė* „policininkas“ (: *policininkas*), *rašomkė* „rašomasis darbas“ (: *rašomasis*), *ruskė* (: *rusų [kalba]*), *seskė* (: *sesuo*), *stipkė* (: *stipendija*), *trenkė* (: *treniruotė*), *Valentynkė* „Valentino diena“, *dvirka* (: *dviratis*), *kiska* (: *katinas*), *motka* (: *motina*) ir kt. Su priesagomis -ka ir -kė sudarytos žargonybės vadinamos hibridais.

4 diagrama

Darybinės žargonybės

-ovkė, -ofkė, -oškė, -oba, -cė: *betonovkė* „antro kurso studentų pobūvis“ (: *betonas*), *cementovkė* „pirmo kurso studentų pobūvis“ (: *cementas*), *džinsofkė* „džinsinė striukė“ (: *džinsas*), *gazofkė* „gazuotas mineralinis vanduo“ (: *gazuoti*), *kancofkė* „sporto klubas“, *trenirovkė*

„treniruotė“ (: *treniruotė*), *tatuirovkė* (: *tatuiruotė*), *kramtoškė* „kramtomoji guma“ (: *kramtyti*), *pardoškė* „parduotuvė“ (: *parduoti*), *auklioba* „auklėtoja“ (: *auklėti*), *macė* (: *matematika*), *pamcė* (: *pamoka*) ir t.t.

-*alkė*: *muzikalkė* „1. muzikos pamoka; 2. Muzikos mokykla“ (: *muzika*), *mineralkė* „mineralinis vanduo“ (: *mineralinis*), *skaičialkė* „skaičiavimo mašinėlė“ (: *skaičiuoti*) ir t.t. „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“ nenurodo tokių priesagų.

Kitos priesagos yra lietuviškos, tačiau dažniausiai žargonybės nepriklauso atitinkamoms vedinių kategorijoms.pvz.:

-*ikas*: *autikas* (: *autobusas*), *dyrikas* [*dirikas*] (: *direktorius*), *dezikas* (: *dezodorantas*), *intikas* „internetas“ (: *internetas*), *fotikas* „fotoaparatas“ (: *foto aparatas*), *prožikas* (: *prožektorius*) ir t.t. Lietuvių bendrinėje kalboje vedinių su šia priesaga yra gana daug ir jie priklauso veikėjų pavadinimų grupei, pvz., *davikas*, *drožikas*, *nešikas*, *vežikas*. Jaunimo žargone su šia priesaga dažniausiai sudaromi įvairūs daiktų pavadinimai.

-*alas*: *skambalas* „skambutis“ (: *skambutis*), *pūtalas* „marihuana“ (: *pūta*), *trintalas* „trintukas“ (: *trintukas*) ir t.t. Šie žodžiai padaryti su lietuviška priesaga -*alas*, pamatiniais žodžiais eina veiksmažodžiai, todėl žargonybės priklauso veiksmažodžių abstraktų grupei. Veiksmažodžių abstraktai su šia priesaga turi menkinimo reikšmės atspalvį (DLKG 2006, 96).

-*onas*, -*onė*: *gazonas* (: *gazuotas vanduo*), *muzonas* „muzika“ (: *muzika*), *diskonė* „diskoteka“ (: *diskoteka*) ir t.t. Priesaga -*onas* yra nelabai dari lietuvių kalboje ir priklauso įrankių pavadinimų grupei, o priesagos -*onė* vediniai priklauso veiksmažodžių abstraktams, jeigu pamatas veiksmažodis.

-*akas*, -*akai*: *ausiakai* (: *ausis*), *debiliakas* „mobilus telefonas“ (: *debilas*), *kupriakas* (: *kuprinė*), *mobiliakas* (: *mobilus*), *naujakas* „Naujieji metai“ (: *naujas*), *saviakas* „draugiškas, artimas“ (: *savas*), *stipriakas* „stiprintuvas“ (: *stiprus*) ir t.t. Priesaga -*akas* lietuvių bendrinėje kalboje mažai dari, su ja sudaryti vediniai vartojami retai, o

Priesaginės darybos žargonybės sudaro % visų žargonybių vedinių. Populiariausios darybinės žargonybės su sutrumpintu pamatiniu žodžiu ir hibridine, slaviškos prigimties priesaga -*kė*. Ne ką mažesnio populiarumo yra pamatinio žodžio trumpinimas ir lietuviškos galūnės -*as* pridėjimas. Nors darybinių žargonybių sudarymas nepaklūsta jokioms lietuvių kalbos taisyklėms, tačiau galima išskirti žargonybių, kurios atitinka bendrinės kalbos darybos dėsnius, pvz.: *paišeklis*, *skambalas*, *trintalas*, *auklyba*.

Priešdėlių dariniai

Žargonybių daryboje tai pats neproduktyviausias būdas, nes dauguma žargonybių yra tiesiogiai pasiskolintų iš kitų kalbų arba semantizmai. Dariausi priešdėliai:

at-: *atsifultbolinti* „nelįsti“, *atmojuoti* „sunokėti“;

per-: *perpistas* „blogai atrodantis, patinęs veikas“, *persikti* „bijoti“;

už-: *užsirauti* „įkliūti“, *užveikti* „atsibosti“, *užsilenkti* „sugesti“ *užpisti* „atsibosti“.

Galūnių vediniai

Jaunimo žargonybės trumpinamos ir pridedant galūnes, pvz.:

1) *-as*: *akumas* (: *akumulatorius*), *bičas* „vaikinas, draugas“ (: *bičiulis*), *egzas* (: *egzaminas*), *fakas* (: *fakultetas*), *diktas* (: *diktantas*), *dyras* (: *direktorius*), *ignoras* (: *ignoruoti*), *kabas* (: *kabinetas*), *koncas* (: *koncertas*), *kompas* (: *kompiuteris*), *kontras* (: *kontrolinis [darbas]*), *laboras* (: *laboratorinis [darbas]*), *magas* (: *magnetofonas*), *mikrafas* (: *mikrofonas*), *mikras* „mikroautobusas“ (: *mikro autobusas*), *procas* (: *procesorius*), *specas* (: *specialistas*), *telefas* (: *telefonas*), *trolis* (: *troleibusas*), *vegas* (: *vegetaras*).

2) *-ė, -a*: *bažnė* (: *bažnyčia*), *biblė* (: *biblioteka*), *diskė* (: *diskoteka*), *fūlė* (: *futbolas*), *gegė*, *gegrė* (: *geografija*), *kuprė* (: *kuprinė*), *parda*, *pardė* (: *parduotuvė*), *gema* (: *geometrija*), *klava* „kompiuterio mygtukinė“ (: *klaviatūra*), *valgė* (: *valgykla*) ir kt.

Darybinės žargonybės gali būti sudaromos paliekant tik pamatinio žodžio dalį: *flomas* (: *flomasteris*), *litera* (: *literatūra*), *bio* (: *biologija*), *netas* (: *internetas*), *sportbai* „sportiniai bateliai“ (: *sportas*, *batai*), *techno* (: *technologijos*) ir kt. Šitaip trumpinant žodžius jaunimui nebereikia tarti ilgų, žymiai daugiau skiemenų turinčių žodžių, todėl toks trumpinimas populiarus.

Kompozicija (dūriniai)

Dūrinių abu sandai remiasi savarankiškais žodžiais, kuriuos tarpusavy jungia sintaksiniai santykiai. Kalbos moksle jau nuo seniausių laikų įprasta tarp dūrinio sandų matyti iš esmės tuos pačius santykius, kaip ir tarp savarankiškų žodžių atitinkamame žodžių junginyje. Laikantis tokio požiūrio, konstatuojama, kad daugumos dūrinių vienas sandas (dažniausiai pirmasis) apibrėžia, determinuoja kitą sandą, ir tokie dūriniai vadinami determinatyviniais (determinaciniais) (Urbutis 1978, 173).

Žargonybių daryboje kompozicinis darybos būdas yra gana produktyvus, jis sudaro 7 % visų žargonybių vedinių. Veiksmų įvardijimas labai įvairus, pradedant neutraliais, vaizdžiais ir baigiant vulgariais, įžeidžiamojo pobūdžio veiksmų įvardijimais, pvz., *aistronaša* (*aistra* + *nešti* = „seksuali mergina“), *arklesubinė* (*arklys* + *subinė* = „nesimpatiška mergina“), *baltkurvis* (*balta* + *kurva* =

„išsigandęs, bijantis žmogus“), *bibiagalvis* (*bybis* + *galva* = „pusprotis“), *bybaraukis* (*bybis* + *raukti* = „nevykėlis“), *birkačiulpė* (*birka* + *čiulpti* = „moteris, santykiaujanti oraliniu būdu“), *bliūdlaižis* (*bliūdas* + *laižyti* = „veidas“), *bobausis* (*boba* + *ausis* = „kvailys“), *čiulpiadriežiukas* (*čiulpia* + *driežiukas* = „orališkai santykiaujantis žmogus“), *dumbliagalvis* (*dumblas* + *galva* = „kvailys“), *ilgakoinė* (*ilga* + *kojinė* = „mergina, ilgomis kojomis“), *kulverstukas* (*kūlis* + *verstis* = „mažas, guvus žmogus“), *picaveidis* (*pica* + *veidas* = „raupsuotas veidas“), *pydermenas* (*pyderas* + *men* „vyras“ = „mergišius“), *pimpagalvis* (*pimpalas* + *galva* = „nevykėlis“), *rūgpienė* (*rūgštus* + *pienas* = „susiraukusi mergina“), *strazdabybiakiaušis* (*strazdanos* + *bybis* + *kiaušinis* = „iškrypėlis“), *triplaukis* (*trys* + *plaukai* „žmogus retais plaukais“), *varliaėdis* (*varlė* + *ėsti* = „prancūzas“).

Dūriniai jaunimo kalboje yra gana populiarūs, išskyrus dūrinius iš trijų žodžių. Sudaromi įvairiai: lietuviški žodžiai, lietuviškas ir skolinys, abu skoliniai. Vieni jų, kaip ir anksčiau aptarti hibridai, yra motyvuotos reikšmės (*varliaėdis*, *ilgakoinė*, *pienburnis*), o kiti sudaryti nemotyvuotai (*čiulpiadriežiukas*, *picaveidis*).

Darybinių žargonybių didžioji dalis – hibridai – t.y. žodžiai, sujungiantys skolino žodžio šaknį, o priešdėliai arba verčiami iš kitos kalbos, arba vartojami savi. Didelis kiekis žargonybių skolinių, matyt, yra viena iš priežasčių, kodėl kalbininkai žargoną vertina ypač neigiamai.

2. 1. 4. Frazeologinės žargonybės

Frazeologija (gr. *phrasis* „posakis + *logos* „mokslas“) yra viena iš jauniausių lietuvių kalbotyros šakų. Frazeologinės žargonybės – tai nevisuotinės kalbos, socialinių visuomenės sluoksnių žodžių junginiai.

Tradicinė frazeologijos samprata yra grindžiama skiriamaisiais jos narių – frazeologizmų bruožais. Frazeologizmai apibūdinami: a) raiškos atžvilgiu – sustabarėję, stabilūs, pastovios leksinės sudėties ir gramatinės struktūros junginiai, dėl to pastovumo atkuriami iš atminties; b) semantiniu aspektu – vientisi, apibendrintos reikšmės, galimai nusakomi vienu žodžiu; c) stilistiniu aspektu – vaizdingi, raiškūs, atliekantys kalbos ekspresyvumo funkciją, nes abstrakčias sąvokas į kūniją konkrečiais vaizdais (Pikčilingis 1971, 347; Jakaitienė 1980, 95–99; Barauskaitė 1995, 60). Tiesa, skirtingi autoriai pateikia minėtus požymius skirtinga eilės tvarka. E. Jakaitienė į pirmą vietą iškelia reikšmės vientisumą, kiti – daugianarę, laisvųjų žodžių junginių raišką.

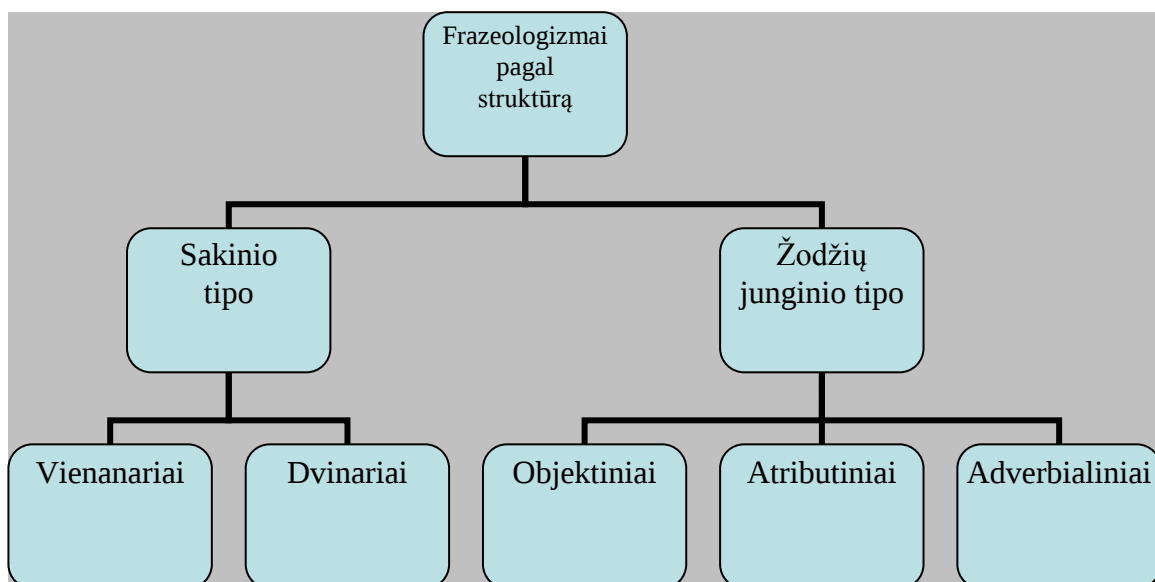
Žargone vartojami frazeologizmai yra ekspresyvūs ir vaizdingi pastovios leksinės ir gramatinės sandaros, vientisos reikšmės žodžių junginiai. Jaunuolių kalboje vartojami

frazeologizmai parodo, kad jauni žmonės turi vaizduotę ir sukuria naujus frazeologizmus, kurie vėliau gali pereiti į šnekamąją ar bendrinę kalbą.

Frazeologizmai gali būti analizuojami remiantis įvairiais kriterijais, čia jie aptariami reikšmės (semantikos) ir struktūros atžvilgiais (žr. 5 diagramą). Frazeologizmai sudaro

5 diagrama

Frazeologizmų struktūra ir funkcijos

Semantiniu požiūriu lietuvių kalboje frazeologizmai klasifikuojami nevienodai. J. Pikčilingis, atsižvelgiant į frazeologizmų sustabarėjimo ir žodžių reikšmės išblėsimo laipsnį, skiria du frazeologizmų tipus: idiomias ir laisvesnius frazeologinius junginius, vadinamus metaforiniais frazeologizmais (Pikčilingis 1971, 348). E. Jakaitienė semantiniu atžvilgiu skiria nemotyvuotos ir motyvuotos reikšmės frazeologizmus, pirmuosius vadina idiomomis, o antruosius skirsto į tropinius, lyginamuosius ir frazeologines samplaikas (Jakaitienė 1980, 100–102). Šiame skyriuje reikšmės požiūriu skiriami nemotyvuoti ir motyvuoti frazeologizmai.

Nemotyvuoti frazeologizmai – visiškai sustabarėję žodžių junginiai, kurių visumos reikšmė nepriklauso nuo jų sudarančių dėmenų reikšmės, pvz., *duoti malkų* „primušti“, *kabinti makaronus (ant ausų)* „meluoti“, *likti ant ledo* „būti apviltam, paliktam, kam nors neįvykdžius įsipareigojimų arba būti paliktam vaikino ar merginos“, *neimti į plaučius* „nesikrimsti, nesijaudinti“, *pastatyti ant bėgių* „apsiprasti“, *mūrinti blynus* „atstoti“, *pompą gauti* „uždusti“, *ravėti cepelinus*

„atstoti“, *stumti dūrą* „šaipytis“, *tepti slides* „pabėgti“, *trinti lazankes* „meluoti“, *valgyti kamuolį* „atstoti“, *valgyti plytą* „atstoti“ ir t.t.

Motyvuotų frazeologizmų leksinė reikšmė nejaučiamai susijusi su junginio komponentų perkeltinėmis reikšmėmis. Frazeologizmų sudaromieji dėmenys yra susiję asociatyviais ryšiais. Pagrindinis jų žodis čia suprantamas metaforiškai, kuris, paveikęs priklausomąjį žodį, visą junginį paverčia išplėsta metafora – metaforiniu frazeologizmu, pvz., *ant smūgio* „staiga, greitai“, *be ryšio* „prastas, netinkamas“, *nešti kaulus* „eiti“, *padėti į vietą* „mušti“, *puodrinti smegenis* „meluoti“, *varyti miglą* „apgaužinėti“, ir t.t. Iš pateiktų pavyzdžių matome, kad perkeliamas žodis, daiktas vadinamas kito daikto vardo, remiantis tų daiktų panašumu, loginiais ryšiais.

Struktūriniu aspektu frazeologizmai skirstomi į sakinio ir junginio tipo frazeologizmus. Sakinio formos frazeologizmai gali būti dvinariai ir vienanariai. Dvinariai frazeologizmai turi abi pagrindines sakinio dalis, o vienanariai – vieną.

- Sakinio tipo:

1) vienanariai, nes turi tik vieną pagrindinę sakinio dalį: *ant bangos* „madingas“, *be kampo* „be prasmės“, *be ryšio* „prastas, netinkamas“, *prie bajorio* „sąmojingas“, *prie meno* „keistas, nesuprantamas“ ir kt.

2) dvinariai: *atšoko fantazija* „pavargti“, *skirkitės marios* – *šūdas plaukia* „pasipūtęs“, *stogas važiuoja* „pavargti“ ir kt, nes turi pagrindines sakinio dalis: veiksnį ir tarinį.

- Žodžių junginio tipo frazeologizmai, turintys veiksmažodinį branduolį, yra veiksmažodiniai, o turintys daiktavardinį branduolį – daiktavardiniai. Veiksmažodiniai frazeologizmai yra susiję prijungiamuoju ryšiu, t.y. objektiniai frazeologizmai, nes vienas komponentas yra valdomas, o daiktavardinis – priskiriamas atributiniais frazeologizmams, kurių komponentai susiję kaip pažyminy su savo pažymimuoju žodžiu. Adverbaliniai turi keletą reikšmių: vietos (erdvės), laiko, būdo, priežasties, tikslo.

1) Objektiniai:

a) dvinariai frazeologizmai, pvz., *arklius kinkyti* „pasišalinti, išeiti“, *atskaityti moralą* „aprekti“, *atsukti čiaupus* „išsikalbėti, atsiskleisti“, *atvažiavo pussėsėrė* „mėnesinės“, *dantis išrauti* „mušti“, „*dingau padaryti* „dingti, pasišalinti“, *gramą daryti* „gerti“, *graužti medį* „atstoti“, *graužti radiatorių* „atstoti“, *įsukti bumbulą* „primušti“, *kabinti makaronus* „meluoti“, *kalti makaroną* „trenkti“, *kalti vinį* „rūkyti“, *kapoti varškę* „atstoti“, *kietą raityti* „vaidinti“, *kinkyti arklius* „pasišalinti“, *kriauklę gąsdinti* „vemtį“, *malkų išrašyti* „primušti“, *marinuoti laiką* „nieko neveikti“, *nėra valčių* „beviltiška“, *nešti mėsą* „bėgti“, *nešti mielės* „bėgti“, *neturėti smarvės* „būti silpnam“, *nuotaiką pagauti* „būti linksmam“, *pagauti kampą* „suprasti“, *pasikasyti kūlokus* „primušti“, *pasitaisyti peruką* „susišukuoti“, *puodrinti smegenis* „apgauti“, *pūsti arabus* „meluoti“, *rabarbarą*

nuleisti „nusišlapinti“, *ragus statyti* „palikti“, *rėmą išmetęs* „raumeningas“, *skiesti miltais* „meluoti“, *spardyti debesis* „atstoti“, *tempti gumą* „vilkinti“, *tepti slides* „pabėgti“, *trinti lazankas* „meluoti“, *stumdyti laiką* „nieko neveikti“, *stumti traukinį* „atstoti“, *šprotus daryti* „primušti“, *uždaryti stalčių* „užsičiaupti“ ir kt.

b) trinariniai, pvz., *lydytis iš juoko* „juoktis“, *pieno riebumą rodyti* „netikslus (apie laikrodį)“, *su rudžiu kovoti* „tuštintis“ ir kt.

c) keturnariai, pvz., *atvažiavo pusseserė iš raudondvario* „mėnesinės“, *daryti iš musės dramblį* „perdėti, išpūsti“,

2) Atributiniai, pvz., *darbo bitutė* „prostitutė“, *garbanotos mintys* „nešvankios mintys“, *gatvės dukra* „prostitutė“, *mėnulio fazės* „nuotaikų kaita“, *mokslo gumbas* „moksliukas“, *mokslo guzas* „moksliukas“, *naglas snukis* „išdidus“, *plikos galvutės* „skustagalviai“, *raumenų kalnas* „raumeningas“, ir kt.

3) Adverbialiniai:

a) dvinariai, pvz., *juodai nevežti* „labai nesisiekti“, *neužstrigti galvoj* „neatsiminti“, *šaltais nervais* „ramiai“, *vienodai piešia* „nesvarbu“ ir kt.

b) trinariniai, pvz., *ant adatos sėdėti* „leisti narkotikus“, *atšokti nuo puodo* „pasišalinti, dingti“, *duoti į ragą* „mušti“, *gauti į dūdą* „gauti mušti“, *gauti į lempą* „gauti mušti“, *gauti į stogą* „gauti mušti“, *gauti per kepalą* „gauti mušti“, *į braškės išokti* „parausti“, *į galvą kalti* „apsvaigti“, *leisti į veną* „leisti narkotikus“, *lipti ant sąžinės* „prikaišioti“, *myžti į batą* „bijoti“, *neimti į kaukolę* „nesijaudinti“, *neimti į plaučius* „nesijaudinti“, *nešokti ant bangos* „neišsišokti“, *nešokti aukščiau bambos* „nesididžiuoti“, *nusileisti ant žemės* „nesipūsti“, *palikti ant ledo* „apgauti“, *prie sienos pritrėkšti* „primušti“, *sėsti į braškės* „parausti“, *susiraukęs kaip šikna* „blogos nuotaikos“, *susiraukęs kaip užpakalis* „blogos nuotaikos“, *varyti į trasą* „eiti“ ir kt.

c) keturnariai, pvz., *dėti ant Nemuno parketą* „atstoti“, *nupurtyti rasą nuo lelijos* „nusišlapinti“.

Didelė dalis frazeologizmų pakeičia savarankiškus žodžius, turinčius kalboje nominatyvinę funkciją. Tokius frazeologizmus galima vadinti nominatyviniais. Pastebėta, kad pagal kalbos dalis žargoniniai frazeologizmai dažniausiai atlieka: veiksmažodžių funkcijas (), prieveiksnių funkcijas (), daiktavardžių funkcijas, būdvardžių funkcijas ().

Bendra visų žargoninių frazeologizmų funkcija, kaip jau minėta, yra emocinė: frazeologizmai vaizdingi, emociškai reiškia mintį, jie yra raiškūs ir vaizdūs stilistiškai neutralių žodžių ir posakių pakaitalai. Kaip matome, daugelis žargoninių frazeologizmų tikrai neteršia, bet, atvirkščiai, pagyvina bendrinę lietuvių kalbą. Todėl tikėtina, kad ateityje jie gali prigyti ir papildyti frazeologijos žodyną. Laikui bėgant kai kurios žargonybės, ypač žargoniški frazeologizmai, iš

neteiktinų žodžių sąrašo gali persikelti į bendrinę kalbą. E. Zaikauskas pateikė pavyzdį: „Frazeologizmą *kabinti makaronus* (*ant ausų*) supranta ir vartoja didelė dalis lietuvių. Argi jis negalėtų būti bendrinis? Na ir kas, kad išsiverstas iš rusų kalbos” (Zaikauskas 2007).

Hibridiniai frazeologizmai. Šių žodžių junginių struktūra yra lietuviška, bet į ją įsiterpę kitų kalbų (daugiausiai rusų kalbos) žodžiai arba hibridai. Jaunuoliai, matyt, sutapatina svetimžodžius su lietuviškais specialiai nesiekdami išskirtinumo. Svetimžodžiai yra stipriai įsišakniję jaunimo kalboje ir imami kaip atskiros detalės bei dedami į vieną visumą – frazeologizmą. Jie sudaro hibridines konstrukcijas, t.y. vienas žodis yra pasiskolintas, o kitas lietuviškas: *apsimetinėti šlanga* „dėtis kvailiu“, *čiaupti kazyrus* „užsičiaupti“, *dėti šliauką* „vemti“, *dūrą stumdyti* „apgaukinti“, *eiti šliaukom* „važiuoti prasikasant ratams“, *gauti į pečiųkė* „būti primuštam“, *įjungti ramiaką* „apsiraminti“, *išjungti durnių* „neapsimetinėti kvailiu“, *lįsk į čidiniaką, mokslo guzas* „moksliukas“, *nuleisti gazą* „nusiraminti“, *pizdulių atrašyti* „aprekti“, *prie bajerio* „sąmojingas“, *skaldyti bajerius* „pokštauti“, *suskelti bajerį* „šmaikščiai pasakyti“, *šaraškinų kontora* „apgaukintojai“, *trenkti laižiaką* „bučiuotis“, *trinti lazankes* „meluoti“, *triochalą varyti* „meluoti“.

Šiems frazeologizmams galima rasti panašų lietuvišką junginį (pvz., *nuleisk gazą* = *nuleisk garą*).

Hibridinės struktūros junginių nedaug, jie tesudaro 14 % visų frazeologizmų, tad nėra pagrindo manyti, kad jie įsibraus į mūsų gimtąją kalbą.

2. 2. Žargonybių semantiniai laukai

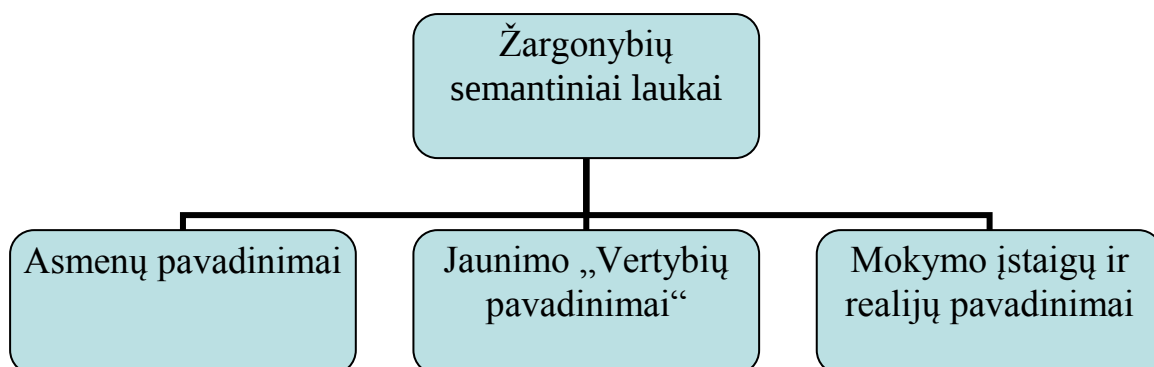
Šioje darbo dalyje moksleivių vartojamos žargonybės bus skirstomos pagal tai, kokiam semantiniam laukui jos priklauso. Lietuvių kalbininkai šį terminą suvokia ir aptaria nevienodai. E. Jakaitienė teigia, kad semantinį lauką gali sudaryti tik vienai kalbos daliai priklausančys žodžiai, skiriami kuriam nors leksiniam – gramatiniam kalbos dalies poklasiui (Jakaitienė 1988, 84). Kiti kalbininkai mano, kad semantinį lauką turėtų sudaryti skirtingų kalbos dalių ir semantinių klasių žodžiai, pvz., „į naminių gyvulių semantinio lauko posistemį – šuns teminę grupę įeina žodžiai, pavadinantys ne tik šunų rūšis, bet ir jų skleidžiamus garsus” (Gudavičius 2007, 58).

Darbo autorė mano, kad ši nuomonė yra teisinga, tačiau ne visada tikslinga, pvz., semantiniam laukui „Asmenų pavadinimai” netikslinga priskirti kitas kalbos dalis (veiksmažodžius), nes yra būdingi visumai žmonių.

Darbe bus aptarti trys aktualiausi jaunimo žargonybių semantiniai laukai: asmenų pavadinimai, jaunimo „vertybių“ pavadinimai, mokymo įstaigų ir realijų pavadinimai (žr. 6 diagramą).

6 diagrama

Žargonybių semantiniai laukai

2. 2. 1. Asmenų pavadinimai

Žargoninę leksiką pagal semantiką skirstant į atskirus laukus, asmenų pavadinimai, be abejo, užima vieną iš pagrindinių vietų visoje sistemoje. V. Drotvino straipsnyje apie mokinių leksines žargonybes pateiktos rusų kalbininkų jaunimo žargoninės leksikos klasifikacijos, iš kurių galima spręsti, kad tiriant žargoninę leksiką asmenų pavadinimai paprastai būna vieni iš pagrindinių objektų (Drotvinas 1986, 63).

Didžiausią vietą asmenis įvardijančių žargonybių semantinėje struktūroje užima neigiamą konotaciją turintys įvardijimai, kuriais pabrėžiamas blogumas, prastumas, kvailumas. Pažymėtina, kad neigiamą atspalvį turi ir blogąsias objektų ypatybes žymi dauguma slavizmų, – „lietuvių žargono slavizmai, be visiems žinomos reikšmės, dažniausiai turi semantinį atspalvį „blogas, nevykęs, netikras, perdėtas, pernelyg stiprus“ (Zavjalova 2001, 172). Neigiamam atspalviui sukurti įtakos turėjo istorinės salygos, – „tikimybė, kad kalbančiajam pavartojus skolinį iš rusų kalbos, pašnekovas jį supras, didina ir paties skolinimosi tikimybę, tačiau psichologinis palankumas kitos kalbos atžvilgiu tokiomis aplinkybėmis gali virsti ir savo priešingybe – nepalankumu“ (Zavjalova 2001, 173). Todėl rusų kalba asocijuojasi su tam tikrais neigiamais reiškiniais: „Kai kuriose kontaktų situacijose leksinis skolinys žargono kalboje vartojamas, kai pati kalba yra susijusi su nemaloniomis situacijomis“ (Zavjalova 2001, 174). Tam pritaria ir E. Zaikauskas, teigdamas, kad „kaip šiurkštesni pavadinimai suvokiami skoliniai iš rusų kalbos, nes ši kalba jaunuolių samonėje

artimiau susijusi su kriminaliniu žargonu“ (Zaikauskas 2004). Lietuviškos kilmės žargonybėms, kaip minėta, emocinis komponentas taip pat yra labai svarbus. Paprastai po juo slypi subjektyvus vertinimas, siekiant pašiepti, paniekinti, sumenkinti, išryškinti kokią nors savybę, ypatybę, fizinius požymius. Pasak E. Jakaitienės, „tai konceptuali informacija apie kalbėtojo emocinę būseną, kurią jis patiria pavadindamas vienu ar kitu žodžiu tam tikrus objektus. Lietuvių kalboje, kaip daugelyje kitų kalbų, neigiamo emocinio vertinimo žodžių nepalyginamai daugiau negu teigiamo. Šis faktas gali būti paaiškintas psichologinėmis ir socialinėmis priežastimis: visa, kas gera, paprastai laikoma normaliu dalyku, o ypatingų emocijų dėl normalių dalykų niekas nereiškia“ (Jakaitienė 1988, 50–51).

Asmenų pavadinimai pagal panašius požymius, savybes, ypatybes, subjektyvų vertinimą, pareigas ir padėtį skiriamos į penkis posistemius:

- pagal profesiją, užsiėmimą;
- pagal požymius (išvaizdą, amžių, ypatybes);
- pagal santykį, subjektyvų vertinimą;
- pagal lytinę orientaciją, su lytimi susijusius požymius;
- jaunimo subkultūrų pavadinimai.

Paskutinis semantinis laukas (jaunimo subkultūrų pavadinimai) yra gana specifinis (tuo pačiu žodžiu vadinama ir subkultūra, ir jai priklausančys asmenys); jis atitinka ir keleto kitų semantinių laukų kriterijus, pvz., pagal požymius, santykį, subjektyvų vertinimą, socialinę padėtį, nes šios subkultūros įvardijamos ne pagal vieną ar du, bet pagal daugybę įvairių išskirtinių bruožų – apranga, šukuosena, mėgstama muzika ir kt. Todėl darbo autorė mano, kad semantinį lauką tikslinga atskirai aptarti ir įvertinti.

Asmenų pavadinimai pagal profesiją, užsiėmimą

Šiai grupei priklausančių žargonybių yra visų visuomenės grupių kalboje. Galima teigti, kiek profesijų, tiek įvardijimų, išeinančių už bendrinės kalbos ribų. Vartojamos įvairios profesijas įvardijančios žargonybės, pvz.: *dušmanas* „taksi vairuotojas“, *gruščikas* „krovėjas“, *mariakas* „jūreivis“, *furistas* „furgono vairuotojas“, *zubnikas* „stomatologas“. Tai yra ekspresyvųjį komponentą turinčios žargonybės, tačiau neigiamą konotaciją lemia situacija, santykis su adresatu, požiūris. Pavyzdžiui, seniausios profesijos atstovų įvardijimai: šalia ryškią neigiamą konotaciją turinčių įžeidžiamųjų pavadinimų: *nuopisa*, *šafkė*, *šalava*, *stervoza* „prostitutė“, *stotinė* „pigi prostitutė“; gali būti vartojami žodžiai be neigiamos konotacijos: žargoniniai frazeologizmai: *darbo bitutė*, *gatvės dukra*; eufemizmai – *plaštakė*.

Nemaža dali šio semantinio lauko sudarytų profesinio žargono žodžiai, pavyzdžiui, muzikantų: *bembačius*, *bumbačius*, *bugnioras* „būgnininkas“; *dirižoras* „dirigentas“; *gitarastas*, *gitarūnas* „gitaristas“; *pianininkas* „pianistas“; *rokačius* „roko atlikėjas“; *skribačius* „smuikininkas“.

Iš dalies profesiniam žargonui galima priskirti kompiuteriais besidominčių, žaidimus žaidžiančių asmenų įvardijimus. Tai yra gana nauja, ypač stipriai anglų kalbos veikiama leksika. „Iš dalies“ rašoma atsižvelgiant į gausų vartotojų kiekį, dauguma šių žargonybių suprantamos daugeliui žmonių, pvz.: *hakeris* „išsilaužiantis į kitus kompiuterius“; *lameris* „menkai išmanantis apie kompiuterius“; *kompiuterastas* „kompiuterių specialistas“. Galbūt kiek mažiau paplitę su kompiuteriniais žaidimais susiję asmenų pavadinimai: *geimeris* „žaidžiantis kompiuterinius žaidimus“, *superuseris* „specialus dalyvis“, *čyteris* „kuris sukčiauja žaisdamas“.

Iš šio semantinio lauko, darbo autorės vertinimu, spalvingiausios yra policininkus įvardijančios žargonybės. Šią grupę sudaro pašiepiamosios, menkinamosios žargonybės, kurios parodo požiūrį į „tvarkos prižiūrėtojus“. Kaip pastebi V. Drotvinas, „be oficialaus viešosios tvarkos saugotojo įvardijimo, policininkai dar gauna ir kitokių, paprastai su menkinamuoju atspalviu, pavadinimų“ (Drotvinas 2005, 7). Šios žargonybės paprastai ateina iš kriminalinio pasaulio atstovų, narkomanų, kitų asocialių asmenų žargono. Jaunimo žargone dauguma policininkų įvardijimų turi humoristinį atspalvį. Iš kitų kalbų žargono patekę policininkų įvardijimai: *mentas*, *musaras* [*musar*], *faraonas*, *jabanas*, *kapsai* „policininkas“. Lietuviškos kilmės semantinės žargonybės: *agurkas*, *agurkėlis*, *daržovė*, *draugelis*, *spyglys*, *šuo*, *žaliasis*, *žiogas*, *vilkas* „policininkas“, *konservuoti agurkai* „policininkai, važinėjantys automobiliu“. Neaiškios kilmės žodžiai: *kalifanas*, *budulis*, *bazulis*, humoristinė žargonybė *teletabis* „policininkas“.

Idomu, kad iš šių žargonybių daromi vadiniai, kuriais įvardijamos policijos nuovados, pvz.: *agurkynas*, *agurkinė*, *agurkų chata*, *agurkų štabas*, *agurkų zona*, *skrebarnė*, *šiltnamis*, *šunidė*, *šunynas*.

Prie šios grupės darbo autorė priskiria ir tokius asmenų pavadinimus, kurie susiję ne su profesija, bet su socialine padėtimi, statusu, pvz., *abožas*, *aflomonas*, *badabomžas*, *bomžas*, *chrepas*, *džiombras*, *jogas*, *krepas* „benamis“; *bandženglas* „labai apsileidęs žmogus“; *bumfaiteris*, *bušmenas*, *cirka* „valkata“; *brudas*, *mužikas* „kitam socialiniam sluoksniui priklausantis žmogus“, *tūzas* „įtakingas asmuo“, *zekas* „kalinys“. Paprastai jos turi neigiamą reikšmę, vartojamos paniekinant, pašiepiant.

Gana išsamiai profesinį žargoną profesinės ir specialybės kalbos kontekste yra aptarusios V. Celiešienė ir J. Džežulskienė. Svarbiausiu socialiniu bruožu, skiriančiu žargonus, jos laiko tam tikros grupės žmonių bendrus pomėgius, būdingą veiklą. Šnekama apie tai, kas labiausiai rūpi, kuo

gyvenama, todėl žargonai pasidaro riboto leksinio semantinio lauko kalbomis. Kuriuo nors konkrečiu žargonu įmanoma šnekėti tik apie tam tikrus dalykus, labiausiai susijusius su tos socialinės grupės interesais (Celešienė, Džežulskienė 2009, 29).

Pagal fizinius požymius (išvaizdą, amžių, ypatybes)

Šį semantinį lauką sudaro žargonybės, kuriomis įvardijami fiziniai požymiai, apibūdinamos kuo nors išsiskiriančios žmogaus išvaizdos ypatybės, iškeliant tai, kas būdinga konkrečiam asmeniui. Pabrėžiant išvaizdos savybes, dažnai turimos omenyje reikšmės „negražus, bjaurus, antipatiškas“, taip pat „nepastabus, žioplas, negudrus, neišmanėlis“. Jaunuolių, interneto pokalbių svetainėse surinktos žargonybės, skiriamos pagal išvaizdos, išorinius požymius: a) **dantys:** *atidarytuvas, bebras, triušis, zuikis* „su atsikišusiais (dideliais) dantimis“; *arkliadantis* „su dideliais dantimis“, *samtis* „žmogus, neturintis dantų“; b) **plaukai:** *bielka* „šviesiaplaukis“, *blondinė, blondaunė, blondinka* „kvailė“, *ryžas, ryžikas, svarainis* „rudaplaukis“, *liūtas, volosas* „ilgaplaukis“, *triplaukis* „žmogus retais plaukais“; c) **ūgis:** *bokštas, kablys, sabonis, žirafa* „aukštas žmogus“; d) **svoris, kūno masė:** *skiedra, smaliakas, sucharikas, vobla* „labai lieknas žmogus“, *suslikas, šprotas, sasyska* „lieknas“, *dailylentė, lenta, lentpjūvė, tarka* „mergina, turinti mažą krūtinę“, *riaubiškė, ferari* „mergina, turinti didelę krūtinę“, *bonzas, dikis, karvė, kepalas, meška, stasikė* „apkūnus, storas žmogus“, *ambalas, kačiakas, kačiokas, raumenų kalnas, rėmas, rėmą išmetęs, spinta* „raumeningas žmogus“; e) **amžius:** *malalietka, mazgius, meitelis, snarglius, škėtas, špingalietas* „mažametis, vaikas“, *senis* „aukštesnės klasės mokinys“, *dalbajobas, dalbanutas, dalbašas, varškius* „nesubrendėlis“, *staralietka* „pilnametis“; f) **akiniai:** *ačkarikas, ačkasas, ačkastas, ačkabarikadzė, apuokas* „žmogus, nešiojantis akinius“; g) **odos spalva:** *juodasnukis, nigeris* „juodaodis“, *rudmėsė* „labai įdegusi mergina“; h) **kita:** *daunakūnis, gibonas* „luošas žmogus“, *ledlaužis, pinokis* „su didele nosim“, *gubašliopas* „žmogus, turintis storas lūpas“. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, didžiąją dalį šio semantinio lauko sudaro įžeidžiamosios ir pravardžiuojamosios žargonybės. Dažnai tai būna agresyvūs, pyktį ir nepasitenkinimą reiškiantys žodžiai, kuriais siekiama pasityčioti, pažeminti, paniekinti. „Nors ir dauguma pravardžiuojamojo žargono sukuriamas remiantis pozityviais bruožais, tačiau šios kategorijos žargonybės vartojamos, siekiant įžeisti ar išjuokti ne tik svetimus, bet ir savo bendraamžius, grupės narius. Vadindami draugą ar priešą pravarde, paaugliai taip parodo savo pyktį ar net cinišką humorą, o tai socialiniame kontekste vartojama, siekiant pažeminti svetimą“ (Lėgaudaitė 2002, 19).

Galima daryti išvadą, kad tos žargonybės būdingiausios jaunimo žargonui, tačiau kai kurios vartojamos ir plačiau, pvz., *ambalas, blondinė* būdingos įvairioms socialinėms grupėms.

Pagal santykį, subjektyvų vertinimą

Šio semantinio lauko žodžiais įvardijamas santykis su apibrėžtu objektu. Galima teigti, kad šie žodžiai būdingiausi jaunimo žargonui. Jiems ypač svarbus vertinamasis aspektas: subjektyvų vertinimą lemia suvoktų ypatybių visuma, lyginant ją su samonėje suformuotu standartu, tam tikrais standartiniais požymiais. Taip pat akcentuotina, kad jaunuoliai, priklausydami grupei, dažnai vadovaujasi ne savo suformuota nuomone, o remiasi kitu – „autoriteto“ vertinimu. Ypač, kai tai susiję su skirstymu į savus ir svetimus. Pasak J. Lėgaudaitės, jaunimo kalboje tokios žargonybės dominuoja ankstyvojoje amžiaus grupėje ir yra „vartojamos reikšti pykčiui ar pasitelkiamos grupės identitetui sustiprinti, kai siekiama išskirti svetimus ar šokiruoti suaugusius“ (Lėgaudaitė 2002, 15). E. Zaikausko teigimu, „nemenka šios teminės grupės žodžių dalis yra vulgarizmai, kuriais, viena vertus, pabrėžiamas kalbėtojo asocialumas, kita vertus, šiurkščia kalba siekiama parodyti menkinamąjį požiūrį į kitus asmenis, ypač priešingos lyties, ir taip išreikšti savo pranašumą ar įtvirtinti savo padėtį grupėje“ (Zaikauskas 2004). Vadinasi, šiomis žargonybėmis atskleidžiami ir tarpusavio santykiai (paprastai – nepasitenkinimas kitu asmeniu); taip pat svarbu ne tik ką, bet ir kaip pasakyti. Žargonybių, įvardijančių asmenis pagal santykį, priklausomybę, giminystės ryšius, grupė yra pati įvairiausia ir didžiausia. Tos žargonybės smulkiau skirtinos į keletą grupių:

1. **Priklausomi grupei, „savi“.** Tie žodžiai neturi neigiamos konotacijos, tiesiog ekspresyviai įvardijami asmenys, santykis su jais. Pagrindinė tų žodžių reikšmė „draugas, priklausantis kompanijai“, pvz.: *byčka, chebrantas, chorišas, čiočia, čiuvas, čiuvakas, draugelka, družbanas, družokas, friendas, malaja, naparnikas, padružkė, sabutilnikas, saviakas*. Kai kurie žodžiai gali būti priskiriami kelioms grupėms, pavyzdžiui, *bičas, bičelis, čiuvas, čiuvakas* gali reikšti ir draugą (savos kompanijos žmogų), ir šiaip vaikiną ar merginą, nepriklausantį kompanijai.

2. **Neutralūs.** Tai žargonybės, kurios subjektyvaus vertinimo aspektu neturi neigiamos konotacijos, pvz., *bachūras, bičas, bičelis, bičiukas, čiuvakas, čiuvas, mekis, rebiatas* „vaikinas“; *čiuvycha, čiuvyka, katytė, ledova, pupa, pupytė, tiolka* „daili mergina“.

3. **Nepriklausomi grupei, „nepriimtini“.** Šios grupės žargonybės turi neigiamą konotaciją, tai yra pravardžiuojamosios ir įžeidžiamosios žargonybės. Jomis iškeliamos neigiamos asmenų savybės, pvz.: a) **kvailys / -ė nevykėlis, neišmanėlis, pastumdėlis**: *abelis, abužis, asilo beretė, avilys, baumas, berazumis, bybiaraukis, bichas, bobausis, bulotas, čiobrelis, čiučiuurka, daunas, daunisijus, debas, debilas, debiloidas, dumbas, dumbliagalvis, dūra, durakas, fruktas, gliaumė, glušius, imbicilas, kretinas, pačiuožęs, pautas, plėmas, prietranka, proto bokštas, pušutė,*

*ropė, svaigalas, šalmas, šlanga, šlangė, tapkė, teliukas, tyfka, tupas, ujoba, undatra, višta „kvailys“; duchas, šeštas „pastumdėlis“; abarotas, albinukas, avis, botena, dugnas, grybas, ivanas, kaušas, kevalas, lama, lapūchas, latakas, lochas, locheris, lopus, lopeta, loseris, lūnius, luzeris, olochas, ožiakojis, pienas, pimpagalvis, plūgas, plūgo rankena, runkelis, tarakaškė, trauma, traumatizė, vabalas „nevykėlis“; balvonas, balzabubas, botas, krūmas, medis, noobas, nūbas, piefkutė, tundra „neišmanėlis“; b) **keistas, pamišęs**: čiochnutas, čiūdnas, čiudakas, daužtas, marsietis, prie meno, priplaukęs, tronuotas; d) **melagis**: mudakas, pisūnas, pizdukas, trintukas; e) **skundikas**: britvelis, stūka, stukačia, stukačius, kaziolas, ožys; f) **apsileidęs žmogus**: bandženglas, čiučela, džiumbras, japė, lerva, mauras, maušas, sūtrius, šavalka, šluota, švabra, vaniučka, vaflūga, g) **agresyvus**: mafas, mafukas, šustras, šustriakas „drąsus prieš kitus“; chamas „storžievis, nedraugiškas“, krūtas, krūtiakas „šaunus, pranašesnis už kitus, kietas“; šakotis „žmogus, kuris priešgyniauja arba kabinėjasi“; h) **trukdantis pasilinksminimą**: tormas, tormazas, stopas, zažymas, stabdis; i) **šlykštus, nesimpatiškas**: arkliašubinė, bbw, betė, bydla, čiučela, čiurvykla, dubla, džiumbra, genutė, kliška, kriauklė, nutrija, roža, žaba, žuvis, vanga „nesimpatiška mergina“; bulvė, bezmenas, bybiaveidis, duchaveidis, šknoidas „nesimpatiškas vaikas“; urodas „šlykštus žmogus“; auka „nesimpatiškos išvaizdos žmogus“; krysa, žertva, žiurkė „negrąži mergina“; j) **mergišius**: adapteris, driftking`as, jobaris, lovelasas, nuokruša, pydermenas, pislius, spermeris.*

3. **Giminystės ryšiai.** Žargonybės pagal giminystės santykius pastebimos tik paauglių leksikoje, tai yra nebūdingos kitoms amžiaus grupėms. Šioms žargonybėms paprastai nebūdinga neigiama konotacija, pvz., a) **tėvai**: bočiai, familija, fateriai, fateriukai, gimdytojai, gimdyvės, indėnai, padrės, parients, predki, radakai, radaki, seniai, sergėtojai, urvikiai; b) **motina**: matkelė, madė, madrė, mamaša, mamka, matka, mamane, mamius, motka, mutė; c) **tėvas**: faderis, fazeris, fatis, fede, papania, parentai, pedro, tata; d) **brolis**: bratanas, bratkė, bratkis, bratkis, bratukas, britas, brytas, bruderis; e) **sesuo**: džiaba, seskė, siostra, systra; f) **kiti**: pusbratkė „pusbrolis“, pusė „pusserė“, baba, babanė, babulencija, babulka „močiutė“.

Jaunimo subkultūrų pavadinimai

Kiekviena jaunimo karta, reaguodama į besikeičiančias madas, linkusi tarp savęs ieškoti panašumų ir skirtumų, pagal įvairius požymius skirstyti į grupes. Šias grupuotes darbo autorė vadina jaunimo subkultūromis. Kalbininkės T. Ščiapanskajos teigimu, šis terminas atsirado XX amžiaus trečiajame dešimtmetyje (angl. *subterranean culture* – slapta (požeminė) kultūra), tačiau paplito 6–7 dešimtmetyje Vakarų pasaulyje (tik po to jis persikėlė ir į Sovietų Sąjungą) susiformavus įvairioms jaunimo grupėms. Galima numanyti, kad jos panašiu metu pradėjo

formuotis ir Lietuvoje. T. Ščiapanskaja akcentuoja pagrindinius subkultūrų bruožus: „1) ženklų sistema (ideologija, mentalitetas, simbolika, kultūrinis kodas, pasaulio vaizdas); 2) elgesys (ritualai, normos, elgesio modeliai ir stereotipai); 3) socialinė padėtis (socialinė grupė, padėtis visuomenėje)“ (Щепа́нская 2003). Taigi galima teigti, kad jų atsiradimą lemia tiek socialinės, tiek kultūrinės priežastys.

Subkultūros būdingesnės miesto jaunimui, nes mieste, susitelkus įvairių pomėgių bendraamžiams, didesnis bendrumo jausmas ir ryškesnė konfrontacija. Ne mažiau už jaunimo grupuočių kultūrą įdomūs jų pavadinimai. Kiekviena subkultūra pasižymi išskirtiniais, tik jai būdingais bruožais, pvz.: *barakūda* „merginos, kurios stengiasi suvilioti turtingus, pagyvenusius vyrus“; *baikeris* „motociklininkas, dažniausiai klausantis roko muzikos ir dėvintis odinius drabužius“; *bitlas* „ilgaplaukis, susivėlęs vyras ar vaikiną“; *delavaras* „energingas, pasipūtęs, su nusikalstama veikla susijęs žmogus“; *forsas* „1) skustagalvis, priklausantis nusikalstamam pasauliui; 2) jaunuolis, plikai nusiskutęs, dėvintis sportinę aprangą, mėgsta trankią šokių muziką“; *fyfa* „mergina, kuri daug dažosi, avi aukštakulnius batelius, dėvi aptemptus drabužius“; *gotas* „juodai besirengiantis jaunuolis“; *graferis* „jaunuolis, piešiantis ant sienų“; *hip hop`as* „juodaodžių muzikos gerbėjai“; *hipis* „įprastai turintis ilgus tiesius plaukus, užsirišęs ant kaktos juostą“; *metalias* „metalo muzikos klausantis žmogus“; *metalistas*, *metalurgas* „mėgstantis klausytis heavy metal muzikos“; *morozas* „kuris važinėja prabangiu automobiliu, pasipuošęs piršto storumo aukso grandinėle“; *skeiteris* „riedlentininkas“; *neformalas* „reperis arba reiveris“; *skins*, *skinheadas*, *skustaprotis* „skustagalvis“; *urlaganas*, *urla* „skustagalvis“; *ultra* „agresyvus futbolo sirgalius“.

Kai kurios svarbios jaunimo subkultūros ilgainiui neteko įtakos (*hipiai*) arba paplito tarp įvairių amžiaus grupių žmonių (*baikeriai*). Kiti judėjimai, kurie populiarūs tarp jaunimo ir dabar, nuolatos transformuojasi, įgaudami naujas formas.

Pagal lytinę orientaciją, su lytimi susijusius požymius

Aptariant šį semantinį lauką pastebėta, kad visuomenės nuomonė ir nusistovėjusios tradicijos daro didelę įtaką. Seksualinių mažumų atstovai paprastai bendrauja uždarame rate, todėl nėra galimybių pateikti jų žargoninės leksikos asmenų įvardijimų.

Tokios žargonybės rodo požiūrį į seksualines mažumas, o jis, kaip tenka pastebima, mokinių ir studentų kalboje nėra teigiamas. Todėl didelę dalį šiai grupei priskirtinų žargonybių sudaro pejoratyviniai apibūdinimai, ryškų niekinamąjį, žeminamąjį vertinimą turintys žodžiai, vulgarizmai, pravardžiuojamieji žodžiai, vartojami norint pasityčioti, pažeminti ir paniekinti. Seksualinių mažumų atstovai dažniausiai įvardijami trumpinant ir kraipant žodžius: *darwinas*,

emolis, gėjūnas homikas, homius, homosekas, pedas, pederastas, pedikas, pedras, pyderas, pedryla, pedalas, pedas „homoseksualas, gėjus“; *lezbė, lezbucha* „lezbietė“. Taip pat perkeltine reikšme vartojami tarptautiniai žodžiai: *aparatas* „lezbietė“ ir *dizaineris* „homoseksualas, gėjus“; dariniai iš vulgarizmų: *šikninis, šiknakišys* „homoseksualas, gėjus“. Nemažą dalį sudaro iš lietuvių kalbos kilusios semantinės žargonybės, eufemistiniai apibūdinimai, perkeltinės reikšmės žodžiai: *agras, kmynas, gaidys, gaidarka, narcizas, žydras, žydrūnas* „homoseksualas, gėjus“; *avietė* „lesbietė“. Prie šio semantinio lauko priskirtinos žargonybės, įvardijančios su lytimi susijusius asmens požymius, pvz., pašiepiamosios, įžeidžiamosios žargonybės dėl asmens lytinio pajėgumo: *bekūšis*, „bevalis, menko lytinio pajėgumo, išsigimęs“, *cielka* „nekalta mergina“, *birkačiulpė, feliacija* „moteris, santykiaujanti oraliniu būdu“.

Pasak J. Lėgaudaitės, mokiniai, „vartodami tokį slengą, viešai smerkia visuomenės seksualines mažumas, o jų dialogai byloja, kad seksualiniai santykiai turi būti natūrali kiekvieno žmogaus gyvenimo dalis“ (Lėgaudaitė 2002, 13).

2. 2. 2. Jaunimo „vertybių“ pavadinimai

Stebint jaunimo pokalbius interneto svetainėse, galima pastebėti, ką vertina šiuolaikinis jaunuolis. Jaunimo tarpusavio bendravimo temos yra labai panašios, netgi vienodos: „kiek kartų per savaitę prisigėrei“, „kada eisime „tūsintis“, „su kiek partnerių permiegojai“, „kas ką sumušė, apvogė“, „kur kokybiškiausia „žolė“, „kiek turi pinigų“, „kiek kainuoja“ ir pan. Žinoma, yra jaunuolių, kurie kalbasi apie dvasinius dalykus, kultūrą, literatūrą, meną, tačiau tai labiau išimtiniai atvejai.

Bene visais amžiais žmonės siekė būti tokie, kad kiti jaustų jiems pagarbą ir pripažinimą. Buvimas sąžiningu, doru, garbingu asmeniu reiškia buvimą idealu. Tokio idealaus asmens sąvoka įvairiais laikais buvo suprantama nevienodai. Antikoje idealas turėjo pasižymėti ne tik tuometinėmis gėrio supratimą atspindinčiomis charakterio (drąsa, dora, sąžiningumu), bet ir fizinėmis savybėmis. Viduramžiais svarbiausi tapo dvasiniai bruožai, o kūnas pasitraukė į antrą planą. Naujaisiais laikais, galima sakyti, kad grįžtama prie Antikos įsivaizdavimo, nes idealiu žmogumi negali būti koks luošys ar žmogus, neatitinkantis kitų grožio kanonų. Naujų emocinių pojūčių pasaulį šiandien atveria narkotikai, alkoholis, seksualinė laisvė, cigaretės.

„Vertybių“ pavadinimus pagal semantinius laukus galima skirti į tris svarbiausias grupes:

- narkotikų pavadinimai ir jų vartojimas;
- alkoholinių gėrimų pavadinimai ir vartojimas;
- pinigų pavadinimai.

Narkotikų pavadinimai ir jų vartojimas

Šiame skyriuje aptariami narkotikų ir jų pardavinėtojų pavadinimai bei vartojimą įvardijančios žargonybės, todėl semantinį lauką sudarys ne tik daiktavardžiai (pavadinimai), bet ir veiksmažodžiai.

Iš jaunimo pokalbių, diskusijų matyti, kad nemažai jaunimo vartoja narkotikus, vieni jų buvo tik pabandę, kiti vartoja retsykliais, keletui jaunuolių tai jau buvo kasdienis įprotis. Darbo autorė per ilgą stebėjimo laikotarpį pabandė užfiksuoti pagrindines, dažniausiai pasitaikančias priežastis, dėl ko jaunuoliai vartoja narkotikus. Vienos svarbiausių – draugai vartoja narkotikus; yra tai yra madinga; patinka „ta“ savijauta. Neretai pagrindiniu narkotikų vartojimo motyvu tampa ir smalsumas. Paaugliams būdingas nekritiškas požiūris į reiškinius, siekis patirti malonumą „čia ir dabar“, autoritetų neigimas, noras tapti nepriklausomiems, galų gale – nesugebėjimas realiai numatyti narkotikų vartojimo pasekmių. Narkotikai netgi tampa tam tikru gyvenimo stiliumi, atributu, pvz., vienoje diskusijoje akivaizdžiai buvo ignoruojami tie dalyviai, kurie nėra bandę narkotikų:

- *As isvis nepalaikau nuomones "puciam kaip kewles". Bet sitai ateina su laiku. Po kiek laiko uzknisa persiputinet.*

- *kad nusipust kaip kewlei nelabai ir iseina..nebent pirmaji kasiaka atomini surukai... va praeita savaite patvarkem dviese per dvi dienas apie 3g(ir tikrai 3g o ne pagal tas paniatkes kokiais kiekiais paskutiniu metu barygos gatvej pradejo stumdyti pyha...vadindami tai "gramu") tokio tikrai neblogo skanko...nu ir kaip kewles nebuvom...paprasciausiai pasieki ta kondicija...o toliau jau puska nebeputes lyg koki imuniteta igyji...labiau jau nebenusipusi. as tai aiskinu tuo..kad turbut visi receptoriai reaguojantys i thc jau buna persisotine...kas turit kitu teoriju? ar cia man vienam taip tik? 😊))*

- *nekajp nesuprantu, kam sawe žzhlojat.... Jop tavj roges. Geda man uz jus. Tuos atsiciukinsis ir pastebesit, kad sedit 'nomeda' filmavimo aiksteleje. Gerkit aukoholy jei jus sitaip su tokiu augalu.*

- *Ar koks tu per vienas ?*

- *apčerke kazhkokia 🤔*

- *Kreipkites pas koki nors gyditoja, jis tikraj pades 😊*

- *greičiau abadas... 😊)) nu nezhinau...viena karta man shjaip buwo blogai... buwau dar "pust pust" na ir puchiau....puchiau....daugiau nieko neatsimenu...atsikeliau pas drauge balkone...*

- *😎 nju nieko pupi, jemei fufla užtat ir vuwa taip, o ash emiau is dilerio(draugas,kartu papuchiam),tikrai shavrus pyhas,jis ish olandijos buwo parsivezhes labai mazhai bet irgi taip*

*nerealiai gliuchino, kad uju smagu buwo. Na aš atsimenu heminio paragawau (istorijos prasideda) na tai uzgliuchino iki tiek kad kilo mintis nusizhudyt... ishvis fakin yra visi tie heminiai prikolai..*²⁴

Panašūs dialogai, pokalbiai apie narkotines medžiagas pastebėti kiekviename forume. Juose jaunuoliai dalinasi patirtimi, pojūčiais, kuriuos išgyvena vartodami narkotikus. Dažniausios narkotikų platinimo vietos – diskotekos, koncertai, jaunimo vakarėliai, kuriose laisvai parduodami ir vartojami narkotikai. Kartais nurodomi narkotikų prekiautojų vardai.

Narkotinių medžiagų pavadinimai į jaunuolių žargoną tikriausiai atkeliavo iš narkomanų žargono. Kadangi narkotikų vartojimas ir platinimas Lietuvoje draudžiamas, dėl konfidencialumo šių medžiagų pavadinimai turi būti ypač įslaptinti ir dažnai kisti. Kita labai svarbi priežastis – noras nuslėpti nuo aplinkinių. Todėl daugumas pavadinimų yra semantizmai, pvz., *adata*, *aguona* „intraveniniai narkotikai“; *arkliukas*, *balta*, *galva*, *ratukai*, *ramintukai*, *vidutis*, *vitaminai*, „narkotikai“; *dajgas*, *dūmai*, *džembas*, *džesika*, *gaidys*, *planas*, *žolė* „marihuana“; *kompaktas* „Extazy“ tabletės; *sniegas*, *sniegelis* „amfetaminas“. Skoliniai: *gandža*, *ganja*, *snufas*, *trafkė*, *travkė* „marihuana“, *kaliosas* „amfetaminas“. Dažniausiai norint suprasti šių leksemų reikšmę, reikia įsigilinti į visą jaunuolių interneto svetainėje vykstantį dialogą. Šiuo atveju daug informacijos atskleidžia veiksmožodiniai pavadinimai arba pats kontekstas. Pavyzdžiui, apsvaigus nuo narkotikų dažniausiai sakoma, kad *veža*, *vėžina*. O važiuojanti transporto priemonė, savaime aišku, turi ratus. Neišmanantis jaunimo žargono žmogus greičiausiai klaidingai pagalvotų, kad jaunuoliai kalbasi apie automobilius. Būtent tokio dviprasmiškumo ir siekia jaunuoliai, pvz.:

- *Shiaip taj bandzhiau ash ir ratus ir vitamina karta bandzhiau na ir ka? kaip imanoma priprast prie ratu? 😊)) nesuprantu. Isikalei i galva kad vezha ir zjbs.*²⁵

Panašiai aiškinama ir skolinio iš rusų kalbos *lašadka* „narkotikai“ (pažodžiui *arkliukas*, *arklelis*) reikšmė. Šis pavadinimas greičiausiai yra atkeliavęs iš rusų narkomanų žodyno. Čia pasinaudojama medicininio „Baltosios karštinės“ pavadinimu. Daug alkoholio vartojantis asmuo mato įvairiausias haliucinacijas. Yra lietuvių ir rusų kalbose posakiai „jam balti arkliai laksto“, arba „užšoko ant baltų arklių“. Nuo narkotinių medžiagų apsvaigęs žmogus irgi mato įvairiausias haliucinacijas. Iš čia ir narkotikų pavadinimas – *lašadka*, pvz.:

- *MAN BALTI ARKLIAI NESIRODO. Aš po lašadkos su žaliais žmogeliukais kalbuosi arba klaudžioju nelyginat Alisa po stebuklų šalį. O jis ir peilių ir kitokių pabūklų turi, mat oficialiai yra medžiotojas, o neoficialiai ojojoi.*²⁶

²⁴ www.frype.lt/forum/forum_19

²⁵ http://www.cha.lt/forum/topic_3857

²⁶ www.panele.lt/ftopict-6436.html

Narkotinių medžiagų pavadinimų yra ir paprastesnių. Bet tada, siekiant kuo greičiau ir paprasčiau juos įvardinti, pavadinimai trumpinami. Tokiu būdu sudarytų turime visą virtinę žargonybių, pvz., *amfa*, *fenas* „amfetaminas“, *fiskes*, *DMT* „narkotikai“, *joint`as*, *kasekas*, *kasiakas* „marihuanos suktukas (cigaretė)“, *ekstazė* „*Extazy*“, *hašas*, *hera* „heroinas“, *kaifas*, *kokas*, *koksas* „kokainas“, *narkata*, *narkoškę* „narkotikai“, *pichas*, *pihas* „marihuana“, *šilkė*, *šlioka*, *vitasas* „narkotikai“, *širka* „intraveniniai narkotikai“, *hašas* „heroinas“.

Neįprastos žargonybės vartojamos ir veiksmui, būsenai nusakyti: gandžabasinti, grybauti, sniotinti „vartoti narkotines medžiagas“, haliunkės „būsena, apsvaigus nuo narkotikų“.

Iš jaunimo aktyvių diskusijų apie įvairius narkotikus interneto forumuose, galima teigti, kad daugelis jaunuolių gerai žino, kas yra narkotikai ir turi apie juos daug informacijos. Pastebėta, kad geriausiai žinomi ir labiausiai paplitę – marihuana ir hašišas, nes tarp jaunimo sklendo mitas, kad tai silpnas narkotikas ir jį vartojant neišsivysto priklausomybė. Taip pat jaunuoliams gerai žinomi yra kokainas, heroinas ir amfetaminai. Gana daug paauglių žino raminamuosius ir migdomuosius vaistus, pvz., „Relanium“.

Su šia sfera susiję narkotikų platintojų pavadinimai: *dileris*, *dviratis* „marihuanos (žolės) platintojas“, *bancila*, *bariga*, *baryga*, *bomžyga*, *dilekas*, *dylekas*, *narkodileris* „narkotinių medžiagų platintojas“. Be abejonės, šios žargonybės į jaunimo leksiką patenka iš narkomanų žargono.

Tenka pripažinti, kad narkotikų vartojimas daugeliui jų yra laisvalaikio leidimo būdas. Tai liudija ir žargonybių gausa (per 200 leksinių vienetų). XXI amžius pakeitė narkotikų vartojimo situaciją tiek visame pasaulyje, tiek ir Lietuvoje. Atsirado ne tik naujų narkotikų, bet pasikeitė ir vartojimo tikslai, o kartu ir vartojimo kultūra. Todėl ir dabartiniai vartotojai smarkiai skiriasi nuo anksčiau mūsų susikurto narkotikų vartotojo įvaizdžio. Anksčiau išgirdus žodį *narkomanas* buvo galima įsivaizduoti apkvaitusį, netvarkingą, vagiliaujantį, niekur nedirbantį ir asocialų asmenį. Iš interneto forumuose vykstančių pokalbių konteksto galima suprasti, kad daugumas jaunuolių, vartojančių narkotikus, yra besimokantys ar net dirbantys ir visai nepanašūs į asocialius asmenis. Pagal žargonybių kiekį (sinonimus) dažniausiai vartojami tokie sintetiniai narkotikai, kaip ekstazy ir amfetaminas, pusiau sintetinis narkotikas – kokainas. Pastebėta, kad dažniausiai jaunimas narkotikus vartoja prieš įvairius pasilinksminimus, t. y. dar neturi priklausomybės. Labai liūdna, bet taip pat pastebėta, kad buvo keletas jaunuolių, kuriems narkotikai jau yra tapę kasdienybė.

Alkoholinių gėrimų pavadinimai ir jų vartojimas

Jaunimo aplinkoje vis labiau plinta ir alkoholio, tabako gaminių vartojimas. Tai patvirtina didelis šioms prekėms pavadinti žargonybių skaičius.

Suaugusiųjų ir vaikų gėrimo įpročiai vienodėja. Svaigalų vartojimas itin plačiai paplitęs, tad labai svarbu išsiaiškinti, kaip progresuoja alkoholio produktų vartojimas jaunimo tarpe. Iš interneto forumuose pokalbių kontekstų galima teigti, kad jaunimas dažniausiai išgerinėja su bendraamžiais įvairiose vakarėliuose, atvira ore ir automobiliuose.

Pagal sudarytų žargonybių skaičių, darbo autorė teigia, kad jaunimo tarpe itin paplitęs silpnų alkoholinių gėrimų vartojimas – dažniausiai jaunimas išgeria alaus, nors taip pat plinta ir įvairūs alkoholiniai kokteiliai. Dažniausiai vartojamos žargonybės: *aliusis, ales, beerius, dratas, dumblas, gesintuvas, kolba, piva, šaltukas, šiferis, veržlius, žebenštis* „alus“; *arklemušis, devimpenktas, strongeris* „stiprus alus“; *bambakas, buchlo* „alkoholinis gėrimas“; *bambalis, baklasas bomba, būmba, bumbulis, kūdikėlis, soscė* „alus, 2 litrų talpos plastmasinis alaus butelis“; *burbulinadas, drinkas, spalvotas* „alkoholinis gėrimas, kokteilis“, *joršas* „alkoholinis kokteilis“; *šampas* „putojantis vynas“; *upytė* „pigus vynas“; *vinčenzas* „vynas“.

Kita grupė – stiprieji gėrimai, pvz., *balta, bielnė, chara, čiombė, degė, hara, vodzė, vadera (vadiara)* „degtinė“, *babatukas* „buitinė ir technikos priežiūros priemonė, turinti spirito kvapą“, *fleškutė (plečkutė)* „degtinės butelis“, *kaukolinis, pilstukas* „pilstoma degtinė“, *radaras* „alkoholis“, *rankena* „degtinės butelis su rankena“, *samovaras* „naminė degtinė“.

Alkoholio vartojimą apibūdinantys veiksmažodžiai dažniausiai semantizuoti, pvz., *apsiforminti, tvoti* „išgerti“, *apsinešti* „apsvaigti“, *(už)bungiuoti* „linksmintis, vartojant alkoholį“, *buhalinti, buchinti, bychinti, byčinti, daužyti, gramą daryti, močinti, padaryti, pilti, užsiversti, vintilinti* „vartoti alkoholinius gėrimus“, *liuobti* „daug gerti (alkoholio)“, *perlaužti, susileisti* „išgerti alkoholio“, *statyti* „nupirkti alkoholio“.

Šie semantizmai greičiausiai vartojami dėl tos pačios priežasties, kaip ir narkotinių medžiagų semantizmai – noras likti nesuprastiems, t.y. koduota kalba jaunimo tarpe. Nors, kita vertus, kai kurios žargonybės yra paplitusios ir tarp kai kurių socialinių grupių žmonių.

Pinigų pavadinimai

Pinigų pavadinimai, savaime suprantama, neturi tokios neigiamos semantinės auros, kokią paprastai įgyja asmenis įvardijančios žargonybės, tačiau emocinis komponentas yra svarbus – tai ekspresyvūs žodžiai. Daugumą pinigų įvardijančių žargonybių vartoja ir supranta įvairaus amžiaus ir skirtingų socialinių grupių atstovai.

Šis semantinis laukas kilmės požiūriu skiriamas į kitų kalbų ir savos:

Slaviškas: *babkės* (bapkės), *bašlius*, *bobai*, *dzengiai*, *faniera*, *kapeikos*, *šaibos*. Šių žargonybių etimologija yra spalvinga. Jaunimo žargoninėje leksikoje dažniausiai vartojamos apskritai įvardijant pinigus.

Iš anglų kalbos atėjusios žargonybės, pvz.: *cash*, *keš*, *kešai*, *kieš*, *kiešai*; anglų k. *cash* – 1) gryniesi (pinigai); 2) *šnek*. pinigai, turtas. Matyti, kad mūsų kalboje vartojamos abi reikšmės: *keš*, *kiešai*, *kieš* reiškia ir grynuosius, ir apskritai pinigus. Užrašant gali būti vartojamos tiek tiesiogiai perkeltos formos – *cash*, tariant išlaikytas tarimas – *keš*, tiek morfologiškai adaptuotos – *kiešai*. Taip pat vartojamos *fani*, *mani*, *money* (angl. *money* – pinigai).

Kita dalis pinigų įvardijimų – lietuvių kilmės žodžiai, tiesa, jų tikromis žargonybėmis tikriausiai laikyti nereikėtų: *barškantys*, *gryniesi* (*gryni*), *kvepiantys*, *šlamantys* (*šlamančiai*). Šios žargonybės sudarytos pagal pinigų ypatybes – pinigai šlama, barška.

Sumas (skaičius) įvardijančių žargonybių grupė taip pat nemaža (). Pastebėta, kad daug variantų turi konkrečias kupiūras įvardijančios žargonybės, pvz., *petačius*, *petakas*, *petak*, *petokas*, *petulia*, *pitačiokas*, *pitakas*, *pitakis*, *pitekas*, *pitukas*, *pitulė*, *pituli*, *pitulia* „5 litai“; *červa*, *červakas*, *červonsas*, *čirikas*, *čyrikas*, *čirvonsas*, *disedka*, *disetka* „10 litų“; *dvacakas*, *dvacalas*, *dvacarikas*, *dvacatkė*, *dvacokas*, *dvacukas*, *dvacokas*, *dvacovnik*, *dvajokas* „20 litų“; *tracas*, *tracokas* „30 litų“; *sorokas* „40 litų“; *pedisokas*, *pidesukas*, *pidicukas*, *pidisas*, *pidrisokas*, *pidisetka*, *pidisokas*, *pidisucha*, *pidisukas*, *pydisas* „50 litų“; *septym* „70 litų“; *stakas*, *stasas*, *stasiukas*, *stasys*, *stolnikas*, *stolninas*, *stolninkas*, *sotas*, *sotnia*, *stalnikas*, *stolnia*, *stogas* „100 litų“; *gabalas*, *kusokas*, *sotas*, *štuka*, *štukė* „1000 litų“.

Dauguma šių žargonybių vartojamos periferinėje mūsų leksikoje. Galima teigti, kad jos jau išėjusios už žargoninės leksikos ribų, perėjo į šnekamąją kalbą. Aktyvaus vartojimo prasme, netekusios svarbiausios žargoninės leksikos žodžių paskirties – užkoduoti kalbą, kad kiti nesuprastų, nes yra vartojamos ir suprantamos daugelio žmonių.

2. 2. 3. Su mokslo realijomis susiję pavadinimai

Daugelis jaunuolių beveik pusę dienos praleidžia mokymo įstaigose. Tad nenuostabu, kad čia yra dalis jų gyvenimo. Šį semantinį lauką sudaro per 160 leksnių vienetų.

Interneto svetainėse jaunuoliai dažnai kalbasi apie pamokas, paskaitas. Jie klausinėja vienas kito, kokia bus pamoka, ar draugai pasiruošę kontroliniam darbui ir pan. Kadangi tokie dalykai jaunimui aktualūs, juos reikia kaip nors įvardinti. O kad informacija būtų greitesnė ir trumpesnė, jaunuoliai sutrumpina jau turimus įvairių mokymosi disciplinų pavadinimus, pvz., *bieša*,

bio „biologija“, *diktas* „diktantas“, *egzas* „egzaminas“, *fizkė* „fizika“, *gege*, *gegrė* „geografija“, *gema* „geometrija“, *info* „informacinės technologijos“, *kolis* „koliokviumas, kontrolinis darbas“, *kontras* „kontrolinis darbas“, *laboras* „laboratorinis darbas“, *lietka*, *lietkė*, *litu*, *lytkė*, *litkė* „lietuvių kalba“, *litera* „literatūra“, *macė*, *machė*, *matieka*, *matiekė*, *matkė* „matematika“, *mikrūškė* „mikroekonomika“, *muzikalkė*, *muzkė* „muzikos pamoka“, *pamcė*, *pamė* „pamoka“, *istorkė*, *isturkė* „istorija“, *kuncė*, *kunckė* „kūno kultūra“, *ruskė* „rusų kalba“, *techno* „technologijos“ ir t.t. Kartais pasitaiko ir semantizmų: *egzekucija* „egzaminas“, *isterija* „istorija“.

Mokymosi įstaigų pavadinimai ir renginiai: *audytkė* „auditorija“, *barakas* „bendrabutis“, *biblė* „biblioteka“, *būda*, *piškyla*, *schoola*, *šulė*, *šūlė* „mokykla“, *edarnė*, *valgė*, *valgšė* „mokyklos valgykla“, *eifas* „informatikos fakultetas“, *fakas* „fakultetas“, *kabas* „kabinetas“, *vidkė* „vidurinė mokykla“; renginiai: *betonovkė* „antro kurso studentų pobūvis“, *cementovkė* „pirmo kurso studentų pobūvis“, *skambalas* „skambutis“.

Dar vienas ypač aktualus jaunuoliams dalykas – įvertinimas. Jis rodo žinių lygį ir verčia daryti vienokias ar kitokias išvadas. Pažymiams įvardinti, skirtingai nei disciplinoms, pasitelkiami neteiktini hibridai ar skoliniai iš rusų kalbos. Kodėl taip yra, sunku tvirtai teigti. Galbūt, kaip buvo kalbėta skyriuje „Skolintinės žargonybės“, tie pavadinimai tvirtai įsišakniję mūsų kalboje dėl paveldimumo iš vyresniųjų kartos, pvz., *cūja*, *cvaiba*, *dvoikė*, *šaiba* „dvejetas“, *trajakas*, *tryda*, *troikė* „trejetas“, *čitviorkė*, *matarovkė* „ketvertas“, *pitakas* „penketas“, *šeškė*, *šiška* „šešetas“, *semiorkė* „septynetas“, *divė*, „devynetas“, *diskė* „dešimt“. Pasitaiko ir darinių: *septynakis*, *septynkė* „septynetas“, *aštunkė* „aštuonetas“, *devinkė* „devynetas“.

Šiai temai priskiriamos ir ypač būdingos mokytojus, dėstytojus įvardijančios žargonybės. Remiantis surintomis žargonybėmis galima teigti, kad bendrosios, mokyklų realijas įvardijančios žargonybės, praėjus dvidešimčiai metų, mokinių kalboje nesikeičia. Tai neutraliosios žargonybės, įvardijančios klasės auklėtojus, direktorius (pavaduotojus), apskritai mokytojus, pvz., *anglė*, *anglinė* „anglų kalbos mokytoja“, *auklioba*, *aukleška*, *auklyba*, *kalifa*, *klyba*, *klybuška*, *klyfa*, *klyfinas*, *klipė*, *klyša*, *klišė* „klasės auklėtoja, -as“, *dėstytuvas* „dėstytojas“, *dyras*, *dirikas*, *dyrikas*, „direktorius“; *mokytuvas*, *tyčeris*, *tyčius*, *učilka*, *učikas* „mokytojas“; *fizikorius* „fizikos mokytojas“; *fizrukas* „kūno kultūros mokytojas“; *etiketė* „etikos mokytoja“; *chemička* „chemijos mokytoja“; *isterikas* „istorijos mokytojas“.

Mažiau girdėtos ir, matyt, pagal įvairius požymius (išvaizdą, būdo savybes, dalyko pavadinimą ir t.t.), sudarytos žargonybės, pvz., *papugajus* „direktoriaus pavaduotojas“, *liuba* „auklėtoja“, *antis*, *gyvatės*, *žiurkė* „apskritai mokytojai“; *caras* „direktorius“; *krokodilas*, *kobra*, *skeletas*, *pingvinas*, *teroristė*, *šluotkotis*, *šuba*, *traktoristas*, *ragana* „mokytojų pravardės“; *kirvis*

„griežtas mokytojas, dėstytojas“. Pastarųjų žargonybių konotacija paaiškėja iš interneto pokalbių situacijos, pvz.:

- o tai mano mokytojos pavarde ziurkiene tai ja vadinam ziurke 😊

- pas mane mokykloje viena mokytoja tokia zhiurkeee....., kad baisiesniu nebuna 🚫DDD

Pravardės būdingos ir patiems mokiniams, studentams. Neutraliomis žargonybėmis jaunuoliai įvardijami pagal išsilavinimo lygį, pvz., *abitūras* „dvyliktokas“, *fuksas*, *pienius* „pirmakursis studentas“, *gykas* „jaunuolis, studijuojantis informatiką“. Įžeidžiančios pravardės būdingos tiems jaunuoliams, kurie daug mokosi: *botanikas*, *feka*, *genys*, *graužikas*, *kalikas*, *knygų žiurkė*, *nerdas*, *suolgraužys*, *unikumas*, *zubryla* „mokslukas“; abradas „negabus mokslams“.

Interneto svetainėse iš žargonybių galima nuspėti, ar jaunuoliai mokosi mokykloje ar studijuoja aukštosiose mokyklose. Studentams, kaip jau minėta skyrelyje „Pavadinimai pagal asmens profesiją“ būdingesnės ne tik su mokslu, bet taip pat ir su būsima profesija susijusios žargonybės. Tos žargonybės būdingos daugeliui žmonių, todėl plačiau jų neaptarsime.

2. 3. Žargono ortografijos ypatumai

Šioje dalyje aprašomi žargono ortografijos ypatumai, t.y. ne tik raidinės išraiškos, bet ir įvairūs ženklai, kurie yra labai populiarūs ir jaunimo dažnai vartojami. Interneto pokalbių svetainėse pastebėta įvairių ortografijos ypatumų, t.y. nukrypimų nuo bendrinės lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos normų (jaunuoliai pasitelkia įvairius užrašymo būdus; vartoja papildomus skiriamuosius ženklus, simbolius). Paauglių vartojamų ortografinių išraiškų yra daug ir įvairių. Simboliai, kurie patenka į jaunuolių rašybą, yra įvairūs kompiuterinių technologijų ir mobilaus ryšio ortografijos variantai. Ortogramų pagrindiniai vartosenos požymiai – laiko ekonomija, ekspresija, emocionalumas, modernumas. Todėl ir yra naudojami įvairūs trumpiniai, skyrybos ženklų kombinacijos ar kitokie simboliai. Dauguma šių simbolių priklauso virtualiam ir mobiliam ryšiui, tačiau tokia rašyba nieko bendra neturi su lietuvių kalbos taisyklėmis. Ortografiniai nukrypimai sparčiai veržiasi į rašytinę jaunimo kalbą, nes atrodo originaliai, patraukliai.

Paaugliai – ta terpė, kuri besąlygiškai priima ir įgyvendina įvairius, naujų technologijų siūlomus variantus, juos toleruoja bei masiškai taiko ortografijoje. Jauni žmonės labai imlūs kalbos pokyčiams, ypač jei tie pokyčiai prieštarauja bendrinei kalbai, kurią dauguma įvardija kaip neįdomią, sunkią ir nuobodžią.

Apžvelgiant jaunimo žargono rašybą, aptariamas žargonybių užrašymas savos kalbos atitikmenimis ir anglų kalbos atitikmenų vartojimas lietuviškame tekste. Aptarti tik netradiciniai, probleminiai labiausiai išryškėjantys žargono rašybos variantai.

Interneto pokalbių svetainėse (90 %) ignoruojamos lietuviškos raidės, vartojamas anglikonizmas. Toks ignoravimas greičiausiai yra atėjęs iš telefono trumpųjų žinučių rašymo būdo. Telefonuose nėra lietuviškų raidžių. Be to, rašydami nelietuviškomis raidėmis, jaunuoliai taupo savo laiką. Natūralu, kad toks bendravimo būdas greitesnis, tačiau rašymas nelietuviškomis raidėmis rodo nepagarbą ir kalbai, ir adresatui, ir sau.

Žargonybių rašyba savo kalbos atitikmenimis

Kalbant žodį galima pabrėžti balsu, intonacija, o rašytiniame variante pasitelkus įvairius simbolius, skyrybos ir rašybos ženklus. Tyrimo metu pastebėta įvairių, neįprastų žargono užrašymo variantų. Tai išraiškingas emocijų reiškimo būdas, kuris perteikiamas netradiciniu pačių žodžių užrašymu. Apie jaunimo žargono rašybą negalima kalbėti kaip apie vienalytį reiškinį, nes rašybos formos įvairuoja, t.y. žodžiai rašomi lietuviškai (rašyba taip pat įvairi), lietuviškame žodyje yra kitos kalbos ženklų, kurie turi tik garsinę (visi žino, kad x – ks, sh – š, w – v panašių ženklų ar kombinacijų yra ir daugiau) lietuvišką raišką, o užrašytas fonetinis sprendimas primena angliškoji variantą.

Tyrimo rezultatai rodo, kad jaunimo rašyboje įvairuoja didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymas žodyje. Pasak J. Abaravičiaus, „didžiųjų raidžių rašymo taisyklės nėra nustatomos kalbos gramatinė struktūra, bet yra susitarimo dalykas. Beveik kiekvienoje kalboje jos savitos, dažnai nustatytos atsižvelgiant į tos kalbos vartojimo tradiciją“ (Abaravičius 2002, 7). Visos didžiosios raidės žodyje yra neleistinos, tačiau jos vartojamos siekiant įmantrumo ir yra gana dažnas reiškinys. Toks grafinis žaidimas raidėmis padeda žodžiui išsiskirti iš kitų, užrašytų paprastu šriftu. Šis žodžio pateikimas taip pat naudojamas dėmesiui atkreipti, pvz., *DJstepas*, *TIPO*, *AFigenai*, *PRIkolnas* ir t.t. Nusistovėjusios rašybos normos reikalauja atskirame žodyje nevartoti kelių didžiųjų raidžių, nes tai yra nukrypimas nuo rašybos normų. Šis reiškinys negali būti toleruotinas ir priimtinas rašančiajam.

Kitas populiarus mokinių rašybos atvejis – tai keletą kartų žodyje pakartojamos tos pačios ortogramos, pvz., *laaabai pavargai, neeeeenooooorju, neeea; mmm. kkkk....KAAAAAAA??????????????*. Ortogramos keletą kartų kartojamos siekiant sustiprinti, vaizdžiau, įmantriau perteikti rašančiojo emocijas išgales.

Pastebėta ir kitokių, keitimo variantų, kai vietoj „i“ rašoma „j“ (pvz., *labaj, ljabukas, užknisaj, nerealiaj, putiovaj*), nes tai tiksliau atspindi šnekamosios kalbos bruožus, kuriuos kaip įmanoma labiau norima perteikti rašyboje.

Nors paprastai tokios rašytiniuose tekstuose pasitaikančios paralingvistinius elementus žyminčios priemonės vadinamos sakytinės kalbos emfatinės (pabrėžiamosios) intonacijos rašytiniu imitavimu (Župerka 1997, 10), čia dažniausiai jos intonacijos neperteikia, o yra tiesiog įmantravimas, noras atkreipti adresato(-ų) dėmesį į adresantą. Kartais žargonybės rašomos sintaksine komponavimo figūra – kartojimu, kai kelis kartus kartojamas tas pats žodis, pvz., *baaaisei baaisei as nenoriu waryt pas babulencija savoo.....*. Šia figūra, pasak K. Župerkos, paprastai „telkiamas dėmesys į kartojamus žodžius, iškeliamas veiksmo stiprumas ar ilga trukmė, daiktų gausa“ (Župerka 1997, 72).

Kai kuriais atvejais žodžiai trumpinami, pvz., *db* (dabar), *krc* (*karoče* „trumpai sakant“), *vrs* (*varysiu*) ir pan. Tokie sutrumpinimai yra vadinami kontekstiniais, nes jie nėra pasidaryti įprastu būdu ir suvokiami tik iš konteksto (Kupčinskaitė-Ryklienė 2000, 66).

Anglų kalbos simbolių vartojimas lietuviškame tekste

Tyrimo rezultatai rodo, kad jaunimo kalboje vis dažniau vartoja angliškus simbolius ir žodžius: 1) rašomi angliški žodžiai (*baggy b, bitch, cash*); 2) prie angliško kamieno pridedama (per apostrofą arba be) lietuviška galūnė (*beibifeisas, meetas, cap'as*). Kartais šie žodžiai įvairiai keičiami. Angliškas žodis ar posakis gali būti ir nepakeistas įterptas į lietuvišką sakinį, pvz., „*kašis COOL*“; „*nebèr taime kada rašyti*“; „*what's up, seni?*“

Vis populiariau anglų kalbos simbolių vartojimas (pvz.: *fox, net'as, labux, warom i lauku, poxui, a man' px, moxlus, parweš wiską, xe, xe, xe, eina nx, waflianorius, ką db weiki?, kaixmažodžiai, duxina, tēwais, xata, linxmi, bewaik wisi, liewai, px, nx, autokil'as, COOL*) patraukia dėmesį labiau nei paprasti, be jokių įmantrybių užrašytas žodžiai. Lietuviškas raides keičia anglų kalbos simboliai. Populiariausias „x“ ir „w“ anglišių raidžių pakeitimas vietoj lietuviškos „v“ ir „ch“, taip pat mėgstama vietoj *ks, ch* – *x*, kiek rečiau *è* – *ea*, *ž* – *chz*, pvz.:

- *swejkute, mergyt ka sendien wejxi?* (sveika, mergyt, ką šiandien veiksi?)

- *norju i pardotuwe nuwaryt dar su edwinu rejks susitikt o ka tu wejxi?*

Šią ortogramų pakeitimo tendenciją galima vadinti raidžių pakeitimu; kai tam tikros raidės keičiamos kitomis ir tokiu būdu gaunami identiški arba panašiai skambantys, tačiau kitaip rašomi žodžiai.

Nukrypimai nuo skyrybos normų

Ypatingą, savitą skyrybos ženklų vartojimą J. Abaravičius įvardija, kaip tyčinius nukrypimus nuo skyrybos normų, siekiant komunikacijos, ypač meninės, paveikumo, stilistinio neįprastumo, netikėtumo, ženklų semantikos modifikavimo, dermės ir priešinimo, tapatybių ir neatitikimų, žaismės efektų“ (Abaravičius 2002, 7). Tyrimo rezultatai rodo, kad jaunuoliai siekdami

emocinių išgalių, netikėtumų, žaismės efektų įvairiai ir dažnai ne pagal paskirtį vartoja skyrybos ženklus. Sustiprinti emocijoms, kai norima ypač pabrėžti sakinio emocingumą, paaugliai vartoja daugiau negu vieną šauktuką, klaustuką, pvz.: *Eej, man viena minute liko iki algos, sveikinkit kas galit!!!! 😊 Vaaau, cia tai svente! Ir penktadienis dar!!!*.

Lietuvių bendrinės kalbos skyryboje šauktukas vartojamas po sakinių, pasakytų specialia, pakilia intonacija ir reiškiančia skatinimą, raginimą, įsakymą, draudimą ir pan. Juose labai ryškus emocinis atspalvis, šis atspalvis dar labiau pabrėžiamas kai sakinyje vartojami keli šauktukai. Tokie atvejai jaunuolių rašyboje gana dažni. Norėdami pasiekti ypač ryškų emocinį atspalvį jaunuoliai šauktuką vartoja kartu su klaustuku, taip kartu išreiškdami ir klausimą (svarstymą, abejojimą), ir skatinimą, raginimą, pvz.:

- *Ar aisit šūlėn?!!*

- *Ne?!*

- *Taj ząjabys!!!*

Paaugliai imliai reaguoja ir propaguoja įvairiausias naujoves, neatsižvelgdami į nusistovėjusias rašybos ir skyrybos normas. Šis reiškiny yra neatsiejama jaunimo komunikacijos prielaida.

Ilgą laiką nebuvo plačiau kalbėta apie žargoną kaip apie gyvą sakytinę kalbą, o pastaruoju metu jau reikia svarstyti ir žargono įtaką rašybai, nes šis reiškiny, kaip matome, veikia rašytinę kalbą.

IŠVADOS

Žargonas – tai kalbos posistemis, kurį sudaro nenorminiai, emociškai nuspalvinti, dažnai neigiamą konotaciją turintys žodžiai ar jų junginiai, pasižymintys savitomis darybinėmis, semantinėmis ir stilistinėmis ypatybėmis, vartojami konkrečios socialinės grupės (šiuo atveju – jaunimo) ir rodantys vartotojo priklausymą atitinkamai bendruomenei.

Pokalbių svetainės – tai sinchroninio bendravimo internete forma, leidžianti fiksuoti naują rašytinės kalbos atmainą. Vieši, tačiau neoficialūs jaunimo pokalbiai, anonimiškumas, leidžia internautams kurti savitą kalbą, išsiskiriančią žargonybių gausa.

Jaunimo žargonybės sudaromos įvairiai: ir skolinantis, ir sudarant iš esamų žodžių trumpinius, ir pritaikant kitokias reikšmes.

Skolintinės žargonybės sudaro 34 % visų žargonybių. Didžioji dalis (42 %) skolintinių žargonybių yra iš rusų kalbos. Skolinių iš anglų kalbos yra šiek tiek mažiau (39 %). Skolinamasi ir iš vokiečių, baltarusių, prancūzų, lenkų kalbų, bet tokių žargonybių yra mažai, nes šias kalbas mažai kas moka. Pastebėta, kad anglų kalbos skoliniai jaunimo žargone turi teigiamą atspalvį, o slavizmai paprastai žymi blogąsias, neigiamas objektų ypatybes, be tiesioginės visiems žinomos reikšmės, jie dažniausiai turi semantinį atspalvį „blogas, nevykęs, netikras, perdėtas“.

Semantinės mokinių žargonybės sudaro 32 % visų žargonybių. Daugelis jų semantiškai motyvuotos. Semantinės žargonybės saikingai ir vietoje vartojamos pagyvina, pajvairina kalbą.

Darybinių žargonybių yra 18 %. Dauguma jų nepaklūsta įprastoms lietuvių kalbos žodžių darybos taisyklėms. Populiariausios mokinių žargonybės yra padarytos iš sutrumpinto pamatinio žodžio pridėjus slaviškos kilmės priesagą *-kė*. Ne ką mažesnio populiarumo yra pamatinio žodžio trumpinimas ir lietuviškos galūnės *-as* pridėjimas.

Žargoniniai frazeologizmai (7 %) yra raiškūs ir vaizdūs stilistiškai neutralių žodžių ir posakių pakaitai. Juos, kaip ir paprastus bendrinėje kalboje vartojamus frazeologizmus, galima skirstyti semantiškai ir struktūriškai. Frazeologizmų komponentus gali sudaryti ir pačios žargonybės.

Semantinio lauko didžiausią vietą (37 %) užima asmenis įvardijančios žargonybės. Tai dažniausiai neigiamą konotaciją turintys įvardijimai, kuriais pabrėžiamas blogumas, prastumas, kvailumas.

Žargonybių, kuriomis įvardijami asmenys pagal profesiją, užsiėmimą, yra visų visuomenės grupių kalboje (pvz., jaunuolių žargone ypač būdingos policininkus įvardijančios

žargonybės). Tai yra ekspresyvųjį komponentą turinčios žargonybės. Neigiamą konotaciją lemia situacija, santykis su adresantu, požiūris.

Asmenų pavadinimai, kuriais įvardijami fiziniai požymiai, apibūdinamos kuo nors išsiskiriančios žmogaus išvaizdos ypatybės, iškeliant tai, kas būdinga konkrečiam asmeniui. Pagrindinę šio semantinio lauko dalį sudaro įžeidžiamosios ir pravardžiuojamosios žargonybės. Dažnai tai būna agresyvūs, pyktį ir nepasitenkinimą reiškiantys žodžiai, jais siekiama pasityčioti, pažeminti, paniekinti. Daroma išvada, kad jos būdingiausios jaunimo kalbai, tačiau kai kurios vartojamos ir kitų visuomenės sluoksnių.

Dabartinės jaunimo subkultūros skirstomos pagal įvairius požymius: išvaizdą, elgesį, klausomą muziką. Dažniausiai jų įvardijimai turi neigiamą konotaciją, nes pavadinimus joms suteikia ne patys jaunuoliai, o tai grupei nepriklausantys žmonės, dažnu atveju – konfrontuojančios grupuotės nariai.

Žargonybes, įvardijančias asmenis pagal lytinę orientaciją, su lytimi susijusius požymius, paprastai sudaro pejoratyviniai apibūdinimai, ryškų niekinamąjį, žeminamąjį vertinimą turintys žodžiai, vulgarizmai, pravardžiuojamieji žodžiai.

Platesnį semantinį lauką sudaro skyrius „Jaunimo „vertybių“ pavadinimai“. Šiuolaikiniam jaunimui naujų emocinių pojūčių pasaulį atveria narkotikai, alkoholis ir pinigai. Tarp narkotikus pavadinančių žargonybių būdingi semantizmai dėl konfidencialumo bei noro nuslėpti nuo aplinkinių.

Dalis narkotikų pavadinimų į jaunuolių žargoną atkeliavo iš narkomanų žargono, todėl tos žargonybės būdingos ne tik jaunimui. Sprendžiant iš žargonybių skaičiaus jaunuoliai dažniausiai vartoja tokius sintetinius narkotikus, kaip ekstazy, marihuana ir amfetaminas.

Alkoholio pavadinimų gausumas rodo, kad jaunimas labiau mėgsta lengvuosius alkoholinius gėrimus – alų, alkoholinius kokteilius.

Pinigų pavadinimams mažiau būdingi semantizmai, tačiau emocinis komponentas yra svarbus – tai ekspresyvūs žodžiai. Be to, apibrėžti vartojimo lauko nereikėtų, nes daugumą pinigų įvardijančių žargonybių vartoja ir supranta įvairaus amžiaus ir skirtingų visuomenės sluoksnių atstovai.

Trečią semantinį lauką sudaro žargonybės, pavadinančios su mokslu susijusias realijas: dėstomas dalykas, pažymiai, mokymosi įstaigos. Daugumai žargonybių būdingas trumpinimas, iškraipymas. Pažymiams įvardinti pasitelkiami neteiktini hibridai ar skoliniai iš rusų kalbos. Mokytojams pavadinti vartojamos neutraliosios žargonybės, įvardijančios klasės auklėtojus, direktorius (pavaduotojus), apskritai mokytojus. Dalis tokių žargonybių yra semantizmai, sudaryti pagal išvaizdos, charakterio ypatumus.

Interneto pokalbių svetainėse pastebėta įvairių ortografijos savitumų, t.y. nukrypimų nuo bendrinės lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos normų. Renkant ir sisteminant bei analizuojant medžiagą pastebėta įvairių, neįprastų žargono užrašymo variantų: grafinis žaidimas raidėmis; keletą kartų žodyje pakartojamos tos pačios ortogramos; anglų kalbos simbolių vartojimas. Sakiniuose kartais jaunuoliai mėgsta įterpti angliškus žodžius ar posakius. Jaunimo emocijoms, įmantravimams išreikšti vartojama daug šauktukų, klaustukų ir įvairių piktogramų.

Jaunimo žargono tyrimo duomenys atskleidė kas aktualu šiuolaikinam jaunimui. Pastebėta, kad gali būti naudingi sociolingvistikai, kalbos kultūrai, stilistikai, taip pat jie gali būti pravartūs tėvams ir pedagogams.

MAGISTRO DARBO SANTRAUKA

Studijų programa: Lietuvių kalbotyra

Vardas, pavardė: Rūta Grotuzienė

Darbo pavadinimas: Jaunimo žargono apraiškos interneto pokalbių svetainėse

Darbo pavadinimas anglų kalba: Manifestations of youth slang on internet chat sites

Darbo vadovas (-ė): profesorius, habilituotas daktaras Kazimieras Romualdas Župerka

Darbo gynimo data: 2010 m. birželio 15 d.

Pagrindiniai žodžiai: žargonas, žargonybės, jaunimas, internetas.

Pagrindiniai žodžiai anglų kalba (keywords): sleng, youth, internet.

SANTRAUKA

Darbe tiriamas jaunimo žargonas interneto pokalbių svetainėse www.cha.lt, www.linksmai.lt, www.frype.lt, www.panele.lt, www.ore.lt, www.bmx.lt. Jaunimo žargonybės darbe yra klasifikuojamos pagal kilmę, semantiką ir darybą, analizuojamos ir skirstomos į 3 semantinius laukus: asmenų pavadinimai, jaunimo „vertybių“ pavadinimai, su mokslo realijomis susiję pavadinimai. Taip pat aptariami jaunimo žargono ortografijos ypatumai. Tiriant nustatyta, kad didžiausią grupę sudaro asmenų pavadinimai. Tai emociniai ekspresiniai žodžiai, turintys neigiamą atspalvį. Antrai grupei būdingesni semantizmai, o paskutinei grupei – trumpiniai. Jaunimo žargono tyrimo duomenys gali būti naudingi sociolingvistikai, kalbos kultūrai, stilistikai, taip pat jie gali būti pravartūs tėvams ir pedagogams.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY)

In the paper there is studied internet chat rooms www.cha.lt, www.linksmai.lt, www.frype.lt, www.panele.lt, www.ore.lt, www.bmx.lt. youth slang. In this work the youth slang is classified according to its origin, composition, and semantics, also is analyzed and divided into three semantic fields: person's names, young people "values" names, titles, related to science realities. It also deals with youth slang spelling features. Examinations have found that the largest groups of those names are presented by individual names groups. This is emotionally expressive

words having negative connotations. The second group is characterized by typical semantics, and the last group is abbreviations. Youth slang survey data may be useful to socio - linguistics, language culture, stylistics, as well as they can be useful to parents and educators.